

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER AÇISINDAN DOĞURDUĞU
SONUÇLAR İTİBARIYLA LOZAN MÜBADELESİ: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ**

Selma Aliye KAVAF

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

**SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER AÇISINDAN DOĞURDUĞU
SONUÇLAR İTİBARIYLA LOZAN MÜBADELESİ: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ**

Selma Aliye KAVAF

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Selma Aliye Kavaf tarafından hazırlanan "Sosyal ve Kültürel Değişimler Açısından Doğurduğu Sonuçlar İtibariyle Lozan Mübadelesi: Nevşehir Örneği" başlıklı bu çalışma 17.02.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fatma Acun (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet Özden

Doç. Dr. Emine Erdoğan Özünlü

Yrd. Doç. Dr. Hulusi Lekesiz

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Yusuf Çelik

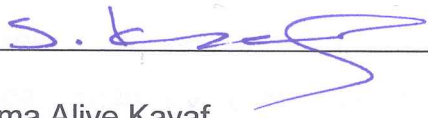
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ...3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.02.2015

Selma Aliye Kavaf

TEŞEKKÜR

Tarih yüksek lisansı yapmaya karar verdiğim andan itibaren aklımın bir köşesinde “Mübadele” konusu vardı. Benim çocukluğum aile büyüklerinin mübadil olarak yaşadıkları olayların hikayelerini dinleyerek geçti. Terketmek zorunda kaldıkları “memleketlerine” dair özlemleri bizimde özlemlerimiz oldu. Bu konuda yapılmış araştırmaları, yazılanları okumanın dışında mübadeleyi ben de araştırmak ve yazmak istedim.

Konu seçiminde bana göstermiş olduğu anlayıştan dolayı danışman hocam Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mehmet Öz'e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım sırasında kaynaklara ulaşma ve ortaya çıkan metin ile ilgili öneri, eleştiri, yorum ve fikirleri benim için son derece yol gösterici oldu. Kendisine teşekkür ederim. Mübadele ile ilgili kayıtlara ve belgelere ulaşmama yardımcı olan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Müdürü ve çalışanlarına teşekkür ederim. Saha çalışmalarım sırasında Nevşehir'e yapmış olduğum ziyaretlerde bana destek olan Nevşehir Belediye Başkanı Sayın Hasan Ünver'e teşekkür ederim. Nevşehir de Cumhuriyet Mahallesi'ni, Ürgüp'ü, Cemil Köy'ü, Özlüce'yi, Mustafa Paşa'yı benimle adım adım dolaşan Nevşehir Lozan Mübadilleri Vakfı Başkanı Mehmet Yaşa'ya teşekkür ederim. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nden mezun olduktan 25 yıl sonra yüksek lisans yapmaya karar verdiğimde beni destekleyen eşim ve oğluma, ayrıca bütün bu çalışmalarım boyunca beni üniversiteye, kütüphanelere, Nevşehir'e getirip götürən biricik oğluma teşekkür ederim.

ÖZET

KAVAF, Selma Aliye. *Sosyal ve Kültürel Değişimler Açısından Doğurduğu Sonuçlar İtibariyle Lozan Mübadelesi: Nevşehir Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Bu tez, Lozan Mübadelesi ile Türkiye'ye gelen ve Nevşehir bölgesine yerleşen mübadillerin geldikleri yöre ve yerleştirildikleri Nevşehir bölgesi arasındaki üretim ekonomisi, coğrafi yapı sahip oldukları örf adet, gelenek ve görenek paralelinde sosyal ve kültürel olarak dönüşümlerini konu almaktadır. Bu paralelde tez, Nevşehir bölgesinde yaşayan ve mübadele ile gelmiş olan ilk nesil mübadillerin çocuk ve torunlarının Nevşehir bölgesindeki yöre halkı ile yaşadıkları olaylar, kültürel ve toplumsal ilişkilerin ilk geldiği dönem nasıl olduğu zaman içerisinde nasıl bir dönüşüm yaşadığı ve bugün de dahil olmak üzere yakın dönemde nasıl bir ilişki ağı oluştuğu ve bu değişimin analizi amaçlanmıştır. Tez, zorunlu bir göç olarak ikili anlaşma üzerinden Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan Lozan mübadelesi ile alınan kararın neticesinin ve yansımalarının bugün bile görüldüğü, bir çok ailenin hayatında geri dönüşü olmayan bir dönüşüm olduğu sonucuna varılmaktadır ve bunun Nevşehir'deki örneği yaşananlar üzerinden ifade edilmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Mübadele, Sosyo-kültürel değişim, Nevşehir

ABSTRACT

KAVAF, Selma Aliye. *The Consequences of Lozan Exchange Regarding the Social and Cultural Changes: The Example of Nevşehir*, Master's Thesis, Ankara, 2014.

This thesis is about evaluating the social and cultural changes of the region of Nevşehir through analyzing the economy of production, geographical differences, customs and traditions of the region where the people left and the region of Nevşehir they settled. The populated regions has 3 generations of the people who were forced to immigrate. Regarding this thesis aims to evaluate the cultural and social relations of 3 immigrant generations in Nevşehir region with the local people of its society. By comparing from the first exchange in 1923 and its effects on both side- the immigrants and the local people- and to Today's integrated society of the regions. The forced migration in 1923 was historical and traumatic fact that changed the entire life of the people who left their "homeland" and built a new life in their "native land". The change needs to be shown and this is the main argument of this thesis.

Keywords:

Lozan Exchange, Social and Cultural Changes, Nevşehir

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

MÜBADELE ÖNCESİNDE, SIRASINDA VE SONRASINDA YAŞANANLAR

1.1. Mübadele ve “Zorunlu Göç” Kararının Alınmasına Sebep Olan Tarihsel Koşullar.....	14
1.1.1. Lozan Barış Konferansı ve Ulus-Devlet’e Geçiş.....	17
1.2. Mübadele ile Gelecek Mübadiller için Yapılan Ön hazırlıklar ve Mübadele Süreci.....	22
1.2.1. Türkiye’de Yapılan Ön Hazırlıklar.....	22
1.2.2. Yunanistan’da Yapılan Ön Hazırlıklar.....	29
1.2.3. Mübadele ile gelenlerin Seyr-i Sefain İdaresi’ne ait Vapurlar ile Taşınması.....	33
1.2.4. Mübadillerin Türkiye’de Belirlenen Yörelere Yerleşme Süreci..	39

2.BÖLÜM

NEVŞEHİR İLİNE YERLEŞTİRİLENLER MÜBADİLLER ÖRNEĞİ: ADAPTASYON VE KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ

2.1.Nevşehir İli ve Mübadilleri.....	40
2.2.Göç sonrası Nevşehir bölgesine yerleştirilen mübadillerin Adaptasyon Süreci.....	45
2.3. Mübadilleri Yerel Halk ile Etkileşim ve Kültürleşme Süreci.....	50
3. SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	63
EKLER.....	70
Ek-1.....	73
Ek-2 Orjinallik Raporu.....	74
EK-3 Etik Kurul İzin Muafiyet Formu.....	75

GİRİŞ

Türkiye ve Yunanistan arasında 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması uyarınca gerçekleştirilen nüfus mübadelesi her iki ülkenin gerek demografik gerekse toplumsal ve kültürel yapısına önemli etkilerde bulunmuş bir süreçtir. Bu sürecin sonunda her iki taraftan yaklaşık 1,7 milyon insan yaşadıkları yerleri terk ederek hiç tanımadıkları, bilmedikleri topraklara yerleştirilmişlerdir.

Lozan Antlaşması uyarınca yapılan nüfus mübadelesi sonrasında Türkiye'nin geniş bir coğrafyasına yayılan mübadiller¹, yerleştirildikleri bölgelerin demografik ve kültürel yapılarını değişime uğratmıştır. Bu değişim sürecinin ne şekilde geliştiği; bölgeye yerleşen muhacirlerle bölgenin yerlileri arasında gerçekleşen sosyal etkileşim biçimlerini; mübadillerin tüm bu süreç sonunda nasıl bir uyum sürecinden geçtiklerini analiz eden bu çalışma Nevşehir bölgesine yerleşen mübadillerin durumunu ele almaktadır. Çalışmada mübadillerin yerleştirildikleri yörelere ve yöre halkı ile olan ilişkilerine dikkat çekilmiş mübadelenin bir zorunlu göç olgusu olarak tarihsel süreç ve dönemin olayları çerçevesinde objektif bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Yöre halkı ve mübadiller arasındaki ilişkiler benzerlikler, farklılıklar; birbirlerine alışma

---

¹ Mübadillik, Ferhat Berber'in mübadele ile ilgili ele almış olduğu mevzuatta olduğu gibi, Yunanistan ahalisinden olup 18 Ekim 1912'den sonra Yunanistan'dan gelenler, 1 Mayıs 1923 sonrasında Yunanistan vatandaşı ve Müslüman olanlardır. 18 Ekim 1912 öncesinde Yunanistan'ı terk edenler ile 1 Mayıs 1923'te Yunanistan'da yerleşik bulunanlardan Türk tebaası olanlar mübadil sayılmaz. Aslen Yunanistan dışı ülkeler ahalisinden olup Türkiye'ye hicretten evvel Yunanistan'a hicret ederek nakli-i nüfus etmiş ve yerleşerek mal mülk sahibi olmuş Müslümanlardan 18 Ekim 1912'den sonra Türkiye'ye göç edenler mübadildir. 18 Ekim 1912'den sonra göç eden ve Türkiye'de vefat eden mübadilim gayri mübadil olan varisleri de mübadil sayılır (Berber, 2010:143). Sınırları ve kimlerin mübadil olduğuna dair belirtilen şartlardan yola çıkarak literatürde *muhacir* diye ifade edilen ve Nedim İpek'in de belirtmiş olduğu gibi bireylerin genellikle edilgen durumda kaldıkları; sürgün, nefy, tagrib, tebid, tenkil ve tehcir uygulamasına tabi tutulanlardan farklıdır. Zira sürgün, nefy, tagrib, tebid, tenkil ve tehcir uygulamasına tabi tutulanlar genellikle merkezi otorite tarafından herhangi bir şey ile suçlanmaktadır. Mübadil ise böyle bir suçlamanın muhatabı değildir (İpek,2014:75). Dolayısıyla bu tez çalışmasında mübadele ile yer değiştirmek zorunda kalmış olan kişiler için *mübadil* kavramı kullanılacaktır. Muhacirlik ise mübadeleden daha önceki dönemlerde yaşanan yer değiştirmeler bağlamında kullanılması gereken bir kavram olarak görülmektedir. Ancak burada belirtmek gerekmektedir ki mübadiller, belgelerde *mübadil*, *muhacir*, *göçmen* ve *mübadil muhaciri* şeklinde çeşitli ifadeler ile kullanılabilir. Bu durum, Türk Bürokrasisinin söz konusu grubu isimlendirmekte resmi bir terim geliştirmediğini, belgeleri üreten bürokratların kendi anlayışına ve kelime hazinesine dayanarak söz konusu terimlerden birisini tercih ettiğini göstermektedir. Yerel halk da hemen hemen aynı kelimeleri kullanmıştır (İpek, 2014:78).

ve yakınlaşma süreci içerisinde yaşanan olaylar üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Çalışma, mübadele üzerine olayın tarihsel arka planı ve Lozan Antlaşması paralelinde yaşanan sürece vurgu yapan çalışmaların sayıca çok olması sebebiyle sadece tarihi bir değerlendirme olarak tutulmamıştır. Yapılan görüşmeler ve konu ile ilgili alan çalışmaları taranarak nüfus mübadelesinin zorunlu bir göç olarak nasıl yansımaları olduğu derinlemesine değerlendirilmiş ve özellikle Nevşehir bölgesinin bu bölgedeki tarihsel yapının ve eski bir Hıristiyan yerleşim yeri olmasının beraberinde getirdiği dönüşüm ve farklı kültürlerin bir aradalığına müsait atmosferi sebebiyle yerleştirilen mübadillerin durumu ve yerli halk ile olan ilişkilerinin ortaya çıkardığı sosyolojik sonuçlar açısından uygun bir inceleme alanı olacağına karar verilmiştir. Literatürde Nevşehir bölgesindeki mübadiller üzerine yapılan çalışma oldukça azdır. Çalışma özellikle var olan analizler ve değerlendirmelerden yola çıkarak nüfus mübadelesine mübadiller ve yerli halkın bakış açılarından hareket ederek bir okuma yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma, literatüre katkı olarak tarih bilimi içerisinde olayların gerçekleştiği koşullar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ilkesinden hareketle günümüzde de halen yaşanan bir olgu olan zorunlu göç haline tarihten iyi bir örnek olan nüfus mübadelesi ve bunun gerçekleştiği Nevşehir bölgesinde olan durumu yansıtarak, bir yönüyle zorunlu göçün toplumsal, ekonomik ve siyasal sonuçlarına farklı bir okuma ortaya koymuştur.

Göç, insanların kendi istekleri ile bir yerden farklı bir yere yaşamlarını devam ettirmek amacıyla hareket etmeleri hali olarak ele alınmaktadır. Zorunlu göç ise farklı durumlar ile tanımlanmakla beraber Hazan tarafından şu şekilde tanımlanmıştır.

“İnsanların çeşitli nedenlerden dolayı baskı ve zulümden veya sürgün edilerek diğer egemen güçlere sığınma hali; doğal veya insan eliyle yapılmış felaketler, savaşlar gibi pek çok nedenden evlerini, yurtlarını terk edip güvenli bölgelere gitmek zorunda kalmaları çok eski zamanlardan beri yaşanmakta olsa da uluslararası toplum tarafından

bu konunun mercek altına alınması yeni sayılabilecek bir durumdur. Bugün “zorunlu göç çalışmaları” olarak adlandırılan bu araştırma dalı geçtiğimiz yüzyılın ortalarında Loizos, Harrell- Bond, Malkki ve Hirschon gibi önde gelen antropologların katkıları ile “mülteci çalışmaları” adı altında ortaya çıkmıştır.”(Hazan, 2012: 183)

Mübadele kavramının literatürde farklı okumalar üzerinden farklı yorumları ve bakış açıları vardır. Dolayısıyla mübadeleyi ele alırken kendi içindeki koşullarından hareket ederek değerlendirmek ve duruma dair yaptığımız tespitleri bu paralelde açıklama gerekliliği mevcuttur. Mübadiller, Hazan’ın belirtmiş olduğu çerçevede dahilinde mülteci² konumundaki gruplardan oluşmamıştır. Ancak mübadele ile ilgili yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde eylemi gerçekleştiren grupların zorunlu olarak yer değiştirmelerinden dolayı mübadele bir tür “zorunlu göç” kategorisinde konumlandırılmaktadır. Bu sebeple öncelikle zorunlu göçün ve zorunlu olarak göç etmek durumunda olan grupların literatürde nasıl yer aldığına dair kuramsal ve bilimsel boyutun üzerinden gitmek faydalı olacaktır. Sonrasında ise Lozan mübadelesinin şartları üzerinden gidilerek durumun nasıl bir zorunluluk ve göç hali olduğu üzerinde durulması yerinde olacaktır.

Sosyal bilimlerin pek çok alanında olduğu gibi zorunlu göç çalışmalarında da en temel problemlerden birisi kavramları tanımlama ve bunları sınıflandırma ile ilgilidir. Araştırmalar arasında mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, çevresel faktörlerden dolayı yerinden edilmiş kişiler gibi alt başlıklar oluşturmanın hangi sebeplerle yapıldığı üzerine tartışmalar bulunmaktadır. Zorunlu göçün sebepleri ve zorunlu göç etmiş grupların farklı kategoriler ile açıklanması içinde bulunulan tarihsel süreçle paralel olarak ele alınması gereken bir olgu olarak vurgulanmaktadır (Black, 2001; Turton, 2003).

---

²Loescher ve Milner’in altını çizdiği gibi tarihin her aşamasında bir yerden bir yere farklı sebeplerden zorunlu göç yaşandığı yine tarihin farklı dönemleri ve olayların çeşitlilik göstermesinden dolayı bu grupların tanımlarının değişiklik gösterdiği ancak 1951 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yürürlükte olan BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre sözleşmesindeki koşullar gerçekleşmiş ise bu grupların Mülteci olarak tanımlandığını belirtmek gerekmektedir (Loescher&Milner, 2005).

Chimni'nin de belirtmiş olduğu gibi içinde bulunulan yüzyıla paralel olarak zorunlu göç yaşamış olan grupların tanımı değişmektedir. Örneğin, Soğuk savaş döneminde beyaz, erkek ve anti-komünist şeklinde bir "normal" mülteci imajı inşa edilmişken; Soğuk Savaş sonrasında az gelişmiş ülkelerden kaçan "sorunlu" kişiler diye negatif bir mülteci imajı oluşturulmuştur (Chimni, 2009). Bu paralelde sebeplerine bağlı olarak zorunlu göç sonucunda yer değiştirmiş olan gruplar farklı isimlerle adlandırılmaktadırlar. Martin'in belirttiği gibi mekan, neden ve zamana göre ayrılan zorunlu göç hallerini yaşayan gruplar; mülteciler, sığınmacılar, uluslar arası göçmenler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, ülke içi göçmenler ya da uzun süren mülteci durumu gibi kategoriler içerisinde yer alabilmektedirler (Martin, 2010: 42-44).³

Bu bağlamda tarihin her aşamasında bir yerden bir yere göç yaşandığının ve bunların farklı sebeplerden dolayı zorunlu yapıldığı hallerde yaşamlarını farklı bir yerde geçirmek zorunda kalan gruplara yönelik olarak hangi tarihsel süreçlerin belirleyici olduğunu belirtmek mübadillerin ve Lozan mübadelesinin tarihsel çerçevede yaşandığı dönemi ve mübadele durumunun nasıl analiz edilmesi gerektiğine bilimsel ve tarihsel açıdan açıklık getirecektir. Aynı zamanda, tarihsel sürecin göz önünde bulundurulması hem tez çalışmasının ait olduğu disiplin ilkeleri gereği önemlidir hem de bu bölümün ilk başında dile getirilen Lozan mübadelesinin zorunlu bir göç mü yoksa zorunlu tutulan bir yer

---

³Martin'e göre, politika yapımcılar zorunlu göçmenleri 3 boyutta sınıflandırmaktadırlar. Bunlardan birincisi yerinden edilme durumunun meydana geldiği mekandır. Mekan esas alındığında, esas olarak uluslararası sınırı geçenler "mülteciler", "sığınmacılar", "uluslararası göçmenler" gibi terimlerle adlandırılırken, kendi ülkelerinin sınırları içinde kalanlar ise "ülke içinde yerinden edilmiş" kişiler veya "ülke içi göçmenler" olarak tabir edilmektedirler. İkinci boyut ise zorunlu hareketlerin nedenleridir. Eğer yerinden edilenlerin gerekçeleri onları iltica talebinde buldukları ülkede mültecilerle ilgili 1951 Sözleşmesi kapsamına alılabiliyorsa kişiler mülteci olarak tanımlanmaktadır. Yine bu kapsama dahil olmayıp bölgesel antlaşmalar sonucunda veya BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından mülteci olarak tanımlanan kişiler de vardır. Ne var ki örneğin doğal afet, iklim ve çevre koşullarının değişmesi gibi gerekçelerle yaşadıkları yerleri terk edenler için hukuki açıdan bağlayıcı herhangi bir uluslararası tanım yoktur. Bu kişiler yerinden edilmenin gerçekleştiği ülkenin sınırları içerisinde kaldıkları takdirde ülke içinde yerinden edilmiş kişiler sınıfına dahil olabilmektedirler. Üçüncü boyut ise yerinden edilmenin zamanıdır. Yerinden edilmenin gerçekleştiği ilk safhalarda gerek mülteciler gerekse ülke içinde yerinden edilmiş kişiler korunma, barınma ve diğer gereksinimlerine acil olarak çözüm bulunması gerekenler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bunun yanında zorunlu olarak uzun zaman önce yerlerinden edilmiş ve yıllar sonra halen kamplarda ikamet etmek zorunda kalan pek çok grup da uzun süren mülteci durumu başlığı altında tanımlanmıştır (Martin 2010; Loescher&Milner, 2005).

değiştirme, karşılıklı değişim mi olduğu ile ilgili net çerçeveyi çizilebilmemizi sağlayacaktır.

Zorunlu göç ile yer değiştirmek durumunda kalan gruplara yönelik ilk olarak sistematik oluşum 20. Yüzyıl ile başlamıştır.⁴ Göç çalışmaları ile ilgili literatüre bakıldığında göçlerin özellikle imparatorluklar dönemi, uluslaşma dönemi, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk savaş sonrası dönem olduğu görülmektedir (Özgür, 2012: 199). İmparatorluklar döneminde yaşanan göçlerin büyük bir bölümünün imparatorlukların genişleme savaşları, denizaşırı sömürgecilik faaliyetleri, köle ticareti, belirli dini grup veya mezheplerin sürgünleri vb. gibi nedenlerle meydana geldikleri söylenebilir. 19. Yüzyıl sonunda başlayıp 20. Yüzyılın ilk otuz yılında meydana gelen göçler büyük ölçüde sınırların değişimi, türdeş ulus kurma politikaları, etnik arındırma, zorunlu nüfus mübadeleleri, dünya savaşları ve soykırım uygulamaları sonucunda meydana gelirken, sadece İkinci Dünya Savaşı esnasında 73 milyon insan kayıp kaydedilmiştir. Bu dönemde 1929 Buhranı ve savaş ekonomileri nedeniyle yaşanan emek göçleri de olmakla birlikte toprağın üretim araçları ile sermayenin millileştirilmesi, etnik ve dinsel azınlıkların yoksullaştırılması ve savaş iktisadının da etnik arındırmanın aracı haline gelmesi emek göçlerini zorunlu göçler haline getirdi. Yine iki savaş arası dönemde hakim olan iktisadi, siyasi ve kültürel millileşme zihniyetinde göç, nüfus ve jeopolitik beklenti ve korkuların aracı olarak işlevselleştirildi. Böylece modern egemen devlet, şiddet ve göç ilişkisi üzerinden

⁴Tarih çalışmalarından daha ziyade uluslar arası ilişkiler alanına yönelik çalışmalara konu olan ancak bu aşamada ek bir bilgi niteliğinde yer almasında fayda olan; zorunlu göç ile yer değiştiren ve şu an "mülteciler" kavramsallaştırması ile literatürde yerini alan durum 20. Yüzyıl tarihsel olayları ile paralellik gösterir. Bu anlamda ilk adım, Birinci Dünya Savaşı'nı takiben Avrupa'nın pek çok yerinde bulunan büyük ölçekteki mülteci sorununa uluslararası çerçevede kapsamlı çözüm bulunması amacıyla 1920 yılında Fridtjof Nansen'in liderliğinde Milletler Cemiyetine bağlı olarak Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmasıyla atıldı. Bu dönemde mülteciler etnik kimlikleri veya kökenleri temel alınarak gruplandırılıyordu. Örgütün sorumluluk alanına girenler ilk olarak Sovyet İhtilali'nin sonucunda mülteci durumuna düşmüş kişiler iken daha sonra Yunan, Türk, Bulgar ve Ermeni mülteciler de koruma sağlanan kişiler arasında yer aldılar. Daha sonraki yıllarda Almanya ve Avusturya'dan kaçan mültecilere de yardım edildiyse de bu yeterli düzeye ulaşamamıştır. Yıllar geçmesine ve mülteci sorunu büyümesine rağmen ülkeler evrensel bir mülteci tanımında anlaşmaktansa belli etnik grupları mülteci olarak tanımaya devam etmişlerdir. Milletler Cemiyeti ve Mülteciler Yüksek Komiserliği 1930'lu yıllarda işlevini iyice kaybetmiştir Sonrasında ise 2. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu yıkıntı ve tahribat Milletler Cemiyeti'nin yerine kurulması gereken bir yapı olarak Birleşmiş Milletleri doğurmuştur. Aynı paralelde BMMYK kurulmuştur. Devam eden süreç ve günümüze kadar etkili olan 1951 yılındaki BM Mültecilerin Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi oluşturulmuştur (Hazan, 2012:186).

ülke ve sınırlarını güvenlik altına aldı. Göç ettirmeyi modern egemen devletlerin siyasal ve jeopolitik aracı olarak normalleştirdi. Birinci Dünya Savaşı'nda 39 milyon insanın telef olması, devlet rasyonalitesinde birlik, bütünlük adına yüz binlerce "öteki"nin mübadele veya göç ettirilmesini fazlasıyla meşrulaştırmıştı. Savaş arası dönemde uygulanan zorunlu göçlerle etnik arındırmaların çelik silah makineleriyle insanlar arasında geçen İkinci Dünya Savaşı'nı önlemek bir yana etnik milliyetçilik nedeniyle savaş kayıpları ikiye katlanmıştı. Göçlerin sebepleri de savaşların sebepleri gibi yeniden adlandırılarak tekrar ön plana çıkmış; göçler artık başka bir alternatifin olmadığı şeklinde bir açıklama ile temizlik ve düzenleme yöntemi olarak kullanılır hale gelmiştir.

Zorunlu göç ve bu yer değiştirmenin yaşandığı önemli dönüm noktaları üzerinden de belirtildiği gibi Lozan mübadelesi literatürde zorunlu göç kapsamında ele alınmaktadır. Özgür'ün dile getirdiği çerçevede bağlamında; bütün bu dönemlerde yaşanan göçler mübadele, iskanlı göç, etnik göç, vb. değişik isimler ve ikili siyasal antlaşmalar altında yapılmış olsa da uygulamada zorunlu göç olarak gerçekleşmişlerdir. *"Bu göçlerin başlıca özelliği, devletlerin şiddet mekanizmalarının gölgesinde ve insanların hayatta kalma ile gitme arasında tercih yapma haklarını yok saymasıyla gerçekleştirilmesiydi."* (Özgür, 2012: 201). Ekonomik göçler de, düşünüldüğünün tersine, devletlerin iktisadi ve sosyal başarısızlıklarından kaynaklanan ve insanların iradelerine tam anlamıyla fırsat tanımayan göçlerdir, ancak 20. Yüzyıl zorunlu göçlerinin başlıca özelliği insanların kimlikleri üzerinden ötekileştirme ve şiddet yoluyla uygulanmasıdır (Berber, 2010; İpek, 2014).

Lozan Mübadelesi, tezin ilgili bölümlerinde de belirtildiği gibi yaşadıkları bölgelerdeki uluslaşma hareketleri neticesi dışlanma ve zulüm gördükleri tarihsel bir gerçek olan grupların (Türkiye'deki Rumların ve Yunanistan'daki Müslümanların) yer değiştirmesi olarak tanımlanması sebebiyle bir noktada zorunlu göç tanımlarında da ele alınan "insanların çeşitli nedenlerden dolayı baskı ve zulümden kaçarak veya sürgün edilerek diğer egemen güçlere sığınmak zorunda bırakılmaları halinin bir sonucudur" (Hazan, 2012: 185) diyebiliriz. Ancak Literatürde ağırlıklı olarak "nüfus" değişimi/mübadelesi olarak

geçen Lozan mübadelesi, karşılıklı antlaşma temelinde yapılmış bir değiş-tokuş olması sebebiyle zorunluluk ve zulüm halinden yer değiştiren ve günümüzde de hala önemli bir sorun olan zorunlu göç gruplarından farklı değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Lozan antlaşması çerçevesinde her iki taraftan da yaşanan göçler ve göç eden grupların yerleşecekleri yerler, kayıt altına alınmaları gibi toplumun içerisine dahil edilmelerine yönelik faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda zorunlu göç halinin taşıdığı temel özelliklerden nispeten farklılık gösterdiği yadsınamaz bir durumdur. Bununla birlikte ortada kendi iradeleri ve istekleri dışında memleket dedikleri toprakları terk etmek durumunda kalan insanlar vardır. Dolayısıyla Özgür'ün belirtmiş olduğu kategori dahilinde ele alabileceğimiz Lozan mübadelesini, uluslaşma projesinde yaşanan zorunlu göç olarak kabul etmemiz gerekmektedir.

Lozan Barış Antlaşmasının çerçevesinde karşılıklı ikili antlaşma ile karar verilmiş olan nüfus mübadelesi dünyanın genelinde yaşanan konjonktürel olarak benzer sebepler taşıyan göç hareketleri ile örtüşmektedir. Bunun yanında göç etmesi zorunlu tutulan bölgelerdeki grupların bu bölgeleri terk edecek derecede – zorunlu göç tanımında tarif edilen şiddette- zulüm gördükleri ancak zor koşullarda hayatlarını devam ettirmeleri, sıkıntılı olan durumlarla karşı karşıya kalarak yaşamaya çalıştıkları da kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bir çok çalışmada da dile getirildiği gibi Yunanistan topraklarında Müslüman olarak yaşamak, Osmanlı'nın Balkanlarda zayıflamaya başladığı dönemlerden itibaren sıkıntılı olmakla beraber özellikle de ulus-devlet oluşum sürecinde modern devlet algısı ile beraber daha sıkıntılı ve zor bir hal almıştır diyebiliriz. Dolayısıyla zorunlu olarak yaşanan göç bu bölgelerdeki insanların durumuna çare olması için gerçekleştirilen bir kurtuluş olma özelliği de taşımaktadır demek yanlış olmayacaktır.

Özgür'ün de belirttiği gibi ikili antlaşma ile yapılmış olması fark etmeksizin devlet mekanizmasının aldığı bir kararla olduğu yaşadığı yerden gitme veyahut hayatından olma arasında bir seçim yapılarak gerçekleşmiş olması sebebiyle zorunludur. Tez çalışmasının birinci bölüm dahilinde detaylı olarak açıklanmış olan “vatan” gördükleri topraklarına zorunluluktan ileri gelen bir göç etme

halinde olmalarına rağmen “memleket” dedikleri topraklarını bir daha hiç dönmekle koşuluyla geride bırakmak zorunda kalmaları yaşanan olayı haklı, kabul edilebilir ve gerekli kılmaya yetmemektedir. Yerleşmek durumunda oldukları topraklar yabancı olmadıkları bir vatan olsa da tüm hayatlarını arkalarında bırakıp gelmiş olmaları, nüfus mübadelesini diğer zorunlu göç durumlarından daha haklı bir dava haline getirmekte midir sorusu tartışmaya açık bir sorudur. Aynı şekilde yerleşecekleri yöreler ve kendilerine sağlanacak koşullar çerçevesinde yapılan hazırlıklar ve geride bırakmak durumunda kaldıkları topraklarda uluslaşmanın bir sonucu olarak yaşadıkları zulümden kurtuluyor olmaları da mübadele durumunu haklılaştırmakta kullanılan bir argümandır ancak bu da ne kadar haklı bir savdır, yine tartışmalıdır.

Buradan hareketle yapılan zorunlu göç tanımlamaları üzerinden mübadelenin dönemi içerisindeki tanım ve koşullardan yola çıkarak anlaşmalı göç olduğu ve tez kapsamında ele alınan Nevşehir bölgesine yerleşen mübadillerin Lozan mübadelesinin tarihsel arka planına paralel olarak kültürel ve sosyal değişimlerin sonuçları üzerinden değerlendirmesi ile devam etmek yerinde olacaktır. Çünkü bu değerlendirme aynı zamanda mübadele kararının verilip zorunlu olarak göç etme halinin insani ve belleklerdeki durumuna yönelik de somut bir örnek üzerinden açıklık getirmektedir.

Tez çalışması içerisinde benzer özelliklerde yapılmış bir çalışma olan Mustafa İşlek'in (2009) *Mübadele sonrası Kapadokya Bölgesine Yerleşen Mübadillerin Göç Uyarlanmaları: Güzelyurt Örneği* isimli çalışmasından faydalanılmıştır. Çalışmanın hem Nevşehir ili dahilinde yapılmış bir çalışma olması hem mübadele sonrası toplumsal yapı üzerine analizler içermesi, hem de alan çalışması üzerinden görüşmelere yer verilmiş olması sebebiyle literatürde paralel bir çalışma olarak görülmüş ve belirli noktalarda yararlanılmıştır. Benzer bir çalışma olan Süreyya Aytaş'ın (2007) *Bitmeyen Muhacirlik* adlı eseri, Nevşehir Bölgesi mübadillerinin üzerine yapılmış ve toplumsal durum incelemesi niteliğinde olan, tez çalışmasında faydalanılan bir kaynak olmuştur. Aynı bağlamda Osmanlı imparatorluğu döneminden Cumhuriyet'e göçleri ve tarihsel süreçlerini detaylı bir şekilde ele almış ve Manisa ili özelinde mübadele

sürecini incelemiş olan Ferhat Berber (2010) 'in *İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve Göçler* adlı doktora tez çalışması literatüre sağlamış olduğu katkı yanında bu tez çalışmasına da oldukça önemli bir örnek teşkil etmiştir. Mübadele ve Lozan Antlaşması ile ilgili olarak tezin ait olduğu anabilim dalı ilkeleri esas alınarak Antlaşma ile ilgili birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple Lozan Antlaşmasını konu alan eserlerden yararlanılmaya çalışılmıştır. Başta *Lozan Barış Konferansı: Tutanak Belgeler (1969)*, Salahi Sonyel (2006)'in *Gizli Belgelerle Lozan Konferansının Perde Arkası* gibi eserler ile Antlaşma metinleri üzerinden yazılmış; Ali Naci Karacan'ın *Lozan* isimli eseri, İsmail Soysal (2000) 'ın *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945* adlı eseri Lozan ve süreçteki olaylar için ele alınan temel kaynaklar arasındadır. Bunların yanında yine Lozan ve Mübadele ile ilgili olarak değerlendirme ve analiz niteliğindeki eserlerden de referanslar alınmıştır. Bunların başında Mübadelenin tarihsel arka planı, yaşandığı dönemdeki olaylar ve sonrasındaki süreci kapsamlı bir şekilde ele almış olan Nedim İpek'in *Rum İsyanı ve Sonrasında Türk Yunan Nüfusu Mübadelesi (2002)*, *Osmanlı'da İskan ve Göç (2014)*, *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller (2012)*, *Mübadele ve Samsun (2000)* eserleri yer almaktadır. Mübadeleye geline yolda tarihsel arka plan okuması için bir yararlanılan bir diğer önemli kaynak, *Rumeli'den Türk Göçleri (1968)*'dir. Kemal Arı (2003)'nin *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)* eseri de temel referans kaynaklarından bir diğeridir. Aynı zamanda Mahmut Şakiroğlu'nun *Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk- Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar* çalışması toplumdaki değişim ile ilgili tez çalışmasına önemli veriler sağlamıştır. Tezin temel argümanına destek olan diğer bir literatür ise mübadillerin gelişleri ile beraber içinde buldukları topluma adaptasyonları, ilişkileri üzerine yapılmış çalışmalardır. Bunların başında Mihri Belli (2012)'nin *Türkiye- Yunanistan Nüfus Mübadelesi: Ekonomik Açından Bir Bakış* adlı eseri, Cahide Zengin Aghatabay *Mübadelenin Mazlum Misafirleri: Mübadele ve Kamuoyu 1923- 1930* adlı eserleri gelmektedir. Paralel olarak dönemin hükümetinin mübadele ile gelenler adına yaptıkları faaliyetler ile ilgili detaylı bilgi veren Ömer Lütfi Barkan'ın *Osmanlı Devleti'nin*

Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler Cilt I(2008) ve *Türkiye’de Muhacir İskanı İşleri ve Bir İç Kolonizasyon Planına Olan İhtiyaç (1951)* eserleri ve , Mustafa Çapa’nın *Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskanı* eseri önemli literatür kaynaklarındandır. Tez çalışmasının içerisinde oldukça vurgulanan uluslaşma süreci, mübadelenin uluslaşma sürecindeki yeri ve ekonomiye etkisi üzerine yazılmış olan Çağlar Keyder’in *Toplumsal Tarih Çalışmaları ve Türkiye’de Devlet ve Sınıflar* ile beraber Kemal Karpat’ın *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler ve Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik* eserleri yararlanılan diğer önemli literatür kaynaklarıdır.

Tez çalışması çoğunlukla ikincil veri kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bununla beraber literatürde var olan tutanak metinleri, sözlü tarih çalışmaları, yazılı belgeler ve arşiv taramaları da yapılarak Lozan Antlaşması ve mübadele ile gelmiş Nevşehir bölgesine yerleşmiş olan mübadillerin kendileri ve torunları ile sohbet niteliğinde görüşmeler yapılmış bu birincil kaynakların analizi yapılarak tez çalışmasına eklenmiştir. Özellikle sözlü tarih niteliği taşıyan ve bugün halen hayatta olan mübadeleyi yaşamış kişilerle yapılan görüşmeler, bilimsel bir tarih çalışması için vazgeçilmez kaynaklardan olarak görülmektedir. Dolayısıyla tez çalışmasında bölge insanını daha yakından tanımak ve mübadele ile yaşananları daha net analiz edebilmek adına sözlü tarihe katkı sağlayacak olan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde sözlü tarih çalışmaları üzerinden bir literatür taramasına da gidilerek Nevşehir bölgesi ile ilgili yapılan çalışmalar ve yayınlar hassasiyetle dikkate alınmıştır. Tezin tarih yazıcılığı ve tarih bilimine katkısı temelinde bir değerlendirme yaparak tezin hangi başlıklar ve nasıl bir plan çerçevesinde yazıldığı ile devam etmek yerinde olacaktır.

Toplumsal yapı ve toplumsal değişim araştırmalarının tarihçileri çekmesinin nedenlerinden biri, bir avuç insan yerine bütün bir toplumun tarihsel deneyimini kavramayı sağlamasıdır. Tarihçilerin halk kitlelerini oluşturan insanlar için olaylar ne anlam ifade ediyorlar; geçmişteki bir toplumda insanlar kendi gündelik deneyimlerini önemli bir tarihsel olay öncesinde ve sonrasında nasıl kavriyorlar;

zamana, mekana, acıya, ölüme, aile ilişkilerine ve ibadete ilişkin tutumları nedir; onların tutkuları ve endişelerini nasıl niteleyebiliriz, ortak değerleri nelerdi gibi sorular sorularak ortaya koydukları *kolektif zihniyet tarihi* olarak adlandırılan bir tarih okuması mevcuttur (Tosh, 1997:97-98). Bu tarihin yeni ve gelişme halindeki bir dalı olarak görülmektedir. Bu dal düşünce tarihi ile yakın ilişki içerisinde. Ancak düşünce tarihi, formel olarak ifade edilmiş ilkeler ve ideolojilerle ilgilenirken, zihniyet tarihi duygusal, içgüdüsel ve örtük olanı yani insan düşüncesinin, çoğunlukla dolaysız ve ifade bulmamış alanlarını ele alır. Bu alanın yolunu açan tarih dalı ise sosyal tarihtir diyebiliriz. Sosyal tarih ile yakın ilişkide olan zihniyet tarihi, bütün olarak topluma mal edilen problem ve bu probleminden etkilenmiş olan insanların yaşadıklarının bir arada analiz edilmesini amaçlamaktadır. Bu sebepten bu tez çalışmasında da tarih bilimin olay ve olguların dönemleri içerisinde değerlendirmesi yapılmakla beraber yaşayan bellek vurgusu yapılmış ve o yüzden mübadelenin sadece arka planı ve ne olduğu, neden gerçekleştiği değil yaşananlar ve insanların hatıraları çalışmaya dahil edilmiş bunlar üzerinden bir değerlendirmeye gidilmiştir.

Bu paralelde tezin ilgili bölümlerinin içerikleri üzerinden devam ederek hangi noktalar çerçevesinde bir mübadele okuması yapılmış ve mübadillerin yaşadıkları üzerinden nasıl bir değerlendirme ortaya konmuş açıklamak yerinde olacaktır.

Zorunlu göçler, bir ülkede yaşayan farklı etnik, dinsel kimliklerle farklı siyasi görüş ve beklentiler taşıyan insanlarla sosyal, kültürel, siyasi iletişim kurma konularındaki problemlerin varlığını işaret eder. Modern devletin en temel zafiyeti ise farklılıkları tanıyıp onlara düşünce ve ifade özgürlüğüne dayalı yaşam alanı sağlamak yerine, toplum üzerinde mutlak kontrol kurmak adına güvenikleştirmesinden kaynaklanır. Bu paralelde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ulus devlet olma yolunda alınan zorunlu göç kararı, kendi dininden kendi “soyundan” olanların ülkeye geri dönüşü ve aynı şekilde ülkedeki “farklı” olanların- aslen Anadolu topraklarının parçası olan Rumların- Yunanistan’a gönderilmesi ile neticelenmiştir. Yunanistan’daki durum da Türkiye’den farklı değildir. Tarihsel olarak konjonktür uluslaşma halini

barındırması sebebiyle farklılıkların dışlanması esas alınmış bir süreç işlemektedir (Karpas, 2010). Dolayısıyla karşılıklı olarak devletler düzeyinde bir memnuniyet yaşanmıştır diyebiliriz. Ancak bu durum, toplumdaki bireyler üzerinde, aynı dine sahip olsalar bile farklı alışkanlıklara sahip olan halkların kaynaşması ve bir arada yaşamaları noktasında aynı memnuniyet seviyesinde olmamıştır. Aynı zamanda tarihsel çalışmalar göstermiştir ki ulus devlet oluşumu adına yapılan bu hareket ekonomik, sosyal ve siyasal birliktelik üzerinde farklı etkileri de beraberinde getirmiştir. Bireyin kendi karar alma mekanizmasıyla işlemeyen zorunlu göç süreci, yerinden edilen grup açısından kimi yönleriyle travmatik bir süreç haline gelmiştir. Bunun en başında ise bireylerin ait oldukları coğrafyayla olan bağının kopması kesintiye uğraması gelmektedir. Bu durumun mübadiller (1. -2 ve 3 nesil) üzerindeki etkisi, onların geçmişle olan bağlarını ne şekilde yeniden kurdukları önemli bir noktadır. Tezin birinci ve ikinci bölümleri içerisinde dile getirilen bazı başlıklar üzerinden gitmek gerekirse; kurtuluş mücadelesinden çıkmış olan ve yeni kurulmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik olarak gelecek mübadillere destek ve adaptasyonları için kaynak ayırmak durumunda kalmıştır. Bu ayrılan kaynağın daha sonra gelen mübadillerin üretime sağlayacakları katkı ile fazlasıyla geri alınacağından yola çıkılmış ancak gelen grupların planlanan üretim alanlarında faaliyet gösterememeleri bu durumun ekonomik bir sıkıntı haline dönüşmesine yol açmıştır (Keyder, 2009). Aynı şekilde toplumda Müslümanlık ve Türklük kimlikleri paralelinde oluşturulmak istenen ulus algısı, gelen mübadillerin gönderilen Rumlardan daha yabancı olduğunun görülmesi ile ayrışma ve ötekileştirme halini yaratmıştır. Bu durum zamanla kız alıp vermeler ve kültürleşme ile aşılmış ancak halen var olan bir “*Biz Selanik Göçmeniyiz ya da Biz ... göçmeniyiz.*” şeklinde kimlik tanımlamalarının varlığını ortadan kaldıramamıştır. İlk iki bölüm içerisinde ele alınan mübadelenin arka planında yer alan zorunlu göç olgusu, dünyada pek çok dönemde ve halen farklı sebeplerden dolayı yaşanan bir gerçekliktir. Lakin tez çalışmasının da alanı itibari ile durumları kendi tarihsel çerçevesi içerisinde ele almak ve olguların içinde bulunduğu koşulları objektif bir şekilde analiz etmek gerekmektedir. Dolayısıyla zorunlu bir yer değiştirme hali olan mübadeleyi bugün 3. nesil

üzerinde bile oluşturmuş olduğu etkileri çerçevesinde değerlendirirken bu tarihsel olayı bizzat yaşayanların ve yazılı kaynakların referanslarına dayanarak zorunlu yer değiştirmenin toplumda yarattığı travma üzerinde durulması gereken bir noktadır. Kendi içinde haklılık taşımakla beraber bu göç halinin neden yaşanmak durumunda kaldığı, zorunlu yer değiştirmenin nasıl değerlendirilmesi gerektiği de diğer önemli hususlardır. Bu sebeple tezin içinde bulunduğu disiplin itibari ile tarihsel arka planı üzerinden zorunlu yer değiştirme kavramına vurgu yapılması gerekli görölmüştür. Bu paralelde üçüncü bölüm içerisinde mübadelenin bir zorunlu göç olarak nasıl ve ne çerçevede değerlendirilmesi gerektiği, Nevşehir bölgesinin yöre halkı ve bölgeye gelen mübadiller üzerinde yarattığı toplumsal ve kültürel değişimlerin analiz edildiği bir sonuç değerlendirmesi yapılmıştır.

1.BÖLÜM

MÜBADELE: ÖNCESİNDE SIRASINDA VE SONRASINDA YAŞANANLAR

1.1.Mübadele Kararının Alınmasına Sebep Olan Tarihsel Koşullar

Osmanlılar Rumeli'deki ilk fetihlerini gerçekleştirdikleri zamandan itibaren ele geçirdikleri bölgelerde sistemli bir iskan politikası takip etmişlerdir. Osmanlı fetihleri karşısında Hıristiyan halkın önemli bir kısmı Balkanların içlerine doğru göç ederken, onların yerine Anadolu'dan nakledilen Türk Müslüman halklar yerleştiriliyordu. Bunun için kullanılan en önemli yöntem, sürgün yöntemi idi. Osmanlı, Rumeli'deki bu topraklara özellikle sürgün ile Türkmen iskanları gerçekleştiriyor ve bu gruplar Orta ve Batı Anadolu'da yaşayan konar- göçer teşekküllerden oluşuyordu (İpek, 2014; Şimşirgil, 2014; Şimşir, 1968). Osmanlı'nın yükselişi ve Balkanlara yayılışı sürecinde sürgün edilerek yerleştirilen gruplar, Osmanlı'nın gerileme dönemi içerisinde 1800'ler itibari ile Balkanlarda yaşanan ve gelişen *balkanlaşma*, *milliyetçilik* fikirlerinin hız kazanması sebebiyle tekrar Anadolu'ya yönelik ancak bu sefer gönüllü bir göç halini ortaya çıkartmıştır. Hıristiyan nüfusun çok olduğu Balkan topraklarında yaşayan Müslüman gruplara yönelik şiddet, Osmanlı'nın giderek zayıflaması ve Balkanlar'daki gücünü kaybetmesi ile çok artmıştır (Orhonlu, 1986; İpek, 2014; 2000; 2002).

I. ve II. Balkan Savaşları ile beraber başlayan süreç Osmanlı'nın Avrupa kıtası üzerindeki hakimiyetini yitirmeye başladığı çöküş döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Jelavich, 2009; Castellan, 1993). Osmanlı hakimiyetindeki Avrupa topraklarında yaşanan uluslaşma hareketleri, bu topraklardaki halkta bölünmelere sebep olmaya başlamıştır. Bölünmenin Fransız İhtilali ile beraber gelen Avrupa'nın geneline yayılmış olan "milliyetçilik" düşüncesi, Balkanları da sarmış ve Balkanlarda yaşayan Yunan, Sırp, Makedon ve Müslüman grupların

birbirleri arasında yaşamaya başlayacakları ayrışmanın temeli olarak değerlendirilmektedir (Karpaz, 2012; Karpaz, 2010).⁵

Bu bağlamda Balkanlardaki durum, Balkan Savaşları esnasında ve sonrasında Sırp, Bulgar, Yunan ve Karadağlı Komitalar ve askeri birlikler tarafından Müslüman sivil halka yönelik yok etme politikası izlenmiş olmasıdır. Kırsal alanlardaki Müslümanlar çareyi şehirlere sığınmakta bulmuşlardır. Bazı şehirlerde ise tedhiş ve katliamdan kurtulmanın çaresini direnmeden teslim olmakta bulmuşlardır diyebiliriz (İpek, 2014). Savaş sırasında bir çok Müslümanın sığındığı kentlerden bir tanesi de Selanik'ti. Yunan askerlerinin işgal ettiği yerlerde Müslüman halk soluğu, şehirlerde alıyorlardı. Daha savaşın ilk aşamasında Üsküp ve Serez ahalisinden Selanik'e bir çok kişi iltica etmiştir (İpek, 2000; İpek, 2012). 9 Kasım 1912'de Selanik Tahsin Paşa tarafından Yunan kuvvetlerine teslim edildiğinde şehirdeki sayı 50 bini bulmuş durumdadır. Bunların yarısı 13 Ocak 1913'de İzmir'e nakledilmişlerdir. Bir kısmı da Tekirdağ ve Mersin limanlarına gönderilmiştir (İpek, 2014). İkinci Balkan Savaşından sonra ise Selanik kentine 135 bin Müslüman gelmiştir. Bunların bir kısmı eski yerleşim yerlerine dönmeye çalışmış olsalar da büyük bir kısmı Anadolu'ya sevk edilmişlerdir (İpek, 2014). Dolayısıyla Balkan savaşları ile beraber Müslümanların Balkanlardaki varlıkları Osmanlı'nın yenilgisi ile beraber iyice sıkıntılı bir hal almıştır diyebiliriz. Komitacılar mallarını talan ettikleri Müslümanları katlediyorlar veyahut yerlerinde kalan Müslüman gruplara yönelik muamelelerini acımasız bir hale getiriyorlardı (Akgün, 1986).

Savaş sonrası yurtlarını ve ocakları terk etmeyen Müslüman aileler çeşitli yöntemlerle taciz ediliyorlardı. Yeni bir savaş döneminde toplu katliama maruz kalacakları söylentisi yayılarak psikolojik baskı altına alınıyorlardı. Bu eksende Müslümanların savaş sonrasında oluşan huzursuzluk ortamında Anadolu'ya doğru göçleri devam etmiştir (İpek, 2014). Huzursuzluk ortamından göç etmek

---

⁵Avrupa'dan Anadolu topraklarına yaşanan göçler, Balkan Savaşları ile başlayıp 1924 mübadele ile devam eden ve ilerleyen tarihsel konjonktürde vatanlarını terk etmek durumunda kalan Müslüman gruplar ile devam etmektedir. Bu çalışmada özellikle devletler arasında alınan kararlar ile zorunlu olarak gerçekleştirilmesi karar verilen "mübadele" ele alınmaktadır. Balkanlardan zorunlu göçler ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Kadir, Mısıroğlu (1997). *Yunan Mezalimi: Türk'ün Siyah Kitabı*.

zorunda kalan yerlere Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan idareleri Hıristiyan göçmenleri yerleştirerek hem gidenleri geri gelmeme durumlarını hem de tarihsel olarak gelişme gösteren milliyetçilik için toplumsal temelleri garanti altına almaya çalışıyorlardı(İpek, 2014, 2000; Orhonlu, 1973; Akgün, 1986).

Mübadele işte bu koşulların sonrasında iyice güçsüz bir imparatorluk haline dönüşen Osmanlı'nın çöküşünü takip eden ve Müslümanların aralıklarla Anadolu topraklarına göçünü veyahut yerlerinde kalıp yaşadıkları zulüm ortamını takip eden bir süreç sonrasında yaşanmıştır. Bu sebeple yukarıda belirtilen tarihsel arka plan ve Anadolu'ya yaşanan göçler üzerinden mübadele olgusuna bakmak ve bu bağlamda bir analiz yapmak, dönemi değerlendirmek ve bugüne yansımalarına daha iyi okuyabilmek adına önemlidir.

Mübadele, Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış ve , Yunanistan ve Türkiye arasında nüfusun karşılıklı değişimini ifade eden ve bir çok insanın zorunlu olarak yurtları olarak bildikleri doğdukları topraklardan göç etmelerini ifade eder (Aghatabay, 2009; Orhonlu, 1973; Türkdoğan, 1962).

1922 yılı itibari ile Anadolu ve Trakya'daki Yunan işgali sona ererken bu sürece bağlı olarak kitlesel göç hareketleri yaşanmıştır. Mübadele düşüncesi ve bu temeldeki adımlar, Lozan ile beraber atılan zorunlu göçler olarak değerlendirilebilir (Arı, 2003: 6-7). Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan göçleri 3 temel başlık altında ele alan Kemal Arı'nın ifade ettiği gibi, "*1. Türkiye'den Türkiye dışına yönelik göçler; 2. Türkiye'de işgalden kurtarılmış yörelere yönelik iç göçler; 3. Türkiye dışından Türkiye'ye yönelik göçler*" (Arı, 2003:7).

Kurtuluş Savaşının hemen bitiminde Türkiye Rumlarının büyük bir kısmı Türkiye'yi terk eden ilk gruptur. Aynı miktarda olmasa da bir grup Ermeni ve Musevi de Türkiye'den göç etmiştir. Bu göçlerin temel sebebi, Kurtuluş savaşı ile beraber yaşanmış olan Anadolu Rumlarının Yunan işgali süresince sergilemiş oldukları tavır ve girişimler olarak görülmektedir. Bir ay içerisinde Türkiye'den ayrılarak Yunanistan'a göç eden Rum sayısı 650.000 i bulmuştur.

Bu sayı, 1922 yılının sonuna kadar 1.000.000'a ulaşmıştır (Şakiroğlu, 1985; Aghatabay, 2009; Arı, 2003).⁶

1.1.1. Lozan Barış Konferansı ve Ulus-Devlet'e Geçiş

Mübadelenin yaşanmış olduğu 20. yüzyıl, I. Dünya Savaşından çıkmış olan imparatorlukların içinde bulunduğu kimlik bunalımı ve ulusçuluk kavramının Fransız İhtilali ile tüm dünyaya yayılmaya başladığı sürecin artık meyvelerinin toplanmaya başladığı bir döneme denk gelmektedir. İmparatorlukların yerini almaya başlamış olan ve kendilerini "ulus" olarak tanımlama gayesinde hareket eden devletler arasındaki ötekileştirme süreci temel bazı kimlik inşa öğeleri ile değerlendirilmektedir (Berber, 2010; İpek, 2014; İpek, 2012).

Ulus-devlet olgusu benzer gelenek, görenek, adet ve yaşam biçimlerine sahip olan insanların biraradalıklarının ve birliklerinin getirmiş olduğu dayanışma, destek halinin bir yansımasıdır (Anderson, 2007; İpek, 2014). Bu bağlamda ulus devletlerin temelini oluşturan toplulukların ya da halkların biraradalıklarını sağlayan temel unsurlardan biri, dini inanışlardır (Anderson, 2007). Din öğesinin tarihsel bellek ve kimlik inşasındaki önemine vurgu yapan Anderson, dil birliğinin de bir diğer birleştirici öge olduğunun altını çizmektedir. Bu gibi benzerliklerin millet olma bilinci, ulus devletlerin oluşumu bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü hızlandıran ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da temel unsurdur diyebiliriz (Anderson, 2007; Karpat, 2010; 2012; İpek, 2014; Berber, 2010).

Türkiye Cumhuriyeti, ulus devletin temeline Türklük ve Müslümanlık unsurlarını yerleştirmiştir. Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan 'Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi'ne ilişkin sözleşme ve protokol de bu sürecin önemli bir halkası olmuştur. Bu sözleşme, İstanbul

---

⁶ Kemal Arı'nın da belirtmiş olduğu gibi Türkiye'den Yunanistan'a mübadele edilmeyi bekleyemeden göç eden Rumların sayısının 1.000.000'dan fazla olduğu bilinmektedir. Mübadele edilen Rumlarla birlikte bu sayı, 1.250.000'e ulaşmıştır. Ancak elde kesin verileri ortaya koyan bir kaynak bulunmamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. *Lozan Barış Konferansı: Tutanak Belgeler* (1969).çev. Seha L. Meray ; Eren, 1966.

dışındaki Türkiye topraklarında yerleşmiş Rum- Ortodoks Türk Uyrukları ile, Batı Trakya dışındaki Yunanistan topraklarında yerleşmiş Müslüman Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923'ten başlayarak zorunlu değiş tokuşunu (mübadelesini) içermekteydi (İpek, 2012; İpek, 2014; Karacan, 2011; Sonyel, 2006; Belli, 2012).

Mübadele kararının alınmasına sebep olan koşullar içerisinde dönemin konjonktürel ve ideolojik olarak hakim olan "ulus-devlet" algısının Türkiye Cumhuriyeti gibi bağımsızlık savaşından yeni çıkmış bir ülkenin benimsediğı "Türk- İslam sentezi" değerlerini destekleyici bir özellik taşımasını da eklemek gerekmektedir (Karpat, 2010).

Lozan Barış Konferansında görüşülme aşamasına gelen ve mübadele kararı ile sonuçlanan Avrupa'da yaşayan Müslümanların ve Rum Ortodoksların durumuna dönmek gerekirse; daha önce de belirtildiğı gibi Balkan Savaşları ile başlayan ve Kurtuluş Savaşı döneminde Yunanlıların savundukları Avrupa topraklarında yaşayan Müslüman grupların Anadolu'nun ihtiyacı olan desteğe yönelik mücadele etmesi; aynı şekilde Anadolu'da yaşayan Rumların ise Avrupa güçlerine destek olacak şekilde mücadele vermesi karşılıklı olarak kime ait hissedildiğinin bir özeti niteliğinde kabul edilmektedir (Karpat, 2010; Ergene, 1961; Arı, 2003). Lakin Konferansta alınan kararlar, vatan olarak görülen topraklar ile dini öğeler temelinde ait hissedilen gruba olan toplumsal bağ, şayet dini öge olarak Rum Ortodoks olup Yunan topraklarında yaşama ve Müslüman olup Türkiye'de yaşama şeklinde kesişme göstermiyorsa, dini ögenin belirleyici olduğu bir değiş tokuş ile neticelendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu "değiş-tokuş", halklar için zorunlu bir zeminde gerçekleşerek dini öğelerine göre farklılık gösteren halkın birbirinden ayrılması ve yer değiştirmeleri ile yaşanacaktır (Nabi, 2001; Karacan, 2011; Karpat, 2010).

Bu bağlamda Lozan'ın ilgili maddeleri ve genel çerçevesi ekseninde devam etmek gerekirse; Konferans, Türkiye ile Batılı devletler arasında savaş ortamına son vermek amacıyla toplanmış bir özelliğı taşımaktaydı diyebiliriz (İpek, 2002; Şimşir, 1968). Bu görüşmelerde, siyasal sınırların yeniden belirlenmesinin yanında, ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözömlenme ihtiyacı

duyuluyordu. Uluslaşma hareketlerinin önemli bir halkası olarak görülen nüfus sorununun, yeni anlayışlara ve ortaya çıkan topoğrafyaya uygun olarak ele alınması umuluyordu. Çalışmanın bir önceki kısmında detaylı bir şekilde dile getirildiği gibi tarihsel süreç içinde, Balkanlarda uluslaşma çabalarına koşut olarak birçok ulusal devlet kurulmuştu. Bu yeni ulus devletler, Türk- Müslüman kitleler üzerinde baskılar yaratmış, kitlesel göç hareketlerinde itici bir güç oluşturmuşlardı (Berber, 2010; İpek, 2014). Bu baskı ve göçe zorlama olgusunun başında, bir kısmı Balkanlardaki etnik ve din ayrımlarıyla temellendirilmiş ulusçuluk kavramı gelmekteydi (Berber, 2010). Her yeni ulusal devlet, toprak egemenliğini sağlama çabasıyla, toprak sahipliğini genellikle ellerinde bulunduran Türklerin yöredeki gücünü kırmak için onları göçe zorlamayı gerekli görmüştü. Yeni bağımsızlığını elde eden bu uluslar, ulusal egemenliklerini pekiştirmenin yolunu, ülke nüfusunun homojenleşmesinde buluyorlardı ve bu amaç çerçevesinde yaşanan Müslüman ve Türk olan gruplara uygulanan politikalar ve oluşan Balkan uluslarının dostane olmayan tavırları neticesinde Balkanlardan Anadolu'ya doğru Türk- Müslüman nüfus göçü başlamıştı (İpek, 2012; Şimşir, 1986; Berber, 2010).

İşte bu bağlamda Lozan Barış Görüşmelerini yaşayan Türkiye Cumhuriyeti'ne Nansen'in ilk önerisi, Yunanistan'daki Müslümanlarla, Anadolu'daki Ortodoksların isteğe bağlı değiştirilmesi ve İstanbul'daki Rumların değişim dışı tutulmaları şeklinde olmuştur (Berber, 2010; İpek, 2014, İpek, 2002; Sürgevil, 1986:296; Karacan, 2011). Bu duruma yönelik olarak Türkiye'nin itirazı İstanbul'un değil, Batı Trakya'nın değişim dışı tutulmasına yönelik olmuştur. Çünkü bu bölgede Türkler azınlık değil; çoğunluk olarak yer alıyorlardı. Buna karşın Yunanistan, Yunanistan'daki göçmen yığılmasına dikkat çekip, yer sıkıntısını gündeme getirerek duruma yönelik itirazlarını iletmekteydiler.

İki tarafın itirazları ile beraber duruma yönelik eklenmesini istediklerini belirtmek gerekirse; İsmet İnönü, mübadele durumunun masaya gelmiş olmasından dolayı memnun olmuş lakin bu durumun İstanbul'daki Rumların zorunlu göçe dahil edilmesi gerektiği ve Batı Trakya'daki Rumların yerlerinde sabit kalması gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Yunanistan mübadelenin zorunlu olmasını

istemediği halde Türkiye bu mübadelenin zorunlu olması halinde amacına ulaşacağını savunmuştur (Sürgevil, 1986; Karacan, 2011).⁷ Lord Curzon da İsmet Paşa'nın mübadelenin zorunlu olmasına yönelik taleplerinden memnun olduğunu belirterek zorunlu olmayana göçün aylarca süreceği konusunda hem fikir olduğunu belirtmiştir. Türk Hükümetinin yer değiştirmenin zorunlu olması konusundaki ısrarının altındaki bir sebep, gönüllü mübadeleye karar verilirse bunun uygulanmasının aylar süreceğidir. Oysa her şeyden önce istenen Türk nüfusun gelecek yılın başında toprakları işleyebilmek üzere Türkiye'ye getirilebilmesidir (İpek, 2014; Şimşir, 1968; İpek, 2012).

Durum, Venizelos ve İsmet İnönü'nün uzlaşısı ile Nansen'in danışmanlık yaptığı bir Türk ve bir Yunan üyenin yer alacağı bir komisyona gönderilerek nasıl bir sonuca varılacağına karar verilmiştir. Neticede Türk heyeti, *etablis* deyimiiyle nitelenen Rumların İstanbul'da kalmalarını onaylamış; mübadelenin 1923 Mayıs ayından itibaren uygulanması konusunda özellikle ısrar edilmiştir. Görüşmeler 11 alt komisyon tarafından devam etmiştir (İpek, 2012; Şakiroğlu, 1985; Berber, 2010).⁸ Bu gelişmelerden sonra 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ve ek protokolle, mübadele anlaşması imzalanmış ve yasal yönden yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre; Türk topraklarında yerleşmiş Rum- Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girilecek ve bu kimselerden hiç biri, Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye; ya da Yunan hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyeceklerdi. Mübadele, İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktı. 1912 yılı yasası ile sınırlandırıldığı biçimiyle, İstanbul Belediyesi (Şehremaneti) sınırları içerisinde,

⁷Detaylı bilgi için bkz. *Lozan Barış Konferansı: Tutanak Belgeler (1969)*; Mahmut, Şakiroğlu (1985). Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk- Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar.

⁸Çalışmanın konusu ve amacı, Lozan Barış Görüşmelerinin detaylı bir incelemesi olmaması sebebiyle görüşmelere dair içerik mübadele kararının genel çerçevesi kapsamında ele alınmaktadır. Lozan Barış Görüşmeleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu (1985). Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk- Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar; *Lozan Barış Konferansı: Tutanak Belgeler (1969)*.çev. Seha L. Meray; Salahı, Sonyel (2006) *Gizli Belgelerle Lozan Konferansının Perde Arkası*; Ekler (1986) "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol". Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri. *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*.

30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş (*etablis*) bulunan tüm Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar; 1913 Bükreş Antlaşması'nın saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar da Batı Trakya'daki Müslümanlar sayılacaktı (İpek, 2012; Berber, 2010; İpek, 2002).

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus, göçün zorunlu bir şekilde yapılmasının beraberinde getirdiği insan hakları ve mülkiyet haklarının geri planda bırakılması durumudur. Aynı zamanda Arı'nın da dile getirdiği gibi “*mübadeleyi sağlayacak ilke, kuram, kuruluş ve yöntemler, gereklilik ve zorunluluk temelinde şekillenmiştir*” (Sürgevil, 1986; Şakiroğlu, 1985; Arı, 2003: 20). Bu ahvalde dönemin tarihsel yapısı gereği, yaşanan olaylar, bu değiş-tokuş durumunun doğal bir aşama olduğu sonucunu akla getirebilmektedir. Ancak bu durum alışık oldukları gelenek, göreneklerden koparılarak rızaları dışında ve bir daha geri dönmek koşulu ile zorunlu bir şekilde gerçekleşmesi bağlamında insanların maruz bırakıldığı sıkıntı ve zorlukların göz ardı edilmesini haklı çıkarmamalıdır. Zorunlu olması sebebiyle göçü yaşayacak kişiye yüklenen psikolojik, toplumsal ve ekonomik yük temelinde göçün etkileri⁹, bu durumun Türkiye ve Yunanistan'ın siyasi gelişmelerine yansımaları ile karşılaştırıldığında uzun vadeli ve nesillerden nesillere aktarılan tarihsel bellekte izler olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Türkiye'de ve Yunanistan'da dönemin hükümetleri tarafından mübadele için yapılan ön hazırlıklar, kurulan imar ve iskan komisyonları, mübadillerin yerleştirileceği bölgeler ile ilgili çalışmalar yapılmış olsa da göçün doğası gereği getirdikleri ve öngörülemeyen bir çok farklı durum ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda zorunlu yaşanan göçün hayatlardan götürdükleri yadsınabilecek durumlar yaratmamıştır.

⁹ Aynı zamanda yaşanan bu nüfus değişikliği, Çağlar Keyder'in de belirttiği gibi toplumun ekonomik yapısında önemli bir değişikliğe sebep olmuştur. Rumların toplumsal yapı içerisinde ticaret ile uğraşan ve belirli sektörleri himayesinde barındıran statülerinin göç sonrasında açılan boşluğu “yerli” halk ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bu durum, Anadolu burjuvazisinin yaratılmasına önayak olmuştur şeklinde yorumlamak yerinde olmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Çağlar Keyder, (2009) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*.

1.2. Mübadele ile Gelecek Mübadiller için Yapılan Ön hazırlıklar ve Mübadele Süreci

1.2.1. Türkiye’de yapılan Ön hazırlıklar

TBMM, 13 Ekim 1923 tarihinde Tunalı Hilmi Bey ve Mustafa Necati’nin çalışmaları ile 132 milletvekili tarafından verilen önerge ile bir vekalet kurulması ve bu vekalet ile göçmen sorunları ile ayrıca ilgilenilmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda kurulacak bu vekalet tekabül edecek bir komisyonun kurulması da uygun görülmüştür (Şakiroğlu, 1985; Karacan, 2011 ; Akgün, 1986). Kurulan vekaletin ismi, *İmar ve İskan Vekaleti*’dir.¹⁰ Mustafa Necati sürecin başındaki kişi olarak belirlenmiş olup, mübadillerin gelmeden önce, gelme süreci ve geldikten sonraki yerleşme süreçlerinde önemli karar ve hareketlerin başında yer almıştır. Vekaletin başına geçmesi için; Kaya, Necati, Zekai, Ferid Bey’ler vekaletenamzeddir; diyerek adaylar açıklanmıştır (İpek, 2000). Birkaç gün sonra da bir İzmir gazetesi vekalet adayı olarak önce Sivas Muammer Bey’in gösterildiğini, fakat o görevi kabul etmeyince, Trabzon mebusu Muhtar Bey’e meyledildiği duyurulmuştur. 20 Ekim 1923 günü, İzmir Mebusu Mustafa Necati, TBMM tarafından, 165 oydan, 158’ini alarak vekil seçilmiştir. Bu Mustafa Necati Bey’in Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, mübadele, imar ve iskan işlerinin organizasyonunu hazırlama, gerçekleştirme süreçlerinin en önemli mimarı olarak ortaya çıkışının başlangıç noktasıdır diyebiliriz (Sürgevil, 1986; Arı, 2003).

Mustafa Necati Bey, beş aylık Mübadele, İmar ve İskan vekilliği süresince vekaletin merkez ve taşra da kurulmasına yönelik alt yapı faaliyetlerini yürütmüş, yasal düzenlemeler konusunda bürokratik işlemleri üstlenmiştir. Mustafa Necati’nin kamuoyu tarafından da kabul edilmesi mübadele sürecinin halk üzerindeki sancılı etkilerine olumlu bir yansıma yaratmıştır. Çizmiş olduğu profil açısından Türkiye’nin eksik ve öğrenmesi gereken taraflar olduğunun da vurgusunu yapmış olan Necati, bir araştırma yaptırarak diğer ülkelerdeki yasa ve mevzuatları incelemiştir. Bulgaristan’ın mübadele yasası ile Belçika, Almanya ve Fransa’nın onarım işleri ile ilgili mevzuatlarını gözden geçirmiştir

¹⁰Ekler (1986) “Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol”. Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri. *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*; İskan Tarihçesi, (1932).

(Barkan, 1951; Tefik, 2014; Arı, 2003:30; Karpat,2010). Bu çalışmalar paralelinde vekaletin bir bütçe belirlemesine gittiği çalışmalar da yapılmıştır.

“1923 vekalet bütçesi, 6.095.183 lira olarak belirlendi, bu ödeneğin 3.221.431 lirası harcamaya açıldı; bunun da 52.700 lirası yakacak, 327.630 lirası inşaat ve onarım, 120.800 lirası taşıma, 332.397 lirası tarım araçları, hayvan ve tohumluk alımı 2.302.808 lirası da mübadele, imar ve iskan işlerinin ortaya çıkacak zorunlu işlerine ayrıldı.” (Barkan 1951:32)¹¹

Yasanın kapsamında mübadele göçmenlerinin kapsamına girmeyen felaketzedelerin, konar –göçer aşiretlerin, 1912’den bu yana bir türlü yerleştirilmeleri sağlanamamış göçmenlerin yerleştirilmesine, refahlarının sağlanmasına çalışmak ve gerçekleştirmekle vekaletin görevli olduğu bir hüküm bulunmaktadır (İpek, 2012;2014; Berber, 2010). Ancak Mustafa Necati’nin faaliyetleri ve planlananlar, önceliğin mübadillere verileceği yönünde olmuştur. Bu durumun özellikle belirtilmesi ve benimsenmeye çalışılması, Kurtuluş Savaşından çıkmış olan ülkede bir çok farklı kesimin muhtaç durumda olması ile açıklanabilir. Necati, İmar ve İskan Kanunu kapsamında önceliklerinin mübadele ile gelenler olduğunun altını çizmesinin sebebi, geniş vekaletlere sahip olan Mübadele, İmar ve İskan kanunu kapsamında yapılabileceklerin devlet bütçesi ile sınırlı olmasıdır (Ökçün, 1997; Geray, 1961; Keyder, 2009). Dolayısıyla vekalet, mübadele göçmenlerinin ve onların dışında 1912 yılından bu yana Türkiye’ye sığınmış olan göçmenlerin, savaşın yıkımından zarar görmüş felaketzedelerin yerleşmeleri ve üretici duruma gelinceye kadar refahlarını sağlamak gibi çok geniş ve kapsamlı bir sorunun çözümü için yetkilendirilmiş olsa bile bunun başvuru kaynak olan devlet bütçesi ile doğru orantılı olmaması, vekaletin bir öncelik sıralaması yapmasını doğurmuştur (Geray, 1961; Arı,2003). Bu kaynak yetersizliğinin bir diğer dönemin komisyonlarında tartışma yaratan sonucu ise vekalet tarafından mübadele ile gelecek olanlara yönelik olarak yardımın iki ay süre ile iase etme yükümlülüğü

¹¹23 Ekim 1923 tarihinde Mustafa Necati tarafından TBMM’ye sunulan yasa önerisi, “Mübadele, İmar ve İskan Kanunu” olarak 8 Kasım 1923 günü kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Çapa, *Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskanı*; İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945 I. Cilt* (2000).

idi.¹² Eleştiride bulunanlar, bu hükmün kaldırılarak, “göçmenlerin iş buluncaya kadar iâşe edilmeleri” kaydının konulmasını istiyorlardı. Hükümeti ve vekaleti, bu öneriye tavır olmaya yönelten neden; hükmün kabul edilmesi sonrasında bir çok kişiyi işsizliğe sevkedeceğine dair düşünceydi.

Buradan hareketle mübadele ile gelenlerin öncelenmesi ve yardımların onlara yönelik faaliyetlere ayrılmasına yönelik ilk hareket mübadele göçmenlerinin Türkiye’ye taşınması olarak belirlenmiştir. Taşımayı gerçekleştirecek olan vapur şirketlerine, bağlı Sevkiyat Müdüriyeti tarafından bir ihale açılmıştır. Göç edecek grupların ve göç edeceklerin hangi yolu izleyerek Türkiye’ye taşınacaklarına yönelik bilgilendirme amacıyla duyuru yapılmıştır. Duyurunun içeriğine göre;

“Yunanistan’dan getirilecek olan Müslüman göçmenler, Selanik’ten Tekfurdağı’na; Kalikratya’dan İstanbul ve Mudanya’ya; Kavala’dan İstanbul, Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, İzmit, Tekfurdağı, Gelibolu, Bandırma ve Burhaniye’ye; Girit ve Kandiye’den Mersin, Silifke, Marmaris, Bodrum, Gökabad, Göllük, Ayvalık, Çanakkale ve Erdek iskelelerine boşaltılacaktı.”(Şakiroğlu, 1985).

İhaleye İtalyan, Yunan, Ermeni ve Türk vapur birlikleri katılmıştır ve bunlar arasından taşımaya yönelik uygun koşulları ile İtalyan Lloyd Tristino Vapur Kumpanyası kazanmıştır. Ancak kurulan yeni ulus devlet içerisinde aidiyete yönelik olarak tartışmaların ön planda olmasından dolayı Türk Vapurcular Birliği dururken bir İtalyan vapur kumpanyasına verilmiş olması tartışma yaratmıştır (Arı,2003:40-41; Barkan, 2008). Bunun üzerine İtalyan vapur kumpanyasının kazandığı ihale iptal edilerek ihale Seyr-i Sefain İdaresi ile Türk Vapurcular Birliği’ne verilmiştir. Türk Vapurcular Birliği’nin sahip olduğu vapur potansiyeli açısından değerlendirildiğinde; tonajı 2.000’den fazla olan altı vapur ve tonaj yönünden daha az hacme sahip diğer vapurlar şekilde olduğu anlaşılmaktadır.¹³

¹²İlgili maddeler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. *Tarihi, Hukuki, Toplumsal Boyutlarıyla Mübadele, İstanbul Barosu (2012); Soysal, İsmail (2000). Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945 I. Cilt.*

¹³İdarenin elindeki önemli vapurlar; Gülcemal, Akdeniz, Reşit Paşa, Kızılırmak, Şam, Giresun, Ümit, Gülnihal; diğer önemli vapurlar ise; Bahricedit, Altay, Gelibolu, Bandırma, İnebolu, Nimet, Canik, Millet ve Ereğli idi. Bu gemilerin toplam tonajı 37. 494 tû (Aghatabay, 2009; Arı, 2003:41). Detaylı bilgi için bkz. *Selanik’ten Tuzla’ya Mübadele: Semozyum Bildirileri (2010).*

Mevcut kapasitesi bakımından göçmenlerin taşınmasında İtalyan kumpanyaya kıyasla daha sınırlı olan Türk Vapurcular Birliği ile ilgili olarak Mustafa Necati, ulus devletin savunduğu politikalar paralelinde taşımayı yapacak olan kişilere ve mübadele ile gelecek olan göçmenlere dair bir bağ ile durumu meşru hale getirmiştir;

“Rumeli’nden memleketimize hicret edecek olan kardeşlerimiz kendi bayrağımız altında, kendi vapurlarımızla gelecekleri gibi, vapur sahipleri de Müslüman ve Türk olmak dolayısıyla kendilerine vapur içinde azami kolaylık yapacaklardır. Elyevmvekalet emrinde on yedi kadar Türk vapuru mevcuttur.

....

Milli iktisadımızın inkişafını kendisine meslek ve vazife edinen vekalet, bütün işlerinde bu hususa dikkat edecektir. Yalnız gerek Seyr-i Sefain, gerek milli şirketler bu nakliyat işinde elde edecekleri kazançla yeni vapurlar tedarik etmeleri ve bu suretle memleketimizin bütün sahillerinde kendi bayrağımız altında işleyen vapurlar görmek ihzar-ı emelimizdir. Bu ciheti vapur sahiplerinin temin edeceklerini ümit ederim.” (Arı, 2003:41-42)¹⁴

Vekalet, mübadele ile gelecek olan mübadillerin indirilecekleri limanlarda sağlık kontrollerinin yapılmasına yönelik olarak ise Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile 6 Mart 1924 tarihinde Ankara’da bir itilafname imzalanmıştır.¹⁵ Bu paralelde Samsun, Trakya, İzmir, Adana, Konya, İzmit mıntika merkezlerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi tarafından bir temsilci bulundurulmasına karar verilmiştir.

Mübadilleri getirecek olan vapurların inecekleri limanlar ve bu limanlardaki sağlık ekiplerinin belirlenmesi sonrasında Mübadele, İmar ve İskan vekaleti yerleşim alanlarının belirlenmesine yönelik çalışmalara başlamışlardır. Yerleşim alanlarının belirlenişi sırasında dikkat edilen husus Yunanistan’dan gelecek olan demografik bilgiler doğrultusunda mübadillerin yaşadıkları topraklara benzer

¹⁴Mustafa Necati’nin bu konuşmasından da anlaşılacağı üzere, mübadele ile Türkiye’ye gelecek olan göçmenlerin yeni kurulmuş olan cumhuriyete ekonomik olarak hareketlenme sağlayacağı ve destek olacağı temel düşüncesinin esas alındığı görülmektedir. Bu durum, dönemin tarihsel ve siyasi bir yansıması olarak ele alınmalı; sadece Türkiye Cumhuriyeti’nin benimsediği bir politika olarak değerlendirilmemelidir (Aghatabay, 2009).

¹⁵İtilafname tam metni için bkz. THAM,III/31 (15 Mart 1924), s. 223-224

topraklar seçilmesi ve aynı zamanda Yunanistan'da yaptıkları işlere benzer işler yapabilmelerini sağlayacak bir yere yerleştirilmeleri yönündeki çalışmalar olmuştur. Bu sebeple Yunanistan'da Muhtelit Mübadele Komisyonu'nda görev yapan Türk Murahhas Heyeti'ne bir yazı göndererek gelecek olan mübadil gruplara dair bilgi istenmiştir. İstenen demografik bilgiler "*hangi kazadan olduğu, ne kadar ahali geleceği, vaziyetleri ve uğraşları*"na (Arı, 2003:51; Tefik, 2004; Geray, 1961) yönelik idi. Bu bilgilere dair tahmini olsa bile bir yanıt verilmesi istenerek bilgiler ışığında Türkiye'de göçmen yerleşimine uygun yerler nitelik ve nicelik açısından tespit edilmeye çalışılmıştır. Vekalet, aynı paralelde vilayetlere yazılar yazarak belirtilen sorulara ayrıntılı yanıtlar verilmesi istenmiştir. Yöneltilen sualler şu şekildedir; "*Mıntıkada ne tür tarımla uğraşmaktadır, ne kadar emval-i metruke vardır, kaç emval-i metruke hanesi boştur, ne kadarı boşaltılabilir, Emval-i metruke arazisinin miktarı nedir?*" (Arı, 2003:50; Geray, 1961). Bu doğrultuda ormancılık ve odunculukla uğraşan bir grubun bağcılık ve bahçecilik gibi tarımın ince ve uzmanlık gerektiren bir dalıyla uğraşması gereken yörelere yerleştirilirse, aç kalacakları ve sefil olacakları belirtilerek gelecek olan mübadillerin ilgili Türkiye'de mintikalara dağıtımında dikkat edilecek bir husus olarak alınmıştır (Geray, 1961; Karpat, 2010).

Gelecek mübadele göçmenlerinin yerleştirilebilmesi için 6 Eylül 1923'te ülkenin yedi yerleşim bölgesine ayrılması kararlaştırılmıştır. Bu bölgelere Yunanistan'ın hangi yöresinden, kaç kişinin yerleştirilmesinin uygun olacağı sorunu üzerinde durulmuştur. Göçmenlerin ekonomik durumları ve yaşam koşulları gözden geçirilerek, bu konularda neler yapılabileceğinin yanıtı aranmıştır. Özellikle İzmir ve çevresindeki kentlerle, Doğu Trakya üzerinde durulduğu görülmektedir. Tütün üretimiyle geçimlerini sağlayan ve gerçekten de iyi tütüncüler olarak bilinen Drama, Kavala, Girit, adalar ve kıyı Yunanistan'dan geleceklerin ağırlıklı olarak kıyı Ege'ye ve Tekirdağ ile çevresine yerleştirilmesi; Selanik göçmenleri için de, Karadeniz'in kıyı şeridinin ve özellikle de Samsun'un uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Muhiddin Celal Bey'in başkanlığında toplanan bir kurulda, Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti İskan Şubesi Müdürü Sabri Bey, İskan Müfettişi Talat Bey, Maliye Vekaleti Müfettişi Nurettin Bey, İktisat Vekaleti Ziraat Umum Müdürü, Müdafa-i Milliye Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Neşet, Matbuat ve

Müdüriyet-i Umumiyesi Uzmanı Zekeriya Bey, Şarki Makedonya Mübadele Murahhası Salih Bey, Makedonyalılar Cemaati Murahhası olarak da İhsan Nüzhet ve Lütfi Arif Bey'ler yer almıştır. Bu kurul, 17 Temmuz 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından tasdik edilen kararname ile belirlenen hükümler doğrultusunda çalışmış, böylelikle yerleşme yörelerinin saptanmasına ve sınırlarının çizilip özelliklerinin belirlenmesi için ilk önemli girişimi yapmıştır (İpek, 2000İ; İpek, 2012; Hakimiyeti Milliye 7 Eylül 1923).¹⁶

Yunanistan'dan gelecek olan demografik bilgilerin tahmini bile olsa ellerindeki kaynak ve mıntıkların doğru değerlendirilmesi ve gelecek olan mübadillere azami fayda sağlaması için yapılan etütler neticesinde yerleştirilme yörelerinin sayısı, İmar ve İskan Vekaleti'nce on olarak belirlenmiştir (Barkan, 1951)¹⁷. Birinci alan olarak Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum; ikinci alan olarak Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırıkkilise, Çanakkale; üçüncü alan olarak Balıkesir; dördüncü alan olarak İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon; beşinci alan olarak Bursa; altıncı alan olarak İstanbul, Çatalca, Zonguldak; yedinci alan olarak İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya; sekizinci alan olarak Antalya, Isparta, Burdur; dokuzuncu alan olarak Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir; onuncu alan olarak Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntab, Maraş belirlenmiştir (Barkan, 1951; Arı, 2003:53). Bu belirlenen alanlar üzerinden Yunanistan'dan gelecek olan mübadillerin köy köy hangi alanlara yerleştirileceğine dair de bir dağılım yapılmıştır. Ancak bu dağılım, vekaletin kendi inisiyatifinde tuttuğu ve temel prensip olarak Rumlardan geriye kalan terk edilmiş evlerin olduğu yerleri esas almakta ve bu terk edilmiş evlerin sayısı üzerinden düzenlenmektedir.¹⁸

¹⁶Mustafa Çapa, Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskanı.

¹⁷Detaylı bilgi için bkz. İskan Tarihçesi, (1932), İstanbul: Hamit Matbaası.

¹⁸Göçmenler, tütüncü, çiftçi, bağcı, zeytinci olarak gruplandırılmışlardır. Bu gruplandırma gelecek olan bazı odunculuk gibi mesleklerin göz ardı edildiğine yönelik bir işaret olmakla beraber. Yapılan kaba bir düzenlemenin olduğu yadsınamaz. Buna göre kaba bir nüfus tahmini de yapılarak; 1. Bir kısım Drama ve ekseri Kavala ahalisinden 30.000 tütüncünün Samsun ve havalisine; 2. Serez livası ahalisinden 20.000 tütüncü, 15.000 çiftçi ve bağcı, 5000 zeytinci olmak üzere 40.000 kişinin Adana ve havalisine; 3. Kozana, Grebene, Naslıç ve Kesriye ahalisinden 2.500 tütüncü, 15.000 çiftçi ve bağcı, 5.000 zeytinci olmak üzere 22.500 kişinin Malatya ve havalisine ; 4. Kayalar, Kareferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar ve Gevgili'nin Yunanistan'a kalan köyleri, Yenicevardar ve Karacaabat yöresi halkının 3.000'i tütüncü, 25.000'i çiftçi ve bağcı, 15.000'i zeytinci olmak üzere, toplam 43.000 kişinin

Vekalet, belirlenen yerleşim alanlarına *mıntıka müdürleri* atamıştır. Bu müdürler yerleşim alanları üzerinde yapım onarım gerektiren durumların tespiti gibi çalışmaları yapmakla görevlendirilmişlerdir (Şakiroğlu, 1985). Ancak bu terk edilmiş olarak kayıtlı taşınmazların ilgisiz kişiler tarafından fuzuli işgali bu bölgelerin verimli bir şekilde mübadillere dağıtılmasının önünü kesmiştir. Vekaletin genelgesi ile mübadelenin başlamak üzere olduğu ve ivedilikle mıntıka müdürleri tarafından göçmenlerin yerleştirilebilmeleri için terk edilmiş ve hazır kaç tane ev bulunduğu ve bunların kaç tanesinin fuzuli işgale uğradığının, kaçının boşalttırılabileceğinin tespit edilmesi istenmiştir (Şakiroğlu, 1985). Bu paralelde sorunun en fazla yaşandığı yerler, İzmir Balıkesir ve Aydın olmak üzere Ege Bölgesinde görüldüğü belirtilmektedir. Bunun nedeni hem coğrafi konumları hem de savaşın etkilerinin en yoğun olarak bu yörede görülmesidir. İç demografik hareketlenme bu yörelere doğru yaşanmış ve fuzuli işgaller bu paralelde ortaya daha yoğun olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹

Amasya, Tokat ve Sivas'a; 5. Zeytuncü, Drama, Kavala ve Selanik ahalisinden 4.000'i tütüncü, 20.000'i çiftçi- bağcı, 40.000'i zeytinci olmak üzere toplam 64.000 kişinin Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisine; 6. Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop ahalisinden 20.000'i tütüncü, 55.000'i çiftçi- bağcı, 15.000'i zeytinci olmak üzere, 90.000 kişinin Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde ve havalisinde; 7. Preveze ve Yanya ahalisinden 15.000'i çiftçi-bağcı, 40.000'i zeytinci olmak üzere, 55.000 kişinin Antalya ve Silifke havalisine; Midilli, Girit ve adalardan 30.000 çiftçi-bağcı, 20.000 zeytinci olmak üzere 50.000 kişinin Ayvalık, Edremit ve Mersin yöresine yerleştirilmesi tasarlanıyordu. Bu rakamlara göre göçmen sayısı 395.000 olarak tahmin ediliyor ve bunlardan 95.000 kişinin tütüncü, 200.000 kişinin çiftçi- bağcı, 100.000 kişinin de zeytinci olacağı düşünülüyordu. Lakin bu dağılımdan çok farklı bir uygulama yaşanmış ve gelen mübadiller farklı yörelere dağılmış ve bu sebeple sahip oldukları meslekleri gerçekleştiremedikleri mıntıkalarda düzen kurmak durumunda kalmış ya da yer değiştirmişlerdir (Arı,2003:53 ; Barkan, 1951; Orhonlu, 1973).

¹⁹ Savaş yıllarının neden olduğu büyük yıkım sonrasında sosyo-ekonomik olarak kalkınma arifesinde olması, büyük şehirlere olan göçü beraberinde getirmiştir. Durum böyle olunca da Rumlardan geriye kalan evler, Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti henüz kurulmadan önce Maliye Vekaleti'nin tasarrufuna geçmiş ve bu vekalet söz konusu olan malları gelir getirmesi gereken taşınmazlar olarak görmüştür. Bu sebeple yerli halka bu evler kiraya verilmiştir. Ancak bu yöndeki uygulamalar, göçmenlerin gelmeye başlaması ile sorunları beraberinde getirmiş ve atılan adımlardan dönüşün zor olması neticesinde de göçmenlerin yerleştirileceği evler konusunda problemler artmıştır. Bu durumu çözme yoluna giden Mübadele İmar ve İskan Vekaleti, yoğun göç sebebiyle terk edilmiş evlerden yararlanmakta öncelikli sıranın mübadele göçmenlerine ait olması gerektiğini belirtmiştir. Bu durum aynı zamanda Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne ilişkin Sözleşme Protokolü'nün genel ilkeleri uyarınca da gerekli bir husustu. Yerel halkında taşınmazlara ihtiyaç duyduğu bu ortamda Mustafa Necati, "vaziyetin müstaciliyeti" karşısında, mübadele göçmenlerini ön plana almak gerektiğini belirtmekteydi. (İpek, 2012; Arı, 2003:115; TBMM Zabıt, Devre:II, İçtimai: I, c.III).Bu durumla ilgili olarak Mustafa Necati; "*Bütçe olanakları, yardıma gereksinimi olan bütün gruplara el atmaya fırsat tanıyacak kadar bol olmadığı için böyle bir önceliğe gerek duyulduğunu belirtmekte ve mübadeleye tabi olan halkın hakkı olarak, bulunduğu mahallelere mübadil koyacağını dile getirmiştir.*" (Arı, 2003:115)

Terk edilmiş taşınmazlar, Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde genel olarak Türkiye'deki kent, kasaba ve köylerin genel görünümü ile paralellik göstermekteydi. Bu sebeple göçmenlerin yerleşecekleri bu ev tarla, bağ ve bahçelerin elden geçirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Arı bu taşınmazların durumunu *"Samsun'un büyük mahallelerinden ve daha önce çoğunlukla Rumların oturduğu Kadıköy Mahallesi, Aziz Sami'nin benzetmesine göre 'Pompei Harabeleri'ne dönmüştür."* diyerek ifade etmiştir (Arı,2003; İpek, 2014, İpek, 2012). Farklı coğrafi bölgelerden Kurtuluş Savaşı sonrası göç eden Rum köylerinin tahribinin uzun süre devam ettiği ve daha sonrasında ayakta kalan taşınmaz ve kullanılabilir arazilere yaşanan işgaller, Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti'nin numune köyler yapma yoluna gitmesine neden olmuştur. Bu numune köy yapımının hem zorunluluk duruma destek verdiği hem de Köy Kanunu'nda öngörülen ideal köy uygulaması için bir fırsat haline geldiği belirtilmektedir (Barkan, 1951; Geray, 1961).

Buradan hareketle öncelikle vekaletin beraberinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadele ile gelecek olan gruplar için öncelik taşıyan faaliyetleri Türkiye'nin yeniden inşa politikaları ile de paralel olarak yürütülmüştür diyebiliriz. Aynı zamanda yerli halktan Ahmer Cemiyeti'nin toplamış olduğu eşya yardımları gibi yardımlar da mübadele ile gelecek olanlara karşı olumlu bir atmosferin var olduğuna yönelik yorumlanabilir. Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken Yunanistan'dan göç hazırlığı içerisindeki grupların durumu ile devam ederek göçün karşı kıyıda etkileri ve işleyişini de görmek kapsamlı değerlendirme yapabilmek açısından önemli bir noktadır.

1.2.2. Yunanistan'da yapılan Ön hazırlıklar

Türkiye'ye getirilmek üzere bekleyenlerin gemiler ile yola çıkmadan önce Yunanistan'daki mallarının kayıtlarını yaptırımları gerekmekte idi. Karma komisyona bağlı ara komisyonlarca dört nüsha olarak düzenlenecek ve resmi olarak onaylanıp mühürlenecek olan mal bildirim beyannameleri, göçmenlerin Türkiye'ye getirmeleri gereken en önemli belge niteliği taşıyordu (Arı, 2003:72 Karpat, 2010; Tevfik, 2014). Bu belge ile gelen mübadilin toprağa

---

yerleştirilmesi, ne oranda bir mal verileceği gibi işlemler bu beyannameler ile kayıt altına alınacaktı. Durum ile ilgili olarak Lozan'da Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanmış olan Türk ve Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol metninin 8. Maddesi, göçmenin terk edeceği ülkede bırakacağı ya da yanında götüreceği taşınır türdeki mallarla ilgili kuralları içermekteydi. Aynı zamanda 9., 12., 13. Ve 14. Maddeleri taşınmaz türdeki mallarla ilgili tasfiye kurallarını ve yöntemini kapsamaktaydı (Karacan, 2011).²⁰ Bu maddeler paralelinde değerlendirildiğinde göçmen kişi yanında taşıyabileceği her türlü malını getirebilecek, bundan dolayı kendisinden herhangi bir giriş ya da çıkış belgesi alınmayacaktı (Karacan, 2011). Bununla beraber taşınmaz mallar ile ilgili olarak ise kurulmuş olan ara komisyon- Takdir-i Kıymet Komisyonları- bu malların türünü, miktarını ve altın para üzerinden değerini gösteren tutanaklar düzenleyecekler ve bu mal bildirim tutanaklarına göre, gittiği ülkede malına karşılık mal alacaktı şeklinde bir çözüm yolu üretilerek, mübadillerin asgari seviyede kayba uğramaları sağlanmaya çalışılmıştır diyebiliriz (Arı, 2003:72). Ancak ortaya çıkan temel problem, durumun sıkışıklığı sebebiyle göçmenlerin Yunanistan'da bıraktıkları mallarının değerleri Türkiye'ye geldikten sonra, ara komisyon görevlilerinin kontrolünde değil mübadiller tarafından doldurulmak durumunda kalması olmuştur (Mısıroğlu, 1997; Arı,2003:73; Karacan, 2011). Mal bildirim beyannamelerinde yaşanan bu durum Türkiye'ye geldikleri zaman taşınmaz elde etmelerinde sorunlara yol açan bir sonucu beraberinde getirmiştir.

Mal beyannamelerindeki bu durum ile beraber, malları Yunanistan'ın içine düştüğü savaş sonrası buhranları sebebiyle Türklere olan baskıların bir sonucu olarak ellerinden alınan malların doğal olarak beyan edilememesi gibi bir sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir diyebiliriz.²¹

²⁰Detaylı bilgi için bkz. *Lozan Barış Konferansı: Tutanak Belgeler (1969)*.çev. Seha L. Meray; Salahi, Sonyel (2006). *Gizli Belgelerle Lozan Konferansının Perde Arkası*.

²¹Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ömer Lütfi, Barkan (2008). *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler- Makaleler Cilt I*; Cengiz Orhonlu, (1973). *Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları "Tehcir"ın Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler*.

Yunanistan'da yaşadıkları bu baskı, pek çok Türk'ün beyanname verme fırsatı bulamadan yolları düşmelerine neden olmuştur. Önemli sayıda göçmen hiç denilecek bir para karşılığında mallarını oradaki Yunanlılara satmış ya da her türlü malı müsadere edildiği için bütün haklarından vazgeçerek bir an önce Türkiye'ye sığınma çabası içine düşmüştür (İpek, 2014, Berber, 2010; İpek, 2012). Bu biçimde yollara dökülenlerin büyük bir kısmı ise Yunanistan'da mal varlıklarını gösteren tapu belgelerini bile yanlarına alma olanağını bulamadan evlerinden atıldığından, Türkiye'ye geldiklerinde gerçek mal durumlarını gösterecek geçerli belgelerden yoksun kalmışlardı (İpek, 2002). Bir başka grup da, mal bildirim beyannamesi doldurma olanağı bulamadığı gibi, malına tasarrufunu gösterecek nitelik taşımayan ve "ihtilafı" olabilecek ya da tasarrufun varlığını gösterdiği halde, tasarrufun niteliğini belirlemeye yetmeyecek vakıfname, ilam, temessüt, zaim, terhinat ve sipahi senetleri, fermanlar gibi belgelerle yola çıkmıştı." (Arı, 2003:75-76)

Gelecek olan göçmenlerin getiriliş sıraları ise öncelikle Yunanistan'da kötü durumda olan bölge ahalisine öncelik tanınacak şekilde olmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda getiriliş dönemine geçim kaynaklarına bağlı olarak yapılmasına da dikkat edilmiştir. Bu sebeple İlk olarak Selanik'in yanı sıra, ahalisinin içine düştüğü belirtilen kötü durum sebebiyle Kozana ve Kayalar' ın ilk aşamada uygulama kapsamına alıp Türkiye'ye taşınmasına karar verilmiştir (İpek, 2012; Arı, 2003:77; Tefik, 2014). Sonrasında ise örneğin Drama ve Kavala yöresindeki genel olarak geçim kaynağının tütüncülük olması sebebiyle ve mübadelenin başladığı dönemin tütün ekim dönemine denk gelmesi sebebiyle öncelikli olarak Türkiye'ye getirildikleri ve Türkiye'de üretime dahil olmaları amaçlandığı İpek (2012), Şimşir (1968), Keyder (2009), Arı (2003), Karpat (2010) tarafından da dile getirilmektedir.

Göç edecek olanların mesleki durumları, Türkiye'ye uyumları, telef olmamaları için çalışmaların ivedilikle yürütülmesinin yanında gelecek grupların kırsal kökenli mi yoksa zanaatla uğraşan bir grup mu olduğuna bağlı olarak çalışmalar da yapılmaktadır. Dolayısıyla denebilir ki zanaatla uğraşan bir göçmen grubun herhangi bir kente yerleştirilmesi düşüncesi taşınırken kırsal yörelere

yerleştirilecek olanlar için daha kapsamlı ve detaylı bir bilgi toplama ve yerleştirme işi yapılmaktaydı. Bu genel kurala uyulmakla ve faydaları görülmekle beraber bu durumun göçmenler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz yansımaları ve göçmenin gittiği yerde mutsuz kılabilen sonuçları olduğu göz ardı edilmemelidir. Temelde göçün zorunlu olması ve mübadil konumuna düşen insanların vatan toprağı dedikleri toprakları terk etmek durumunda kalmaları, yerleştirildikleri topraklar ne kadar verimli ve geçimleri ne kadar sorunsuz bir şekilde devam ediyor olsa da bir şekilde göçmen konumunda olmanın ve vatana hasret olmanın verdiği ruh halini ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Aynı zamanda gelecek olan göçmenlere daha Yunanistan'da iken önü alınamayan bazı söylentiler çıkartılıp Türk Hükümeti'nin Türkiye'ye gidecek olan göçmenleri hiçbir ekonomik değeri olmayan topraklara yerleştireceği ve böylece göçmenlerin gittikleri bu yerlerde eriyip tükenecekleri gibi propaganda niteliğinde savlarla kışkırtma ve huzursuzlaştırma durumları oluşturulmuştur (Karpata, 2010; Arı, 2003). Bu tür söylentiler ile beraber bindirme iskelelerinde kurulmuş olan "Bindirme ve Yükleme Heyeti"²² çalışanlarının almış olduğu sözlü notlara verilen bilgiler yanıltıcı özellikler taşıyor hale gelmeye başlamıştır. Meslekleri, yetenekleri ile ilgili bilgileri yanlış vererek farklı bir vapura binip, yapamayacakları iş sahalarının olduğu yerlere yerleşmek zorunda kalan mübadiller, kendi beceri türü ya da ekonomik uğraşısına elvermeyen bir yörede yaşamak durumunda kaldığı sonuçları kendisi de yaratabiliyordu (İpek, 2000; İpek, 2012). Dolayısıyla daha öncede dile getirildiği gibi zaten Türkiye'ye geldiğinde yerleştirme ile ilgili Vekaletin planladığı düzende oluşan zorluklara bir de bu yer değiştirmeler eklendiğinde hem kendisi hem de yanında var ise ailesi telef olma aşamasına gelebiliyordu (İpek, 2012, 2000).²³

²²Detaylı bilgi için bkz. *Tarihi, Hukuki, Toplumsal Boyutlarıyla Mübadele, İstanbul Barosu (2012);* Ekler (1986) "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol" . Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri. *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*.

²³Bu durum, yer değiştirme taleplerini beraberinde getirmektedir. Yer değiştirme ile ilgili olarak Vekaletin izlediği prosedür neticesinde ise devletten herhangi bir taşınmaz ya da bağ, bahçe yardımı alamaması sebebiyle kendi beceri türünü ve ekonomik uğraşısını gerçekleştirecek bir yöre bulup buraya gitme kararı olsa bile yer değiştirilen yörede hayata devam etmek oldukça zor olabiliyordu (Arı, 2003; Karpata, 2010).

1.2.3. Mübadele ile gelenlerin Seyr-i Sefain İdaresi'ne ait Vapurlar ile Taşınması ve Türkiye'de Belirlenen Yörelere Yerleşme Süreci

Seyr-i Sefain İdaresindeki gemiler 1923 yılının kasım ayının sonlarından itibaren, göçmen yükleme ve taşıma işlerine başlamışlardı. Selanik, Kavala, Hanya, Kandiye ve Resmo gibi kıyı kentlerindeki iskelelere yanaşan Türk gemileri, göçmenleri Bindirme ve Yükleme Kurulunun gidecekleri yerleşim yörelerine göre belirlediği listeler üzerinden yüklüyorlardı (İpek, 2014; İpek, 2000; İpek, 2012).²⁴ Vapurlarda öncelikli olarak kamaralara hastalar, kadınlar, yaşlılar ve çocuklar yerleştirilmekteydi. Daha sonra göç edeceklerin sayısı ve vapurların kapasitesi arasındaki ters orantı sebebi ile küçümsenemeyecek bir kitlenin koridorlarda, güvertelerde, denk yığınları arasında yolculuk etmek durumları da ortaya çıkmıştı. Yolculuk süresi, vapur hızı, hava koşulları gidilen limanın uzaklığına göre üç beş gün arasında değişmekte bazen de on günü bulmaktaydı (Karpat, 2010; Şakiroğlu, 1985; Arı, 2003).²⁵

Vapurlar indirme iskelelerine ulaştıklarında göçmenler karaya çıkarılmadan kimlik kontrolünden geçirilmekteydiler. Gelen göçmenlerin ellerinde bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu tarafından verilmiş olan "hüviyet vesikası"nın bulunması gerekmekteydi. Bu kontrol 9 Aralık 1923'te Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti tarafından hazırlanmış genelge ile karar verilmişti. Bu kontrole ihtiyaç duyulmasının sebebi olarak ise gelen göçmenlerin anarşist, casus veyahut cani olma durumları, Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılarla çalışıp Yunanistan'a kaçarak bu dönüşü fırsat bilip sığınanlar olabileceği ihtimali belirtilmiştir (Arı,2003; İpek, 2000).

²⁴ Az sayıda göçmen tren yolu ile taşınmıştır (Arı, 2003:83). Trenle göçmen getirme işleminin daha çok Trakya'ya sevk edilen göçmenler için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1924 yılının şubat ayında Drama'dan Dedeoğlu ve Burgaz yoluyla 3.236 kişi Trakya'nın değişik yörelerine trenlerle getirilmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Hakimiyet-i Milliye, 21 Mart 1924.

²⁵Yolculuk ile ilgili olarak vapurların "köhne" oluşundan dolayı kaynaklarda yer alan bir çok açıklamadan yola çıkmak gerekirse ülkenin mübadele ile gelecek olan mübadillere sağlamaya çalıştığı imkanların savaştan çıkmış ve ekonomik olarak kalkınmaya yeni başlamış bir ülke tarafından sağlanmaya çalışıldığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Türkiye'ye gelen bir göçmen ailesinin elinde bulunan evraklar genellikle şunlardı;

“1. Aile Kimlik Belgesi: Bu belgede, ailenin Yunanistan'dan ayrılacağı limanın adı, aile reisi olan erkeğin ve diğer yetişkin erkeklerin adları, kadın ve çocukların sayısı, ailenin toplam nüfusu, kimliğin düzenlendiği tarih, düzenleyen karma komisyonun resmi mühürle onayı, yolculuğun ücretli olup olmadığına ilişkin karma komisyonun notu yer almaktaydı.

2.Aşı Belgesi: Göçmen ailesindeki hangi bireye, hangi aşuların uygulandığına ilişkin sağlık kuruluşlarının kaydı yer almaktaydı.

3. Tasfiye Talepnamesi: Göçmen ailesinin Yunanistan'daki mal varlığının miktarını ve paraca değerini ayrıntılarıyla gösteren ve Muhtelit Mübadele Komisyonuna sunulması gereken belgenin bir kopyası. Bu belgeler göçmenin kendisi tarafından doldurulmuş, yerel ihtiyar heyetince imzalanmış ve karma komisyon tarafından da onaylanmıştı. Göçmen ailesinin taleplemede gösterdiği mal varlığının sonradan yapılacak incelemesinde doğruluğu saptandığında Türkiye'deki terk edilmiş mallardan hakkını alması öngörülüyordu.

4. Göçmen Yunanistan'dayken, Yunan makamlarınca müsadere edilen mallarına karşılık verilmiş makbuzlar ve resmi tutanak.” (Arı,2003:90)²⁶

Belgeleri ve kontrolleri yapılan mübadiller, getirildikleri liman şehirlerinde misafirhanelere alınıyor ve buralardan kendilerine önceden belirlenmiş yerleşim yörelerine gönderiliyorlardı.²⁷ Aynı şekilde gönderilmeleri planlanan yörelerde yerleştirilecekleri evler ile ilgili yapım ya da onarım devam etmekte ise bu evlere

²⁶Kemal Arı, mübadillerden istenen belgeleri, “genel olarak istenen belgeler” şeklinde belirtmiş olup çalışması içerisinde Rifat ve Tayyib adlı iki mübadil kardeşe ait olan AlİTEA, Dosya No.22, Belge No. 33 üzerinden referansla kullanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. AlİTEA, Dosya No:22, Belge No.33.

²⁷ Gelen mübadillerin geldikleri bölgelere göre ortala verilerini belirtmek gerekirse; “Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun öngörüsü doğrultusunda, Girit, Kavala, Drama ve Selanik'ten başlayan mübadeleye 1923 yılının kasım ayında 34.627, aralık ayında 26.691 olmak üzere, yıl sonuna dek toplam 61.318 göçmen, taşınabilir malları ve hayvanları ile birlikte Türkiye'ye getirildi ve yerleştirildi. 1924 yılının temmuz ayının ortalarına kadar bu sayı, 314.052'ye ulaştı. Bu göçmenlerin 99.720'si Selanik ve çevresinden, 32.324'ü Kozana'dan, 13.975'i Kandiye'den, 8.837'si Hanya'dan, 2.200'ü Perveje ve Yanya'dan, 7.500'ü de Midilli'den getirilmişti. Muhtelit Komisyonun verdiği sayıya göre, 1924 yılının ekim ayına kadar bu göçmenler, 370.000'e ulaşmıştı. Yunanistan'ın özellikle dağlık yörelerindeki Müslüman göçmenlerin de değişen sayılarda Türkiye'ye getirilmesi sonucu, toplam göçmen sayısı kademeli olarak artmış, bir resmi istatistiğe göre 456.720 olmuştu. Bu sayının yanında mübadele kapsamına girip mübadele edilmeyi beklemeden sığınmacı olarak Türkiye'ye gelen 50.000'e yakın bir başka grup göçmen de vardı. Bunlara dayalı olarak, Türkiye bir anda 500.000'i aşkın bir göçmen seline maruz kalmıştır denilebilir.”(Arı, 2003: 91-92).

yerleşinceye kadarki sürede kalabilecekleri misafirhaneler kurulmuştur.²⁸ Daha önce belirtildiği gibi Vekalet göçmenlerin yerleştirilmesi planlanan uygun yörelerdeki fuzuli işgal sorunlarını çözmek ve aynı zamanda bu yörelere yeni barınma imkanları oluşturma faaliyetlerini mübadillerin Türkiye'ye taşınma süreci ile beraber götürmesi sebebiyle işlerin organize bir şekilde ilerlemesini sağlamak için 23 Kasım 1923'te Misafirhaneler Talimatnamesi yayımlamıştır (Eren, 1966). Bu genelge indirme (ihraç) iskelelerinde, konaklama yerlerinde ve iskan alanlarında açılacak göçmen misafirhanelerinin nasıl olması gerektiği üzerine açıklamaları da içermekteydi.

Bu bağlamda ilgili genelge doğrultusunda indirme ve boşaltma iskelelerinde iki türlü misafirhane açılmıştır. Bu misafirhanelerden bir kısmı *tahaffuzhane* denilen ve göçmenlerin ilk karaya çıktıklarında, götürülüp temizlik denetimlerinin yapıldığı misafirhanelerdir. Buralarda mübadillerin temizlenmelerinin yanı sıra, bütün eşyaları denetimden geçirilmekte ve kimlikleri de incelenmekteydi. Ayrıca mübadillere ne tür uygulamalarla karşılaşacakları konusunda bilgi veriliyordu. Ancak bu işlemler bittikten sonra, temizliği ve denetimi sağlanmış olanların ayrılmış misafirhanelere geçmelerine izin veriliyordu. İstanbul'a ve yakın çevresine yerleştirilmek üzere, Marmara Denizi üzerinden gelenler için Tuzla'da hazırlanmış tahaffuzhane, bu tür sağlık kurumlarının en büyük olanıydı. Karadeniz'e gelerek yöreye yerleştirilenler için de Sinop'ta büyük bir tahaffuzhane hazırlanmıştı. İzmir'deki Klazumen Misafirhanesi, Ege Bölgesi'nin ne büyük misafirhanesiydi. Bunun yanı sıra Samsun, Mersin, Aydın, Gelibolu, Çanakkale, Fethiye, Ayvalık, Erdek, Çeşme ve Bayındır misafirhaneleri de anılmaya değerler arasındaydı (İpek, 2000).

İndirildikleri limanlardan ve kısa süreli olarak konakladıkları misafirhane süreçlerinden sonra yerleşim yörelerine taşınmaya başlanan mübadiller, arasında bir köyün insanların farklı yerleşim yörelerine gönderilme durumları oluşmuştur. Bölünmüş köy, akrabalıklar ve aileler olarak geçen durum,

²⁸ Çalışmanın ikinci bölümü dahilinde ele alınan Nevşehir bölgesine yerleştirilmek için Mersin ve Adana Bölgesinde bekleyen göçmenlerin hikayelerinde de geçen misafirhanelerde konaklama durumuna değinilecektir. Bu bölgelerde uzun süre kalmak zorunda kalan mübadil aileler zor şartlar içinde barınmak zorunda kalmakla beraber tarihsel belleğe eklenecek ve nesillerden nesillere aktarılacak bir çok hatırayı beraberinde taşımışlardır.

genellikle mübadiller vapurlara bindirilirken gerçekleşen bir durumdu. Aynı zamanda yerleştirme sırasında da devam eden bir sorundu (İpek, 2012, 2000). Seyr-i Sefain İdaresi'nin elindeki vapurların ortalama kapasitesi 800 kişilikti. 800 kişi taşıyabilen bir vapura örneğin 600 kişi olan bir köyün insanları bindiriliyorsa, vapur dolu gitsin diye, yine örneğin 400 kişi olan bir köyüm 200 kişisi de bu vapura bindirilirdi. Geriye kalan 200 kişi, başka bir vapurla, büyük bir olasılıkla da başka bir gün yola çıkarılırdı(İpek, 2000). Bu iki ayrı vapurun, gidiş yerleri de ayrı olabilmekteydi. Böylece bir köyün insanların iki ayrı yere götürülmeleri gibi bir durum ortaya çıkmaktaydı. Bu bağlamda da Yunanistan'da tek bir köyün halkını oluşturan insanlar, Türkiye'deki yerleşim yörelerine varıldığında, oradaki terk edilmiş malların yeterli gelmemesi durumunda, iki ya da daha fazla köye paylaştırıldılar. Hatta bu köyler farklı yerleşim yerlerinde de olabiliyorlardı. Gerçi bir aile reisinin kollaması altında bulunan aile bireyleri arasında bölünme pek olmamakla birlikte bir köy ikiye veya daha fazla gruba ayrıldığında ailenin daha önce evlenmiş kızı ya da oğlu ayrı düşebiliyorlardı (İpek, 2000; Eren, 1966).

Aile ve akrabaların ayrı düşmelerine sebep olan bu durum, gelenek ve göreneklerin devam ettirilmesini etkiler bir sonuç yaratmıştır diyebiliriz. Yunanistan'da bir arada yaşarken sahip oldukları bağların ve bağlılıkların zayıflaması olarak ortaya çıkan bu durum, aynı zamanda tam tersi bir etki ile yerleşim yöresindeki halkla kaynaşmama ve kendi içine kapanma durumunu da getirmiştir diyebiliriz.

Mübadelenin iyi yönetilememiş ve mübadillerin mağdur olma hallerinin üzerinde duran Mehmet Şevki bu işleri Ahenk'te *tezebzüb* (karışıklık, kararsızlık) olarak nitelemiştir; *“Merkezi hükümet İzmir'e ait olması gereken işi Ankara'dan idare etmeye kalkışmıştır. İzmir'in gerçek durumunu Ankara'dan tanıma imkanı olmadığına göre , bu işin mıntikalarda valilere ve kaymakamlara bırakılması gerekirdi.”* (Geray, 1961). Nedim İpek'in de çalışmalarında bahsetmiş olduğu gibi Türkiye, mübadele bağlamında yaşanan olay ve durumlar karşısında sorunlar ortaya çıktıkça çare bulmaya yönelik bir yol izlemekteydi diyebiliriz (İpek, 2000; İpek, 2012). Ancak halihazırda zorunlu bir göç durumunun ve mübadele kararının bile yerinde olup olmadığının tartışıldığı dönem içerisinde

daha öncede belirtildiği gibi savaştan çıkmış bir ülke olarak sayıca yüklü bir grup göçmenin ülkeye girişinin kontrolü ve yerleştirilmesi gibi kapsamlı bir faaliyet mevcut koşullar altında değerlendirilerek ele alınmayı gerektirmektedir diyebiliriz (Geray, 1961).

Bu paralelde DİE'nin verilerine bakılarak söylenebilir ki, mübadele ile yarım milyonluk bir kitle Türkiye'ye gelmiş ve yerleşmiştir. Mübadele göçmenlerinin yerleştirildiği iller çoğunlukla; Edirne, Balıkesir, İstanbul, Bursa, Kırklareli, Samsun, Kocaeli, İzmir, Niğde ve Manisa'da göreceli olarak daha yoğun olmakla birlikte Türkiye'nin pek çok kentine yerleştirilmişlerdir (İpek, 2014, İpek, 2000, Berber, 2010).²⁹ Bölgelere göre mübadele göçmenlerinin çoğunlukta oldukları bölgeleri belirtmek gerekirse; Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi'dir. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerine pek fazla göçmen yerleştirilmemiştir (Aghatabay, 2009).³⁰

Bu paralelde ise Türkiye'ye mübadele sonucunda gelmiş olan göçmenlerin olabildiğince çabuk bir dam altına yerleştirilmesi esas alınmıştır. Bu çaba aynı zamanda farklı durumların oluşmasına sebep de olmuştur. Bazen büyük bir Rum evi iki aile tarafından paylaşılmak durumunda kalabiliyordu. Dönemin konu ile ilgilenen görevlileri ve hükümetin var olan durumu çözmekten öte oluşabilecek realitedeki sorunlara yönelik herhangi bir önlem mahiyetinde çözüm geliştirmemiş olduğuna yönelik bir kanıt olarak ele alınan bu durum, evlerini ve hayatlarını geride bırakmış ve Türkiye'ye göçmek zorunda kalmış olan mübadillerin içinde buldukları duruma yönelik önemli bir örnektir (Orhonlu, 1973; Barkan, 1973; Aghatabay, 2009). Aynı durum oturulacak meskenlerin yanında Rumlardan arta kalan ve göçmenlerin üretici sürece geçişinde önemli bir aracı olarak kullanılacak olan tarlaların, bağların, bahçelerin ve diğer taşınmazların dağıtılmasında da yaşanmıştır.

²⁹ Manisa'ya yerleşen mübadiller ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ferhat Berber, 2010, İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve Göçler (1860-1960).

³⁰Detaylı bilgi için bkz. İskan Tarihçesi, (1932), İstanbul: Hamit Matbaası

Aynı paralelde bir diğer problem, farklı bölgelere planların dahili dışında yerleştirilmek durumunda kalan mübadele göçmenlerinin ekonomiye ve çalışma hayatına nasıl dahil olacaklardır. Anadolu'ya taşınan göçmenler farklı toplumsal katmanlardan oluşmaktaydılar; kentli, kasabalı ve köylü göçmen grupları içinde çiftçi, sanatkar, tüccar, işçi gibi değişik mesleklerden gelenler vardı (Keyder, 2009). Yunanistan'dan ayrılmadan önce beceri ve uğraşı türlerini gösteren çizelgeler Türkiye'ye geldiklerinde özellikle sahip oldukları mesleki yetenekleri ve terk ettikleri yörenin doğal koşullarına uygun bölgelere yerleştirilmeye çaba gösterilmiş olsa da bu durum barınak imkanlarının çok fazla olmaması ve dönemin Türkiye'sinin içinde bulunduğu imkansızlık sebebiyle istenen şekilde gerçekleştirilememiş olması, mübadillerin yer değiştirme taleplerini doğurmuştur.³¹ Dolayısıyla düzenleme ve iskanında sıkıntı yaşanan mübadiller, bu karmaşa ortamında, büyük geçim sorunları ile karşılaşmışlardır. Bu sebeple yeni arayışlar içerisine düştükleri görülmekteydi (İpek, 2012). Önemli bir kitle, bu yeni arayışların sonucu olarak, yeni bir iç göç hareketi başlamıştır. Bunun üzerine Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti harekete geçmiş ve ailelerin yerleştirildikleri yerleri terk etmeleri durumunda, bir daha yerleştirilme hakkına sahip olmadıklarını duyurmuştur (İpek, 2000). 17 Ocak 1924 tarihini taşıyan bu genelgede, yetiştirildikleri yerlerden ayrılan göçmenlerin iskan hakkından feragat ettiklerine dair bir *taahhüt senedi* vermeleri zorunlu kılınyordu. Savaş ve işgal gibi zorunlu durumlar dışında, yerleşme hakkına *hotbehot* terk ettikleri anlaşılmanın, yardıma bile gereksinimi olsa, tekrar yerleştirilmeyecekleri bildirilmekteydi (İpek, 2012, 2000; Arı, 2003).

Bu genelge ile göçmen yerleştirme işlerinde herhangi bir karışıklığın önüne geçilmesi ve göçmenlerin bir iş sahibi olması amaçlanmıştır denebilir. Çünkü genel olarak bakıldığında yerleştirilen bir göçmen ailesinin iç göçe başlaması, başta onun Türkiye uyruğuna geçmesini zorlaştırmasının yanı sıra pek çok farklı sorunu da beraberinde getirecektir düşüncesi hakim düşünce idi. Ancak zaten

---

³¹Bu tez çalışması dahilinde yapılmış olan röportaj ve görüşmelerde de çıkan bir sonuç olan bu durum, Kastorya bölgesine bağlı Jerveni köyü, Zabordini Köyü, Krifçe, Kozana bölgelerinden gelen ve odunculuk ile uğraşan mübadele göçmenlerinin çorak arazilere gelmeleri ve bu topraklardan elde edilecek ürünün nasıl ekilip biçileceğine dair bilgi sahibi olmamaları sebebiyle büyük uyum zorlukları yaşadıkları yönündedir.

vatan toprağını bırakarak göç etmek durumunda kalan insanların bir de oldukları yerde hayatlarını devam ettiremedikleri halde zorunlu olarak o bölgede tutulmaya yönelik hareket edilmesi bu çalışma içerisinde de vurgulanan göçün bireyler ve toplum üzerindeki olumsuz etkisi açısından hassas bir nokta sayılmaktadır.

Bu paralelde çalışmanın ikinci bölümü, Nevşehir iline yerleştirilmiş olan mübadillerin yaşadıkları ve mübadelenin ortaya çıkardıkları yapılan alan çalışması verileri ve dönem ile ilgili Nevşehir üzerinden ele alınmış materyaller ile analiz edilecektir.

2.BÖLÜM

NEVŞEHİR İLİNE YERLEŞTİRİLEN MÜBADİLLER ÖRNEĞİ: UYARLANMA ADAPTASYON VE KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ

2.1. Nevşehir İli ve Mübadilleri

Mübadelenin tarihsel, siyasal, hukuki bakış açılarından öte bu anlaşmalı göçü yaşayanlar açısından değerlendirilmesi gereken insani bir boyutu da vardır. Asırlardır yerleşmiş oldukları yurtlarından zorunlu göçe tabi tutulan mübadillerin bu travmayı atlatması kolay olmamıştır. Yine mübadelenin, birinci kuşağa yansıyan acılarla, eziyetlerle, üzüntülerle dolu boyutu dışında, ikinci kuşaklara hatta üçüncü kuşaklara da yansıyan kültürel- sosyolojik bir yönü vardır. Çoğu mübadil, yeni geldikleri vatanlarını kabullenememiş, eski yerlerini ölünceye dek unutmamışlardır. Terk ettikleri vatanlarının şarkılarını, türkülerini, halk oyunlarını, giyimlerini, yemeklerini kısacası folklorunu yeni gittikleri yerlere taşımışlardır (Tevfik, 2014: 87).³²

Bu paralelde Lozan Mübadilleri Vakfı tarafından desteklenen projeler ve çalışmalar, farklı bölgelere göç etmek ve bu bölgelerde iskan edilerek hayatları boyunca buralarda yaşamak zorunda kalan ya da Türkiye içerisinde yer değiştiren lakin “memleket” diye adlandırdıkları topraklara bir daha asla geri dönememiş olan 1. Nesil mübadillerden³³, 2. ve 3. nesil mübadillere kadar ele alınan kapsayıcı analizler ortaya konmuştur/konmaktadır. Bu çalışmanın kapsamında temel amaç olarak Nevşehir İli'ne yerleşmiş dönemin mübadillerinden elde edilen veyahut bu 1. nesil olarak bilinen mübadillerin çocuk ve torunlarından sağlanan yazılı ve sözlü tarih bilgileri paralelinde toplumun yapısı üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

³²Türk mübadillerin uyum sürecinin Anadolu'dan ayrılan Rum mübadillere göre nispeten daha kolay olduğunu eklemeliyiz.

³³Tez çalışması dahilinde ele alınan mübadillerin 1. nesil olarak adlandırılan grubu, orta yaşlarında olup meslek sahibi olan, eşi ve çocukları ile ya da tek başına Anadolu'ya gelmiş olan gruptur. 2. Nesil ise bebek ya da çocuk yaşta ailesi ile beraber Anadolu'ya göçmüş olan gruptur. Bu grup ya Anadolu'da doğmuş ya da Yunanistan'da doğup burada yaşamına başlamıştır. 3. Nesil ise Anadolu'da doğmuş olan nesildir. Bu nesil kendisinden önceki iki nesil tarafından “memleket” dedikleri toprakları sözlü tarih üzerinden öğrenmişlerdir.

Dönemin karar mercileri tarafından belirlenmiş ve mübadillerin yerleşimine öncelikle terk edilen Rum evleri ile başlanan bölgelerden biri de şu an İç Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan Nevşehir iline bağlı yerleşim alanlarıdır. Mübadele sürecinin yaşandığı 1924 yılında Nevşehir ilinin ele alındığı bölge farklı vilayetlerden gelen mübadilleri karşılamıştır. Selanik³⁴ limanından binen mübadillerin gönderildiği bölgeler içerisinde dahil olan Nevşehir iline Kastorya bölgesine bağlı Jerveni köyü- Zabordini Köyü, Krifçe, Kozana bölgelerinde yaşayan halk öncelikle taşınmıştır. Daha önce dile getirildiği gibi iç Anadolu içerisinde farklı bölgelere dağılmakla beraber belirtilen bölgelerden gelen mübadiller, Mustafapaşa³⁵, Cumhuriyet Mahallesi,³⁶ Cemil köyü gibi yerel halk ile beraber ancak ağırlıklı olarak şehir merkezinde yer alan mevcut Rumların terk ettikleri evlere yerleşmişlerdir (Aytaş, 2007; Tefik, 2014).³⁷

³⁴Çalışmada literatür taraması üzerinden yazılı kaynaklar ve sözlü tarih çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda Nevşehir bölgesine ağırlıklı olarak Selanik ve çevresinden Selanik'e gelerek Türkiye'ye göç etmiş grupların mevcut olduğu görülmüştür.

³⁵Süreyya Aytaş'ın kaleminden Mustafapaşa, "Peri bacaları diyarı Kapadokya'da eski şirin, sakin bir kasabadır. Nevşehir'e 20, Ürgüp'e 5 km uzaklıktaki 2000 nüfuslu kasabanın eski adı Sinasos'tur. Bir zamanlar Rumlar ile Türkler'in bir arada yaşadığı yaşadığı bu yerleşimde, kiliselerin çan sesleriyle ezanlar birbirine karışmış. Lozan Anlaşması gereği 1924'te yapılan mübadeleyle, Mustafapaşa'daki Ortodoks Rumlar'ın yerine, Yunanistan'ın Kastorya Bölgesi'ndeki Jerveni Köyü'nde yaşayan Müslüman Türkler yerleştirilmiştir. Günümüzde, nüfusunun çoğunluğu Jerveni kökenlilerden oluşan Mustafapaşa, tipik bir müze kent görünümündedir." (Aytaş, 2007:8)

³⁶Cumhuriyet Mahallesi bugün Nevşehir ilinde çıkartılan aylık "*Nevşehir*" dergisine göre 1926 yılına kadar Rumların yaşadığı bir mahalle olması sebebiyle "kilise" mahallesi tabirinden ileri gelen "Kisle" mahallesi olarak anılmaktaydı. Nevşehir'in yer adlarının anlatıldığı bu kaynak ile ilgili detaylı bilgi için bkz. *Geçmişten Geleceğe Nevşehir, Ocak 2013, No:16, Nevşehir Belediyesi: Kültür ve Tarih Araştırmaları*.

³⁷"Mübadele içerisinde dahil edilen bölgeler ile ilgili olarak Rumeli Beylerbeyliği ve Selanik Manastır Bölgesinin III. Selim döneminde ve sonrası dönemdeki idari yapısı şu şekildedir;"Rumeli Beylerbeyliği, III. Selim döneminde 9 idari bölümden oluşmaktaydı. Merkezi Edirne olan bu teşkilatta Varna, Çirmen, Kırkkilise, Tekfurdağı, Gelibolu, Kavala sancaklarından oluşan il haline getirildi. II. Mahmud zamanında Rumeli Müşirliği ihdas edilerek Merkezi III. Ordu'nun merkezi Manastır olmuştur. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile Balkanlar'da Tuna, Bosna, İşkodra, Yanya, Manastır ve Selanik vilayetleri kurulmuştur. Tanzimat'ın ilanına değin Rumeli Eyaleti idari durumunu muhafaza etmiştir. 1843 yılında Üsküp, Bosna, Yanya ve Selanik eyaletleri teşkil olununca, Rumeli Eyaleti, İskenderiye, Ohri ve Kesriye sancaklarından ibaret kalmıştır. 1281/1864 senesinde ilk vilayet teşkilatı tatbik edildiği zaman, Rumeli Eyaleti'nin merkezi, Manastır olmak üzere Kesriye, Ohri, İşkodra livalarından ibaretti. 1844 senesinde Manastır Eyaleti kaldırılarak H 1270/1854'e kadar sancak halinde kalmış, 1854-1866 yılları arası tekrar eyalet yapılmış, H 1284/1866 vilayet nizamnamesine kadar eyalet olmuştur. 1866-1873 yılları arası vilayet olmuş, 1875- 1878 arası tekrar Selanik'e bağlanmış ve 26 Nisan 1879 ise, son kez vilayet haline sokulmuştur. Bu belgelerden de anlaşıldığı gibi Manastır Bölgesinin idari yapısı ve konumu devamlı değişmiştir. Buraya bağlı Kozani, Kayalar/Cumapazarı gibi yerlerin de bağlı oldukları yerler bu idari düzenlemelere göre şekillenmiştir. Kayalar/Cumapazarı bu değişikliklere göre kimi zaman Manastır eyaleti/vilayeti sınırları içinde kalmış, kimi zaman da

Nevşehir'in İç Anadolu Bölgesine paralel olarak var olan iklimsel yapısı genel mübadiller üzerinde özellikle olumsuz etkilere sebep olmuştur. Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti'nin hassasiyet göstermeye çalıştığı göç eden gruplar ile göç ettikleri yörelerin iklimsel ve tarım ürünleri açısından benzer olma durumunun bu bölgeye yerleştirilen gruplar için pek fazla geçerli olmadığı görülmektedir. Aytaş'ın da vurguladığı gibi; *“Yunanistan'ın Jerveni bölgesinden gelen mübadiller bu bölgede odunculuk ve hayvancılık ile geçinirlerken Mustafapaşa'ya geldiklerinde kurak iklime sahip olan bu bölgede aynı işi yapabilmeleri mümkün olmamıştı”* (Aytaş, 2007:21).

Politik kararlar neticesinde bir yerden zorunlu olarak başka bir yere taşınmak durumunda kalan mübadiller üzerine göç kavramının kavramsal ve kuramsal çerçevesi üzerinden yaklaşmak gerekirse zorunlu göç kavramının tanımında yer alan *“zorunlu bir şekilde bireylerin yaşadıkları coğrafi ve kültürel ortamdan koparılıp, genel anlamda yabancı oldukları bir coğrafya ve kültürel ortamın içerisine yerleştirilmeleridir.”* (İşlek, 2009:13) vurgusundan yola çıkarak mübadillerin geldikleri yörelerdeki halk ile iletişim kurması ve “normal” hayatlarına dönmelerinin uzun bir zaman alacağı kabul edilmesi gereken sosyolojik bir durumdur. Aynı zamanda zorunlu yaşanan bu durum, hem göç eden kitleyi hem de yerleşilen bölgedeki yerel halkı etkileyen bir durumdur. Seçime bağlı olmadan yapılan bir hareket olarak zorunlu göç, bireylerin kendi hayatları üzerinde karar alma mekanizmalarına ket vurmaktadır. Göç edilen bölgede yaşayan kişiler açısından ise yine bu durum kendi kültürlerinden farklı bir kültür ile bir arada yaşama durumunu beraberinde getirmesi sebebiyle ait oldukları grup kimliğine bir “öteki” tehlikesi getirmektedir (Türkdoğan, 1962).

Mübadele ile yaşanan durum bu belirtilen halin yaşandığı örneklerden biridir. Öncelikle mübadele, genel hatları ile bakıldığında aynı dine mensup olarak

---

Manastır, Selanik'e bağlandığı zaman bu yerler de Selanik'e bağlanmıştır. (Balkan Harbi sonrası bu bölge Kozana/Kozani vilayetine bağlanıyor.) 1852'de Rumeli'de 1856'da Anadolu ve Suriye'de nüfus sayımları yapıldı. 1852 nüfus sayımına göre, Rumeli Eyaleti ve Selanik Eyaleti'ne ait nüfus bilgileri; Selanik vilayetinin Selanik, Siroz ve Drama Sancakları; Rumeli Eyaleti'nin ise Manastır, Kesriye, Ohri, İşkodra sancakları vardır. Bu sayım sonuçlarına göre, Selanik Eyaleti'nin 326.536 nüfusu olup (erkek), bunun 143.691'i İslam, 158.780'i ise gayrimüslimdir. Rumeli Eyaleti'nin toplam 365.181 nüfusu olup, bunun 152.577'si İslam, 196.717 ise gayrimüslimdir.” (Tevfik, 2014:17-18)

kabul edilen iki grubun bir tarafın “misafir” diğer tarafın ev sahibi olarak kabul edildiği bir geçiş sürecinden kaynaşma sürecine geçişi hedeflemiştir. Dönemin tarihsel şartları göz önüne alındığında Yunanistan’da bir kısmının kendi köylerinde zulüm gördüklerini belirten bu grupların “vatan” olarak bildikleri topraklara “geri dönüşleri” kendileri için olumlu sayılabilecek bir hareket olarak değerlendirilebilir. Ancak bu insanların Türkiye’ye getirilmeden önce yaşadıkları, Türkiye’ye geldiklerinde yaşadıkları ve ilerleyen nesillerin halet-i ruhiyeleri incelendiğinde durumun çok farklı olduğu görülmektedir.

Kavramsal çerçevede bakıldığında zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan Yunanistan mübadillerinin 3. nesli 50’li yaşlara ulaşmış olmasına rağmen “*Biz mübadiliz.*” tabirini kullandıklarını görebiliriz.

“Ailesi birkaç kuşak öncesinde başka ülkeden şu anki yaşadığı yere göç etmiş biri, kendisi yerleştikleri ülkede doğmuş ve büyümüş olmasına rağmen, kendisini “göçmen” olarak tanımlayabilmektedir. Benzer şekilde göç ettiği bölgedeki statüsü ile yeni yerleşmiş olduğu yerdeki statüsü arasında fark olan insanlarda da “göçmen olma” durumuna karşı gösterilen tutumlarda başkalıklar mevcuttur.” (User, 1997: 556)

User’in belirtmiş olduğu gibi farklılıklar taşıyan ve kişiden kişiye değişebilecek olan bu durum mübadiller örneğinde kendisini yerleştikleri coğrafyaya ait hissetmemek olarak değil de her iki toprağı da benimsemek olarak göstermiştir. “Biz mübadiliz” tabirinin altında 1. ve özellikle 2. nesil mübadillerle görüşmelere dayanan kaynaklarda yer alan “memleket” ve “vatan” arasında yaptıkları ayırım önem kazanmaktadır. Süreyya Aytaş’ın Nevşehir bölgesindeki mübadillerle yapmış olduğu görüşmeler neticesinde elde etmiş olduğu veriler ve Mustafa İşlek’in Güzelyurt yöresindeki mübadiller ile ilgili yaptığı görüşmelerin bir çoğunda mübadillerin, “vatan” ve “Atatürk” sevgisini özellikle vurguladıkları gözlemlenmiştir. Zorunlu göç süreci, her ne kadar yaşamlarını kökten bir dönüşüme uğratmış da olsa, vatanımıza geri döndük ifadesini sıklıkla dile getirdikleri görülmektedir. Mübadiller için “vatan” ve “memleket” kavramları da ayrı bir kullanım alanına sahiptir. Güzelyurt’da yaşayan mübadiller için “vatan” günümüz Türkiye topraklarını simgelerken; “memleket” kavramı ise şimdiki Yunanistan topraklarını simgelemektedir. Görüşmelerde kendilerine neden bu

ayrımın yapıldığı sorulduğunda; şimdi biz ta Osmanlı döneminde, atalarımız Konya'dan Karaman'dan götürülüp, gavur topraklarına iskan edilmişiz. Bundan 300, belki 400 sene evvel. Sonbra Atatürk'ten Allah razı olsun, tekrar buraya getirilmişiz. Elhamdülillah Müslümanız, Türk oğlu Türküz! Elbet vatanımız burası... memleketimiz ora! Şimdi neden? Atalarımız çok uzun yıllar orada yaşamış ama o zaman bizimmiş o topraklar. Vatanmış orası da. Ama ne zaman ki gavurun eline geçmiş, işte biz de toplanmışız gelmişiz buraya diyerek vatan ve memleket ayrımına açıklık getirmektedirler (İşlek, 2009: 34).

Dolayısıyla buradan hareketle Osmanlı Döneminde Balkanlar'a yaşanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ise "mübadele" adı altında Yunanistan'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den Yunanistan'a yaşanan göçün sonucu "vatan" ve "memleket" kavramlarının anlamı genel anlamlarının dışına çıkmıştır diyebiliriz. Bunun yanında bu ayrımın 1. nesil mübadillerin belleklerinde yarattığı 2., 3. nesillere aktardıkları bir kültürel miras da oluşmuştur. Kendisi "memleket" denilen Yunanistan'daki toprakları hiç görmemiş olsa da o topraklara organik bir bağ ile bağlı olan 3. nesilden kimi kişiler, bu topraklara ziyaretler gerçekleştirip babaanne/anneanne ve dedelerinin yaşadıkları ve kendilerine anlattıkları anıları hayallerinde canlandırmaktadırlar. Sözlü tarih kaynaklarından biri olan ve bu çalışma kapsamında da yararlanılan "*Yaşayan Bellek*" Belgeseli'nde geçen Cem Açıkbaş babaanne ve dedesinin kendisine anlattığı Kastorya'nın Zabordini köyüne giderek burada yaşadıkları evi ziyaret etmiştir. Dedesinin kravatını ve babaannesinin yemenisini onların memleketlerinde de bir yerleri olması adına toprağa gömmüştür.³⁸ Bu durumun benzerlerinin de yaşandığına dikkat çeken Aytaş, birinci kuşak mübadillerin, 1920'lerin ağır sosyo-ekonomik koşullarıyla baş etmeye, hayata tutunmaya çabaladıklarını belirtmektedir. Birinci neslin koparıldıkları yurtlarına yaşam boyu duyduğu özlem ve göğüslediği güçlüklerle karşı; ikinci nesil, olaylara daha gerçekçi ve tepkisel milliyetçi bir yaklaşım içinde olmuş ve üçüncü nesil ise kim olduğunu anlama ve araştırma sürecine girerek, o güne dek yalnızca dile getirilen anılarla tanıştıkları mübadele

³⁸ Yaşayan Bellek Belgeseli, TRT tarafından yapılmış olan ve tezin çalışma kapsamına giren Nevşehir Bölgesine göçmüş olan mübadillerin torunları ile yapılan röportaj ve görüntüleri içermektedir. Tez çalışması kapsamında kullanılmış olan birincil sözlü kaynak niteliğindedir.

gerçeğini sorgulamaya girdikleri görülmektedir. Ancak birinci kuşak mübadiller ve olayları çok küçük yaşlarda yaşayanlar kendi gerçeklerini hayattayken kayıt altına almadıklarından, bu anlamda önemli bir kayıp ortaya çıkmıştır. Devletin de tarihin bu dönemine ilişkin sayfaları bir bakıma yok sayan bir resmi politika izlemesi, mübadele konusundaki araştırmaların sınırlı kalmasına ve bir çok şeyin unutulmasına ya da yalnızca anılarda kalmasına yol açmıştır diyebiliriz (Aytaş, 2007:23).³⁹

Bu noktadan hareketle memleketlerini terk etmek durumunda kalmış ve Türkiye dedikleri vatanlarına temelli olarak yerleşmiş olan mübadillerin yerleştikleri yörelerde nasıl bir adaptasyon süreci yaşadıkları içinde buldukları ruh hali ve yerel halk ile etkileşimleri ve onlara karşı geliştirdikleri tepki daha objektif anlaşılabilir. Göçün sonucu olarak ortaya çıkan farklı kültürlerin bir arada yaşama durumunun sonuçları zaman- mekan ve izlenen siyasi politikalara göre değişiklik gösterebilmektedir. Ancak mübadele sürecinde Türkiye'ye yerleştirilen göçmenler ile ilgili karar mercilerinin yapmış olduğu değerlendirmeler siyasi boyutta kalması sebebiyle toplumsal olarak insanın hayatını nasıl etkileyeceğine dair ipuçlarını barındırmamaktaydı diyebiliriz. Dolayısıyla göçün ve mübadele örneğinde zorunlu olarak yaşanan göçün toplumsal etkileri üzerinden devam etmek yerinde olacaktır.

2.2.Göç sonrası Nevşehir bölgesine yerleştirilen mübadillerin Uyarlanma ve Adaptasyon süreci

³⁹Aytaş'ın ve aynı zamanda "Bir Avuç Mazi" adlı mübadeleyi konu alan romanın yazarı Fügen Ünal Şen'in de vurguladığı noktaya değinmek gerekirse; mübadil torunu olarak anneannelerinin anlattıkları destansı öykülerin aslında gerçekler olduğunu farkettilerinde bu anlatılanların çok önemli sözlü tarih bilgileri içerdiklerini ancak o günlere geri dönüp daha dikkatli dinleme şanslarının olmadığını belirtmektedirler. Detaylı bilgi için bkz. Şen Ünal, Fügen (2012).*Bir Avuç Mazi*. İstanbul: Everest Yayınları. Aytaş, bu paralelde daha detaylı bir çalışma yaparak o döneme dair yaşayan tarih denebilecek 1. ya da 2. nesil mübadiller ile görüşme ve araştırma yapmak için Lozan Mübadilleri Vakfı ile Mustafapaşa yöresine yönelik bir çalışma içerisine girmiştir. Aynı zamanda Mustafapaşa'dan Yunanistan'a göç eden Rumlar'ca kurulan Nea Sinasos (Yeni Sinasos) Derneği'nde ve Atina'daki Küçük Asya Rumları Araştırma Merkezi'nde görmüş olduklarından dolayı büyük üzüntüye kapıldığını ve mübadele ile gelen dedelerine dair 82 yıldır Türkiye'de ne bir dernek ne bir kitabın olmamasına yönelik eleştirisini dile getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Tefik, İhsan (2014). *İnsan ve Mekan Yüzüyle Mübadele: 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç* ; Mazower, Mark (2013). *Selanik Hayaletler Şehri: Hristiyanlar, Müslüman ve Yahudiler 1430- 1950*.

Uyarlanma, biyolojik anlamda nesiller arası devamlılığın sağlanabilmesine yönelik davranışları tanımlama için kullanılan bir kavramdır. Ancak toplumsal olarak da insan davranışlarının evrimini tanımlamak için kullanılabilir (İşlek, 2009:15). Emiroğlu'na göre “*uyarlanma stratejisi özel bir toplumsal grubun veya bir araya gelmiş topluluğun, dış veya iç sınırlamalar karşısında onlarla mücadele etmek veya onlara uyum sağlamak için izlediği yol ve belirlediği tutumu*” ifade etmektedir (Emiroğlu, 2003). Buradan hareketle göçmenlerin uyarlanma süreci içerisinde ele alınışı için Ryan'ın belirtmiş olduğu gibi, göçmen uyarlanması, bireylerin yaşamlarını yeni sosyo-kültürel şartlara göre yeniden inşa etme ya da organize etme sürecini ifade eder (Ryan ve diğerleri, 2008). Farklı teorik modeller, bu sürece değişik bakış açıları ile yaklaşır. Sosyo-kültürel modeller, yeni kültürel çevreye başarılı bir etkileşim için gerekli olan unsurlara yoğunlaşır. Sosyal kimlik modelleri, kültürler arası etkileşim sonrasında bireylerin etnik kimliklerini algılayış biçimlerinde meydana gelen değişimlerle ne şekilde uzlaştıklarını inceler. Ekonomik yaklaşımlar ise, göçmenlerin ev sahibi çevredeki iş sahalarına katılma kabiliyetlerini ve göç öncesi mesleki statülerini kazanabilmeleri ile ilgilenir. (Ryan ve diğerleri, 2008: 2).

Bu bağlamda Ryan'ın belirtmiş olduğu bu göçmen uyarlanması durumuna sosyo-kültürel bakış açısından yola çıkarak mübadillerin sosyo-kültürel uyarlanış sürecini değerlendirirsek ilk olarak bir içe kapanma halinden söz etmemiz gerekmektedir. Aytaş'ın Mustafapaşa'da görüştüğü ve bu çalışma için Nevşehir'de 2. nesilden olan mübadiller ile yapılan görüşmelerde farklı yörelere yerleştirilen mübadillerin yerel halk ile kaynaşmama ve içe kapanma haline dikkati çeken ele aldığı bazı noktaları dile getirmekte fayda vardır. Görüşülen mübadiller, ilk geldikleri dönemde yerel halkın kendileri ile aynı dili konuşmadıklarını fark ettikleri zaman onları “gavur” olarak adlandırdıklarını, aynı dine mensup olmalarına rağmen yerel halktan farklı olarak ayrı camilerde ibadetlerini yerine getirdiklerini anlatmaktadırlar. (Aytaş, 2007; İşlek, 2009).

“Selanik'ten önce Urla'ya, oradan Mersin, Tarsus, Ulukışla derken güç bela Niğde'ye geldik. Niğde'de çadırlarda kaldık. Kağrı arabaları ile Ürgüp'e, oradan buraya Sinasos'a geldik. Eşyalarımızı bir yere koyduk. Bir bekçi bize evlerimizi gösterdi: Boş Rum evleri. Gelirken yalnızca yatak yorgan getirebilmiştik. Sonra hükümet tarla verdi.

Lakin babalarımız Sinasos'a ısınamadılar. Yerli halkta bizi bir türlü sevediler. Kılık- kıyafetimiz farklı, dilimiz, adetimiz farklı. Bize gavur dediler. Buranın yerlileri mübadeleden önce hep Rumların yanında çalışmış, gidenlerin yardımcısı, çırağıymış. Bizim delikanlıları dövmen isterlerdi ama onların önünde eğilmezdik. Hatta bizimkiler meydanda yerlilerden iki kişiyi öldürdüydü. Birbirimizi tanıyıp anlamamız çok zaman aldı.” (Cavit Salman ile görüşme, Aytaş, 2007: 37).

“Ürgüp'e geldiğimizde, erkekler girişteki çarşı yoluna saptılar. Biz kadınlar ve çocuklar Dedeli tepesine doğru durduk. Merakla yanımıza gelen yerliler, bizim mavi gözlü ve sarışın olduğumuzu ve Türkçe bilen birimiz dışında herkesin başka bir dilde konuştuğunu duyunca; “Bunlar gavur” deyip geri çekiliyorlardı. Biraz sonra elinde bir tepsi yiyeceklerle bir kadın geldi, bize bakınca o da “Aaa bunlar hakikaten gavur” dedi ve elindeki yiyeceklerle geri gitti. O sırada bizden Türkçe bilenler arkasından “Sensin gavur” diye bağırıyorlardı. Yani mübadillerle yerliler arasındaki sürtüşme ilk günden başlamıştı. (Aytaş, 2007: 40).

Dile getirilmiş bu durumların bir sonucu, sosyal değişimler üzerine çalışma yapmış olan Orhan Türkdoğan'ın da vurguladığı “paralel kültür tipi” (Murdock, 1960; aktaran Türkdoğan 1962) durumu, ilk gelenlerin yaşadığı ve beraberlerinde geldikleri mübadillere sıkı sıkıya bağlanmaları halini ortaya çıkarmıştır. Murdock'a göre, “her cemiyet ferdi, tehlike anında yakın kimselerini yardıma çağırma alışkanlığına sahiptir.” (Türkdoğan,1962:152) Dolayısıyla mübadiller Rumlardan kalma evlerde kendileri gibi Yunanistan'dan göçmek zorunda kalmış diğer mübadiller ile bir arada bir paralel kültür ortamında “vatan” olarak kabul ettikleri topraklarda yaşamaya başlamışlardır.

Sosyo-kültürel olarak ele aldığımız başlangıç evreleri olan uyarlanma ve adaptasyon sürecinin ekonomik yansıması ise benzer zorlukları taşımaktaydı. Zorunlu göç olayının karar merci olarak Mübadele İskan ve İmar Vekaleti'nin planladığı şekilde dağıtılmaya çalışılan gruplar⁴⁰ yerleştirildikleri yörelerdeki

⁴⁰Çalışmanın ilk bölümünde ifade edilen farklı bölgelere dağıtılma durumundan devam etmek gerekirse; Yunanistan'dan gelen mübadiller, İç Anadolu bölgesi içerisindeki farklı bölgelere dağıtılmaya başlanmışlardır. 2. ve 3. nesil mübadiller ile yapılan görüşmeler paralelinde Selanik'in Kozana bölgesinden buraya gelen başkalarının olup olmadığı sorulduğunda; Kaymaklı'dan Sarıhanlı köyü, şahinler köyü, en aşağı 20 köy olduğunu belirtmiş. Kırklareli Üsküp, Tokat Erbaa gibi yerlere de gidenler olduğunu dile getirmiştir. Kozana'da bulunan 135 köyün tamamının buraya yerleşmediğini, gelen gemilerin ayrı ayrı yerlere dağıtık yerlere gittiği ve bağlantıların sonradan mektupla sağlandığını belirtmiştir. Gidilip gelinmediğini dile getirerek,

iklim ve tarımsal üretime dahil olmakta büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Bu sıkıntıların temel nedeni, özellikle çalışma dahilinde üzerinde durulması sebebiyle vurgulanacak olan Nevşehir bölgesinin arazi yapısı ile mübadillerin geldikleri bölgelerin arazi yapısı ve tarımsal faaliyetlerinin farklılık gösteriyor olmasıydı. Odunculuk yapan bir grubun Nevşehir bölgesinde yapabileceği tarım faaliyetleri geldikleri topraklardaki mesleki yeteneklerini kullanmaya uygun değildi. Bu sebeple yerleştirildikleri bölgedeki ihtiyaçlar ve dönüşen üretim ilişkileri temelinde kendilerine ekonomik yaşam alanları oluşturmaya ve geliştirmeye başlamışlardır (Aytaş, 2007: 21). Aytaş'ın yaptığı görüşmelerden biri olan Bekir Yılmaz'dan alıntılarsak;

“Kumaşlarımızı kendi kadınlarımız dokurdu, şayeklerde, yani tezgahlarda. Buraya da dokumayı biz getirdik zaten, burada dokuma nedir bilmezlerdi. Kumaş dokumazlardı, halı bilirdi. Buraya geldiğimizde nüfus başına tarla veriyorlardı. Sabanı Cemil Köyü'nde Hacı Arslan Arslan yapıyordu. Buradaki semerler farklı idi; palan yük yüklenmez. Biz güzel semer yapardık, yapan da önceleri Cezar Ak'ın babası idi, sonra Cezar Ak yapar oldu. Çarık yapmayı da biz öğrettik, burada bilmiyorlardı.” (Bekir Yılmaz ile görüşme, Aytaş, 2007: 34).

“Ekmek yapmak için buğdayın öğütülmesi gerek. Su değirmeni Taşkınpaşa Köyü'nde ve değirmen günde dört saat çalışıyor. Ne kadar buğday öğütecek bir günde, varın hesaplayın. İki gece değirmenin önünde bekliyor babam, sıra gelmiyor. Evde annem kardeşim, ben açız. Babam eve geldi günler sonra, annem hemen ekmek yaptı. Mis gibi kokan ekmeği yavan yedik, hayatımda yediğim en lezzetli ekmektir. Buraya gelince açlık dahil ne çileler çektik. Yerli halk bizi hor gördü. ‘Macirlere yüz vermeyin, onlar defolup gidecek diyorlardı.’” (Aytaş, 2007: 39)

Aytaş'ın da belirttiği gibi “*dağlık ve ormanlık bir yöre olan Jerveni'de odunculuk ve hayvancılık ile geçinen insanların Mustafapaşa gibi kurak bir yerde aynı işi yapabilmesi düşünülemezdi. Ama mübadillerin çoğu, bilsin bilmesin buldukları her işi yapmaya soyundular: örneğin inşaat işçiliği yaptılar*” (Aytaş, 2007: 21)

Ali Hoca isimli bir tanıdıklarının Kayseri'de Develi'de olduğunu belirtmiştir. Köyü ikiye bölmüşler; 200 hane buraya geldi demiştir (Kerim Kocatepe, Özlüce Köyü). Yapılan bir çok benzer görüşme ve yazılı tarih eserinde yer aldığı gibi mübadele ile ayrı ayrı yerlere yerleştirilen ve bu sebeple bir köyün ikiye bölünmesine yol açan koşullar, Nevşehir bölgesine yerleştirilen mübadiller için de geçerli bir durum olmuştur. Farklı köylerde yaşayan akrabaların dönemin şartları içerisinde birbirlerine gidip gelmeleri oldukça zor olduğundan zaman içerisinde bu akrabalık ve tanışıklık bağlarının zayıfladığı görülmüştür.

Yapılan görüşmelerden ve yazılı tarih kaynaklarından çıkarılan durum, mübadele sonrasında bir çok mübadil kendi asıl üretim faaliyetleri olan çiftçilik için gerekli ekim alanlarını elde edemediklerine işaret etmektedir. Ayrıca zanaatkar olanlara da kendi iş kollarında çalışabilecekleri tesisler ya da ticarethanelerin tahsis edilememiş olması bir çok mübadilin yerleştirildikleri yerden göç etmek durumunda kalmalarına, mümkünse mevcut imkanlar dahilinde geçimlerini sağlamaya ya da başka yöre ya da şehir merkezlerine çalışmaya gitmeye başlamışlardır (Aytaş, 2007; İşlek, 2009; Tevfik, 2014).

Ekonomik açıdan gelen mübadillerin tarımsal faaliyetlere dahil olması ya da zanaat ile uğraşanların kendilerine yörede bir yer edinmesi konusunda yaşamış oldukları sıkıntılar, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu ile paralel olarak da ele alınmalıdır. Lakin bu durum, Keyder'in belirttiği gibi mübadele ile ülkeden ayrılan Rumların yerine gelen mübadillerin aynı iş becerilerine ve mesleklere sahip olmamaları sebebiyle bazı iş kollarının beklenen şekilde devam etmemesine ya da gelen mübadillerin sahip oldukları mesleki becerileri doğrultusunda bir yol almasına sebep olmuştur (Keyder, 2009; Belli, 2012).⁴¹

Nevşehir bölgesinin ağırlıklı olarak üzüm dayalı bağcılık (özellikle şarap ve pekmez üretimi) önemli bir gelir kaynağı iken, mübadillerin yerleşimi ile bu durumun giden Rumların ellerinde tuttuğu bir iş olanağı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun bir sebebi mübadillere dağıtılmış olan arazilerin bu tarz bir üretim için yeterli miktarda olmamasıydı. Diğer bir sebep ise mübadillerin bağcılık konusunda geçmişten gelen bir uzmanlıklarının olmamasıdır. Ayrıca bağların ilçe merkezlerine uzak olması da, bağların düzenli bakımını da engelleyen bir durum olmuştur. Görüşme yapılan mübadillerden birinin bu konudaki yorumu şu şekildedir;

“Kimisi bilmediği için yapamamış, kimisi de verim vermediği için. Şimdi bak benim dört dönüm bağım var. Farz et ki 500 kilo üzüm kaldırdım. 100 kilo, 150 kilo pekmez yaptım. Burada kilosunu 2 liraya,

⁴¹ Yunanistan'a Türkiye'den giden Rumların gittikleri bölgelerde sahip oldukları mesleki becerileri ile ekonomiye olan katkıları dikkat çekicidir. Detaylı bilgi için bkz. Clark, Bruce (2008). İki Kere Yabancı: Kitleli İnsan İhracı Modern Türkiye ve Yunanistan'ı Nasıl Biçimlendirdi.; Belli, Mihri (2012). *Türkiye- Yunanistan Nüfus Mübadelesi: Ekonomik Açından Bir Bakış*. İstanbul: Belge Yayınları.

3 liraya alan olmaz. Bir şeyin fabrikası olacak. Buraya bir fabrika kurulacak. Şarap fabrikası kurulacak, pekmez de para edecek, üzüm de para edecek o zaman. Ama o yok, o yok. Pazarlaması olmayan bir şeyin fiyatı da düşer yani. O yüzden kimse bakmadı yani bağlarına.” (İşlek, 2009:43)

Belirtilen noktadan hareketle Türkiye'nin pek çok bölgesindeki durum gibi Nevşehir'de de yerel halk ile mübadillerin kaynaşması ilk başta kolay ve çabuk olmamıştır. Durum, “kültürleşme” şeklinde ilerleyen bir sosyal değişimi içinde barındırmaktadır. Kültürleşme ve sosyal değişimler üzerinden devam etmek yerinde olacaktır.

2.3. Mübadiller ve Yerel Halk arasında Kültürel Etkileşim

İki ya da daha fazla kültürün belirli bir bölgede uzun süre yan yana yaşamalarının ardından her iki taraf arasında kültürel etkileşimin gelişmesi beklenir. Kültürel öğelerin karşılıklı değiş- tokuş sürecinin sonunda, bu birleşen öğeler her iki tarafa ait öğeler haline gelir. Kültürleşme olarak adlandırılan bu durum, dinamik süreçleri içinde barındırmaktadır (Thurnwald, 1932: 557; Özgür, 2012). Kültürleşme (*acculturation*), farklı yaşam koşullarına sahip grupların bir araya geldiklerinde ortak yeni yaşam koşulları oluşması halidir. Burada karşılıklı olarak farklı kültürlere sahip gruplar ortak sentez kültür oluştururlar. İki grup arasındaki kültürleşme sürecinin üç bileşeni vardır: seçim, niyet ve bütünleşme. Seçim, bileşeni bize, veren (donor) grup ile alan grup arasında hangi tür kültürel özelliklerin değiş tokuşa uğradığını gösterirken, niyet bileşeni veren grubun hangi nedenlerle bu kültürel özelliği aktardığını, diğer grubun ise hangi nedenlerle bu özelliği benimsediğini gösterir. Son olarak bütünleşme, bize iki grup arasındaki kültürel mübadelede, hangi özelliklerin mevcut kültüre eklendiğini gösterir (Redfield ve diğerleri, 1936: 151).

Kültürleşmenin çalışmanın kapsamında Nevşehir iline yerleştirilmiş olan mübadillerin yerel halk ile olan ilişkileri üzerinden örtüşen noktaları şu şekilde ele alınabilir. Kendilerini artık yöre insanı olarak kabul eden 3. Kuşak mübadiller ile yapılan görüşmeler ve bu paralelde incelenmiş olan kaynaklarda dilin tamamen Türkçe olarak kabul edildiği, Rumca'nın anneanneleri tarafından ninnilerde ya da bazı “tabirler” için kullanıldığı ancak yaşayan ve insanlar

arasında kullanılan bir dil olmadığı belirtilmelidir.⁴²Yapılan yemekler ilk başlarda farklılık göstermekle beraber zaman içerisinde birbirleri ile kaynaşmış ve bütünleşme yaşanmıştır.

B. Malinowski'ye göre kültür değişmesi veya geniş anlamda sosyal değişme; bir cemiyetin mevcut nizamını, yani içtimai maddi ve manevi medeniyetini bir halden diğer bir hale kalbeden bir prosestir (Malinowski, 1945). Bu durumun içinde yer alan kültürün değişmesi, yenilik veyahut yeni bir yerde yaşamaya başlamak gibi cemiyetin üyelerinin başka bir cemiyetin üyelerinin olduğu bir yerde yaşamaya başlaması durumu ile oluşmaktadır (Türkdoğan, 1962: 150). Sosyal değişme tek bir tarafın değişmesi değil her iki tarafın dönüşmesi durumunun özellikle altını çizmektedir.

Kültürleşme sürecinin etkileşim ile beraber ele alınması gereken bir başka noktası da "ötekileştirme" halidir. Ötekileştirme, kendisi ve karşıdaki kültür arasında yaşanan ve her iki tarafında kendisini tanımlamak için vurguladığı "ötekinden farklı olduğu" yönlerin ön planda tutulması bu yönde hareket edilmesi, benzerlikler olan yanlar bulunsa dahi, bütünleşmeden önce yaşanan "direnc" olarak tanımlanabilir (Keyder, 2009; Türkdoğan, 1962).

Kültürleşme yoluyla değişim iki grubun direkt olarak etkileşime girmesiyle mümkün olurken, kimi zaman kültürel olmayan değişkenlerin bu iki gruba etkide bulunmasıyla da meydana gelebilmektedir. Kimi zaman ise kültürleşme süreci, mevcut grubun, yeni gelen grubun kültürel özelliklerine karşı direnc nedeniyle gecikmeye uğrayabilir. Kültürel özelliklerin iki grup arasındaki geçişkenliğini sağlayan etmenlere değinen Dohrenwend, grupların karşılıklı olarak birbirlerinin aktivitelerine ne değer atfettiklerinin önemli olduğu belirtir. Buna göre alan grup, veren gruba göre daha düşük konuma sahip ise ya da alan grup bu sayede daha üst bir konuma geçebilecekse, bu geçişkenlik daha kolay sağlanabilecektir. Ayrıca kültürleşme sürecinde göçmenler iki tür durumla karşılaşmaktadırlar: Kendi kültürel miraslarına yükledikleri anlam ile yeni

⁴² "Bir Avuç Mazi" eserinin yazarı Fügen Ünal Şen, kendi annesinin evde kızına kızdığı zamanlarda kullandığı ifadelerin ya da kızına söylediği ninnilerin Rumca olduğunu belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Şen Ünal, Fügen (2012).*Bir Avuç Maz*. İstanbul: Everest Yayınları.

yerleşilen bölgede yaşayan yerel grup ile gerçekleştirilecek toplumsal ilişkilere yükledikleri anlam. Bu iki durum arasındaki bağlantı kültürleşme sürecinin niteliğini de belirleyen bir etmendir. Göçmenler gibi yerli grubun tutumu da kültürleşme sürecinin niteliğinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Pfafferott, 2006: 704; Dohrenwend, 1962).

Aytaş'ın görüştüğü mübadillerin belirttiği noktalar üzerinden iki kültür arasındaki üstün kültür olma hali ile daha aşağıda bir kültür olma hali kültürleşme sürecinin ve bütünleşmenin taraflarının birbirleri ile ilgili adet, gelenek ve görenekleri küçük görmelerine ya da kültürel ilişkinin gelişmesine büyük katkısı olan kız alıp verme⁴³ halinin uzun bir süre mesafeli yaklaşılmasına sebep olmuştur.

Mestan Özbay'ın yaşadıkları ve yerel halk ile ilk dönemlerde ve uzun bir süre daha iletişim kurup kaynaşamamaları haline dair yaptığı yorumlar;

“Allah kimseciklere göstermesin böyle papara. Görüyorsun macirlik ne kadar kötü adam olamadık yavrum. Kaç seneler oldu, ancak bir inek bir öküz alabildik, at yok eşek yok. Yerliler önce bizi istemedi. Açlıkla, soğukla mücadele ettik, ama en kötüsü insanla mücadele ettik. Halimizi anlamadılar, bize yardım etmediler, bize hep gavur dediler, çok zorumuza gidiyordu. Neyimiz vardı da kıskandılar bilmiyorum, boş evleri mi, boş ambarları mı, boş mutfakları mı, boş ahırlarımızı mı anlamadık. 30 sene böyle geçti, burada da çok olaylar oldu. Anlatmak istemiyorum kızım, düşmanlık olmasın, boşver, şimdi kaynaştık, kız aldık kız verdik. Hep bileğimizle kazandık kızım, fukaralığa yanmıyorum da çektiğimiz kepezelik çok kötü. Ankara'da amelelik yaptık. Ankara'nın bütün binalarının sıvalarını biz yaptık.” (Aytaş, 2007: 33).

“Kadınlarımız burada üç dört sene dışarı çıkmadılar. Hiç unutmuyorum. Bir gün babamlan damdan kar atıyorduk. Komşu da damda karısıyla kar atıyordu. Hayret ettik, babam dedi ki kıyamet yaklaştı oğlum. ‘Neden’ dedim. ‘Baksana, damda kadın atıyor karları’. Komşumuz duydu, ‘Sizi de görücem’ dedi. Haklı çıktı adam. Evet kızım, şimdi bizim de kızlarımız tarlaya da gidiyor kar da atıyor. Biz böyle değildik ama bize de böyle yaptılar mecbur kaldık; kadınlar

⁴³ Kız alıp verme, kültürleşme için en temel etkileşim yöntemlerinden biridir. Yapılan görüşmelerden ve sözlü tarih kaynaklarından anlaşıldığı üzere; yerel halkın gözünde mübadiller, dindaş olmalarından çok; “Avrupalı-gavur” olarak algılanmaları sebebiyle genellikle farklı olan kültürlerin birbirlerine kaynaşmalarını sağlayan kız alıp verme ilişkisi, başlarda çok temkinli yaklaşılan bir etkileşim yöntemi idi. Kız alıp veren aileler kendi ait oldukları grup tarafından ayıplanmış veyahut dışlanmışlardır. Ancak bugün böyle bir ayırım pek olmayıp, kız alıp vermeler bir arada yaşamının getirdiği doğal bir sonuç halini almıştır diyebiliriz.

bağa bahçeye gittiler. Orada çok rahat idi kadınla, tarlaya gitmezlerdi. Burada gidiyorlar, öyle oradaki gibi bolluk yok. Jerveni’de birine intizar edildiği zaman “seni kara eşeğin üstünde göreyim” denirdi. Burada eşeğe de bindik. Hele bir kadının eşeğe binmesi ne kadar aşağılayıcı ve ayıp sayılırdı.” (Aytaş, 2007: 33).

Yapılan mülakatlardan da anlaşılacağı gibi mübadil kadınları ilk geldikleri dönem adetleri gereği dışarıdaki faaliyetlerde çok fazla çalışmadıklarında bunu devam ettirme eğilimi göstermişlerdir. Lakin yerleştikleri yörelerdeki hayat koşulları ve düzen kadınların da çalışmasını gerektiren ve kadınların da çalıştığı yerel halkın adetler ile bütünleşmelerini beraberinde getirmiştir. Bu durum mübadillerin kızları ve kadınlarının çalışmadığı, adetlerini üstün gördükleri yukarıda belirtilen diyalogların yerel halk ve mübadiller arasında yaşanmasına ve birinin diğeri tarafından dönüştürülmesinin sonucu olarak hakimiyet kurmasına neden olmuştur diyebiliriz. Türkiye’nin bir çok bölgesine yerleşmiş olan mübadillerin durumu gibi Nevşehir’deki mübadiller içinde bu dönüşüm kaçınılmaz olmuştur.

Kültürleşme sürecinde yaşanan bir diğer ötekileştirme ve aşağı görme durumu da yöresel yemekler ile mübadillerin yemekleri üzerinden yaşanmıştır. Yine Aytaş’ın görüştüğü mübadillerden biri, maya ile yapılan ekmeklerinin yerel halk tarafından “ekşi ekmekleri var” şeklinde tarif edildiği ve bunun da mübadiller tarafından kendi adet ve alışkanlıklarına karşı bir küçümseme olarak algılandığı halen anlatılan bir detay olarak canlılığını korumaktadır (Aytaş, 2007).

Aynı şekilde yemekler ve adetlerin farklılığı ve bu farklı durumun gariplik olarak görüldüğü bir başka örnek cenaze ve düğünlerde dağıtılan yemekler ile ilgilidir. İlk gelen mübadillerin düğün ve cenaze adetleri, yerel halkın düğün ve cenaze adetlerinde görülen, tüm köy ahalisinin davet edildiği ve ikramların yapıldığı bir adete karşılık sadece tanıdıkların çağırıldığı ve ikram yapıldığı düğün ve cenazelerin yapılması sebebiyle “garip, misafirperver olmayan” olarak atfedilmiştir (Aytaş, 2007; Tefvik, 2014).⁴⁴

⁴⁴Lakin bu durumun açıklaması yoluna giden 2. nesil mübadillerden yerel halkın yemeklerinin daha kolay yapılan yemekler olduğu; mübadil yemeklerinin zahmetli ve uğraştırıcı yemekler

“Bizim yemekler zor tabii! Nerede çağıracağını öyle herkesi? En fazla 40, bilemedin 50 kişi doyar o yemekle. Eee! Herkese de yapamıyorsun. Ne oldu sonra? Bu adamlar yabancı, bizi düğünlerine çağırıyor, iki aç doyuruyor demiyorlar diye bahsederlerdi. Ama bizim yemekler de zorluydu. Öyle sadece düğünlerde değil, bir mevlüt okutsa biri, altı- yedi çeşit yemek hazırlanırdı bizde. Onlarda öyle değildi. İki çeşit olurdu o kadar. O yemekle ahaliyi çağırarak kolay.

...

Önceden tüm köyü çağırılmazlardı mübadiller. Yani münasip olan insanları çağırırlardı, şimdi o da kalktı. Şimdi yerliler gibi herkese söylüyorlar. Ama önceden böreğine falan 15 tane sofraya kursan 15 tane börek yapmak zorundasın. 50 tane sofraya kursan, 50 tane börek yapmak zorundasın. Kolay değil yani... Ama şimdi biz de böreği falan kaldırdık yani. Mübadillerde yani... hemen hemen biz de yerlilere döndük gibi bir şey yani. Biz de artık işin kolayına kaçtık.” (İşlek, 2009)

Adetlerin ve düzenlerin birbirleri ile nispeten daha iletişimde olmaya başladığı dönemler itibari ile ilişkiler farklılık göstermekte ve birbirlerine karşı zıtlık gösterse bile belirli noktalarda dönüşümler yaşanmaya başlamakta idi.

Zamanla dönüşecek olan ancak ilk başlarda temel farklılıklardan kabul edilen örnek ise cenazeler ile ilgili olandı; Aynı dine mensup olunmasına rağmen camileri ve günlük ritüellerin yaşandığı grupların erkeklerinin kaynaştıkları kahvehaneler farklı idi. İşlek’in çalışmasında belirtmiş olduğu gibi hala kahvehaneler mübadillerin ve yerel halkın olmak üzere farklılık göstermektedir (İşlek, 2009:38). Yerel halktan birinin ağzından anlatılanlar cenazelerin kaldırılması ile ilgili ilk dönemde yaşananlar şu şekilde idi;

“Mübadiller mezarlarını para ile kazdırırlardı. Buranın yerlisinde o yoktu. Bizimkilerin adeti daha güzeldi. Yerliler sela verildikten sonra, gençler birikir mezarlığa, hemen kazarlardı orayı. Buranın tüm gençleri yardım ederlerdi. Onlar iki kişi tutardı. Tutardı da öğleyen kadar eşemezlerdi bir mezarı. Onu da kendileri yapmazlardı. Bizim yerlilerden tutarlardı adamları eşsin diye. Kendileri hiç karışmazlardı. Adamların adetleri öyleymiş. Böyle garip şeyleri vardı onların. Öyle olunca da, cenazede bile kaynamazdı iki taraf birbirine.”

---

olduğuna vurgu yaparak “İsteseniz de öyle çok kişiye yapamazsınız.” açıklaması yoluna gitmiştir.

Mübadiller ve yerel halk arasındaki kültürel ilişki, evlilik ve akrabalık bağlarının kurulması açısından kız alıp vermeye bağlı bir durum idi. Bu ilişki ağında başlangıç itibari ile mübadiller kızlarını yerel halka vermek istememişlerdir. Aynı zamanda mübadiller tarafından bölgedeki bir tabir de bu durumun başka bir açıdan ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Özellikle mübadiller tarafından kullanılan “yerlinin oğlunu al, kızını alma” ifadesi yaygın görüşü yansıtmaktadır. Bu görüş, yerli kızı iş yapmayı bilmez, tembel olarak görülmektedir.

“Zamanında buranın yerlisi çocukla, mübadil kızı birbirlerini beğenmiş. Yerliye vermezler tabii! Buranın başka yerlileri de oğlanı dolduruşa getirip mübadilin kızını kaçırtmışlar. Kaçırtmışlar ama vay bizim kızımızı nasıl kaçıtırılar? diye bizim memleketten gelen büyüklerimiz mahkemeye gittiler. Velhasıl kızı elinden aldılar. Şimdi birbirimizi çok yabancı görüyorduk. Onlar da haklı, biz de... kızı aldıktan sonra o kızın annası babası vardı. Anası babası niye bizim kızımızı yerli aldı diye kahroldular.” (Mübadil, Evli, Erkek- İşlek, 2009:48)

Görüşme yapılan kişilerden edinilen bir izlenim olarak eklenebilecek bununla paralel bir durum ise , yerlilere göre kendilerini “Avrupa” ile özdeşleştiren ve bunun bir yansıması saç rengi, göz rengi olarak yerel Anadolu insanından farklı olmalarına vurgu yapan bir konuşma üslubu vardır diyebiliriz. Bu durum, temelde çok basit bir detay olarak gözükmeyle beraber karşıdakini kendisinden daha aşağıda görme –dönemin “Avrupalı” olma haline olan öykünmenin bir sonucu şeklinde de yorumlanabilen- haline yerinde bir örnektir.

Görüşme yapılanlarla ve diğer görüşmeye dayalı çalışmalardan çıkarılan bir sonuç mübadiller için yerel halkın bir kısmının ‘gösteriş meraklıları, affili davranışları var, kendilerini ayrı görürlerdi’ gibi tabirlerin kullanılıyor olduğudur. Bu durum zamanla ortadan kalmışsa da döneme dair belleklerde kalanlara değinmek yaşananların anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Yerel halktan bir kadın ile yapılan görüşmede ‘mübadil topuklusu’ diye geçen ve mübadil kadınlarının ilk geldiklerinde yerel halktan kadınlar tarafından gıpta ile

bakılan ayakkabılarının ve giyim tarzlarının öykünerek bakılan şeylerden olduğunu anlatmaktadır.

“Babam anlatırdı mesela, ‘bunlar ilk geldiğinde çok fiyakalı giyinirlermiş, köstekli saat takarlar, hükümet adamı gibi dolaşırlarmış. Kadınlar da öyleymiş. ‘Mübadil’ topuklusunu onlar getirmişler buraya. Zamanında babam Ankara’ya gitmiş, anneme ayakkabı getirmiş, elbise falan. Annem demiş: ‘bunlar ne böyle, bir mübadil topuklusu bile getirmemişin, istemem ben getirdiklerini’ diye kızmış babama. Öyleydi bunlar çok fiyakalıydı.” (İşlek, 2009: 46)

Görüşmelerden elde edilen karşılıklı farklılaşma ve ötekileştirme durumlarının yaşandığı toplumsal ortam, zaman geçtikçe ve mübadiller ile yerel halk arasındaki etkileşim arttıkça yeni bir boyut ve yeni bir kültür haline gelmeye başlamıştır. Sosyal değişimlerin kaçınılmaz olduğuna vurgu yapan Türkoğlu, tıpkı bir organizmanın varlık, doğum, olgunlaşma, yaşlanma ve ölüm gibi vakıaları gibi kültür de farklı aşamalar yaşamaktadır diye ifade etmektedir (Türkoğlu, 1962:146). Burada Nevşehir bölgesi mübadillerinin ve diğer tüm mübadil yerleşen yörelerin yaşadığı gibi kültürel değişim görülmüştür. Lakin kültürel değişim belirli bir süre almış, dolayısıyla zaman faktörü⁴⁵ önem kazanmıştır.

Zaman faktörünün yanında insanların adapte olabilmelerini sağlayan bir durum olarak yaşam alanlarının bizzat grupların kendileri tarafından oluşturulması da gösterilen örnekler arasındadır. Buradan hareket, çoğunlukla Nevşehir’deki terk edilmiş eski Rum evlerine yerleştirilen mübadiller, yaşam tarzlarına uygun evleri dahi kendileri oluşturamadıkları için adaptasyon süreçleri daha da zor olmuştur. Rumlardan kalan evlerin yeterli olmadığı gruplar için ise devletin ‘ulus olma bilinci’ paralelinde tüm ülke çapında oluşturmaya çalıştığı ‘ideal köy tipi’ yapılar inşa edilmesi ve mübadillerin bu yapılara yerleştirilmeleri adaptasyon durumunun zaman almasına sebep olan başka bir etken olmuştur diyebiliriz. Dolayısıyla zorunlu bir şekilde geldikleri ve dilini, adetlerini bilmedikleri

⁴⁵Zaman ile değişen sosyal ilişkilere önemli bir örnek evlilikler ile ilgili değişim konusundadır diyebiliriz. Mustafa İşlek’in yaptığı araştırmanın verilerinden biri olan bu durum, 1940 ve 1950’li yıllar itibari ile bu kız alıp verme ilişkisinin başladığı yönündedir.

topraklara yerleşerek hayatlarının geri kalanını memleketlerine bir daha asla dönemeyecekleri gerçeği ile yaşamak durumunda olan mübadiller için adaptasyon ve yerel halk ile kaynaşmak oldukça zor bir süreci içinde barındırmıştır. Bu sebeple halen kendisini göçmen ya da mübadil olarak tanımlayan bir yeni nesil olması garipsenmemesi gereken bir durumdur. İnsanların hafızalarında yaşanan bu değişim, uygun görülüp ikili antlaşmalar ile gerçekleştirilen tarihi olaylardan öte bir arka planı barındırmaktadır. Bu tez çalışmasında ele alınmış olan Nevşehir bölgesinde yaşayan mübadil ailelerin örneğidir. Ancak benzer hikayeler benzer durumlar farklı bölgelerde yaşayan gruplar için de geçerlidir. Üretim ekonomisine katılmak, toprağın geldikleri topraklarla paralellik göstermesi, halk ile kurulan daha iyi ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda bazı farklılıklar daha kolay kaynaşma hikayeleri ve durumları olduğu tabi ki yadsınamaz bir tarihsel gerçekliktir ancak temelde yaşanan zorunlu göçün bıraktığı derin yaralar mevcuttur ve halen aktarılan bir miras olarak izleri görülmektedir.

Buradan hareketle mübadelenin anlaşmalı bir göç olarak tarihsel süreç ve yaşanan olaylar paralelinde diğer zorunlu göç durumlarından farklılıkları ve aynı paralelde benzerlikleri ile devam edilecek ve bir sonuç değerlendirmesi yapılacaktır.

3. SONUÇ

Bu sonuç bölümü Lozan Antlaşması ve Nevşehir bölgesine gelen mübadillerin içinde buldukları yaşadıkları koşullar ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı içinde bulunduğu koşulların üzerine bir değerlendirme niteliğindedir. Tezin temel amacı olan Nevşehir bölgesine yerleşmiş olan mübadillerin sosyo-ekonomik yapıları ve yerleştikleri yörelerdeki durumlarından yola çıkarak ele alınan anlaşmalı göç mübadelenin çerçevesinin analizidir. Bu doğrultuda zorunlu göçün bir sonuç değerlendirmesi ve ortaya çıkışı üzerinden yaşanan durumun analizi yapılacaktır.

Mübadelenin İnsani Boyutu

Nevşehir bölgesine yerleşen mübadillerin yaşadıkları, onlar için planlananlar, bu bölgedeki yerel halkın onlara karşı hissettikleri ve mübadillerin yerel halka karşı hissettiklerinin değerlendirildiği ikinci bölümdeki başlıklar paralelinde nüfus mübadelesi olarak her iki devletin de değiştirilen insanlar adına karar vermiş olduğu gerçeğinden yola çıkarak durumu değerlendirmek gerekmektedir. Hem Türkiye'ye gelenlerin hem de Türkiye'den gönderilenlerin iyiliği ve refahı için yapıldığına dikkat çekilen bu zorunlu göç durumu, sadece göç eden insanların değil onlarla beraber devamında gelecek olan tüm ileriki nesillerin de hayatlarını değiştiren bir dönüm noktası olarak görülmesi gereken bir durumdur.

Türkiye açısından gelecek olanlar gidenlerden boşalan iş gücü ve ekonomik kaybı giderecek bir unsur olarak görülmüş ve bu insanların yapabilecekleri işler ile ilgili dahi kendi söz hakları olmaksızın bir düzenleme girişiminde bulunulmuştur. Ekonomik boşluğu dolduracağı düşünülen insanların Nevşehir örneğinde de dile getirildiği gibi geldikleri topraklar ile yerleştirildikleri arazilerin farklılık göstermesi sebebiyle üretim ekonomisine dahil olamamış olmaları, hem kendileri ve aileleri adına yaşam sıkıntısı çekmelerine sebep olmuş hem de ekonomiye katkı açısından beklenen potansiyeli ortaya çıkaramadıkları için sıkıntı yaratmıştır. Ülke ekonomisi ve bireysel refah standardında ortaya çıkan bu temel sorun, toplum içerisinde yaşanan adaptasyon sorunu ile devam etmiştir.

Mübadelenin toplumsal boyutunda yaratmış olduğu sonuçların değerlendirmesi ile devam etmek gerekirse; zorunlu göç ile aynı dinden ve aynı etnik yapıdan geldikleri kabul edilen grupların bir araya gelmesinin doğal bir kaynaşmayı ve bütünleşmeyi beraberinde taşıyacağına kabul edildiği nüfus mübadelesi, aslında yıllar içerisinde nesillerden nesillere aktarılarak bugüne gelen çok derin bir heterojenlikve kültür farklılığının başlangıcı olmuştur. Nevşehir bölgesinde yapılan görüşmelerde de görüldüğü ve ikinci bölüm içerisinde dile getirildiği ve literatürde incelenen çalışmalarda da ele alındığı gibi şu an 3. nesil olarak geçen orta yaş gruplar, yerel halk ile bir arada büyümüş, hatta Nevşehir’de çok kısa bir dönem yaşamış, sonrasında farklı sebeplerden başka şehirlere yerleşmiş kişilerden oluşmaktadır. Ancak “kökler” üzerinden ya da nereli olduğuna dair yapılan konuşmalar, eski adetler, alışkanlıklar söz konusu olduğunda mübadele öncesindeki ayrı topraklardan olma haline yönelik ağır referansların hala var olduğu görülmektedir. Bu durum gerek “kimlersiniz” sorusuna verilen cevaplarda ya da büyüklerin memleketim diye anlattıkları topraklara yapılan ziyaretler ile kendini gösterebilmektedir. Bu duruma en güzel örnek Cem Açıkbaş’ın dede ve büyükannesinin doğduğu topraklara gitmesi ve onların hatıralarını yaşatması gösterilebilir. Yaşayan bellek, bu insanların hafızalarından onlara önceki nesillerden aktarılanlar paralelinde devam etmektedir ve ne kadar kaynaşma, kültürleşme yaşanarak artık tek bir grup olunmuş, yerel ve mübadil ayrımı eskisi kadar keskin değil dense de hala belirleyici bir kimlik unsuru olarak bu ayrım varlık göstermektedir (Özgür, 2012). Özgür’ün zorunlu göç hali ve yakın tarihteki bu göç durumlarına yönelik getirmiş olduğu açıklama, mübadillerin durumuna da belirli bir çerçevede uymaktadır. Zorunlu göçlerle tek, türdeş, güvenli kimlikler inşa edilmeye çalışıldıkça, göçlerle yaygınlaşan bölünmüş ve kaygan kimlikler insanların ulusal sınırları ve vatandaşlık kurumunu aşındırmasına, ulus üstü aktörler olarak dünya siyasetinde yer almasına aracılık etmiş olmasıdır (Özgür, 2012: 214).

Kültürel ve toplumsal olarak iki grubun bir arada yaşamasına dair pek çok farklı olay yaşanmıştır. Bu olayların her iki taraf açısından da zor bir süreç olduğuna dair bir başka gösterge de ağırlıklı olarak mübadillerin gözünden dile getirilen adaptasyon sürecinin son yerel halkın gelen mübadiller ile ilgili nasıl bir hissiyat

içerisinde olduklarının da önemli bir nokta olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü topraklarından göçmek zorunda kalmamış mübadiller kadar sıkıntı yaşamış olmasalar da ikinci bölümde örnekler üzerinden açıklandığı gibi yerel halkın gelenler ile ilişki kurması oldukça zaman almıştır. Bir de yerel halkın “ev sahibi” konumunda olması, devletin ise gelen mübadillere yönelik çalışma ve yardım faaliyetleri savaştan yeni çıkmış bir halkın da ihtiyacı olan yardım faaliyetlerinin değerini çok daha fazla artırmaktadır. Bunun sonucu olarak gelen mübadillere yönelik bir düşmanlık ve haset geliştiği de saptanan davranış şekillerinden olmuştur. Yine yaşayan bellekten yola çıkarsak ve dinleri farklı olmasına rağmen mübadele ile Nevşehir’den gitmek zorunda kalan Ortodokslar ve yerel halk arasındaki bağ üzerine bir örnek ile açıklama yapmak gerekirse; Nevşehir’den gitmek zorunda kalan Rumlar ve Nevşehir’in yerel halkı arasındaki bağların ne kadar güçlü olduğuna ve yerel halkın belki de giden gruplar Ortodoks bile olsa onlara kendi dinlerinden olan mübadillerden daha fazla bir yakınlık hissedildiğine gösterge olarak Nevşehirliilerin Selanik’e yaptıkları gezi gösterilebilir. Bu gezi, orada yaşayan ve mübadele ile Yunanistan’a gönderilen ancak 1924 öncesinde Nevşehir’de yaşamış olan kişiler veya onların çocukları ve torunları ile bir araya geldiği bir kültür gezisidir. Ancak bu örnekteki temel anafikir, “kendilerine” benzediği var sayılarak bir aradalık yaratılma amacıyla göç ettirilen mübadiller ile bu bağın bu derece sıkı kurulamamış olmasıdır.

Aynı şekilde gidenlerin mübadillerden daha çok benimsenmiş olduğu ile ilgili olarak *Nevşehir Dergisi*’nde yer alan “Sen kimlerdensin? Lakabınız Ney” isimli Mustafa Dinleyen’in yazısında geçen Ortodoksların lakabı üzerine anlatılanlarda da kendisini göstermektedir. Teoman Ergene ve Yonca Anzerlioğlu’nun Ortodoks Türkler üzerine yapmış olduğu çalışmalarda aynı paraleldedir. 1924 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında varılan mübadele antlaşmasına kadar, Nevşehir’de yerleşik olan Ortodoks Türkler ki bunlara “Karamanlılar” da denmektedir, Türkçe konuşmaktadır. Karamanlıların menşei akademisyenler arasında çokça tartışılan bir konudur. Bu konuda iki ayrı görüş bulunmaktadır. Görüş farklarının ortaya çıkış nedeni ise Anadolu’da ilk Türk varlığı konusundaki bilgilerimizin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Prof. Dr. Orhan Türkdoğan’ın yazmış olduğu ‘*Etnik Sosyoloji*’ adındaki eserinde bu konuda

açıklamalara yer verilmiştir. Yunan alfabesini kullanıp Türkçe konuşan ve yazan Karamanlılar'ın kökeni halen tartışmalıdır. Birinci tez, bunların 1071'den önce Anadolu'ya gelen Türkler olduğu ve Bizans'ın etkisi ile Ortodoksluğu kabul ettikleri; ikincisi ise Selçuklular döneminde Türkleşen Ortodokslar tezidir ki, birincisi yani Türklerin Ortodoksların kabul edilmesi tezi yaygın görüştür (Ergene, 1951). Dinleyen de çalışmasında bu grubun durumuna örnek olarak "*Şehrimizde yaşayan Ortodokslar, 1924 yılında yapılan mübadeleye kadar ibadetlerini Türkçe sözcüklerle yapmışlardır.*" (Dinleyen, 2012: 27) demiştir.

Kökü eskilere dayanma gerekliliği taşıyan lakap sahibi olma durumu için mübadiller halen yaşamakta olmalarına rağmen herhangi bir örnek lakap ile ifade edilmemekte ancak göç eden Ortodoksların tarihi arka planları ve nereden geldikleri, onlara ne dendiği ifade edilmektedir. Bu algı ve tanıtım, mübadillerin halen hafızalarda dışarıda kalanlar olduklarını gösteren bir başka örnektir. Emrullah Güney'in aynı dergide kaleme aldığı bir yazıda geçtiği gibi; 1924 Türk Rum değiş tokuşu ile Nevşehir durgunlaşmıştır. Kentin ekonomik canlılığı kalmamış, alışveriş işleri önemini yitirmiştir. Artık alan satan kalmadığı için cehri ağaçları bakımsızlıktan çalılışmış, üzüm bağları harap kalmış verimleri düşmüştür. Makedonya'dan getirilen ve Arnavutça konuşan göçmen Türkler eski Rum mahallelerine yerleştirilmişlerdir. Saray yavrusu konaklar, sağlam kepezden yapılmış evler giderek kulübeleşmiş ve yıkıntılaştırmıştır. Burası bugün Nevşehir'in gelişmesi durmuş bir mahallesi konumundadır. 1924 yılında buraya yerleştirilenler Nevşehir'in iklim ve toprak koşullarına ayak uyduramamışlardır. Kuzey Yunanistan'da tütün yetiştiren bu insanlar Nevşehir'de kendilerine ayrılan üzüm bağlarında çalışma zorunda kalmışlardır. Yetiştirilen ürünlerin farklılığı, değişik bilgi ve beceri istemeleri sebebiyle bir çok sorunlar ortaya çıkartmıştır. Uyum zorluğu nedeniyle göçmenler, sürekli olarak Bursa, İzmir çevresine yerleştirilen yakınlarına, hemşerilerine imrenmişler ve zamanla Marmara ve Ege bölgelerine göç etmişlerdir. Nevşehir'de yaşayanlarda hiçbir zaman Rum halkın yaşadığı dönemdeki nüfus yoğunluğuna erişememişlerdir. (Güney, 2008:7-8)

Bu bağlamda mübadele ile ilgili arka plan değerlendirilmesinin yapıldığı birinci bölüm içerisinde de değinilen toprak yapısındaki farklılık, üretim ilişkilerine

yansıyan adapte olamama sorunu yerel halkın mübadiller ile ilgili algılarına da yansıyan ve bugün bile Nevşehir örneğinde ele alınan ve bölgeye yönelik değerlendirme yapılan çalışmalarda bir “sıkıntı”, toplum içerisinde bir uyumsuzluk olarak görülmekte ve bu şekilde dile getirilmektedir. Dolayısıyla kendi rızaları dışında geldikleri topraklarda adapte olmak için uygun şartların oluşmaması ve yerine geçtikleri “kaderdaşları” Ortodoks grupların yerel halk tarafından hep övgüyle bahsedildiği ancak kendilerinin bir adım geride tutulduğu bir ortamda yaşamak durumunda kalmışlardır. Zaman içerisinde ilişkiler daha iyi bir seviyeye gelmiş bazı olumsuz durumlar hafızalardan silinmeye başlamışsa da mübadiller hep bir yanı ile yerleştirildikleri topraklara “yabancı”, etkiledikleri ve etkilendikleri örf- adet ve kültüre öteki olmuşlardır.

Sonuç olarak anlaşılıyor ki, burada ikili antlaşmalar ile masada alınan her zorunlu göç hali gibi mübadele de hem yerleşilen bölgedeki halk hem de göç etmek zorunda olan halk tarafından hayatı zorlaştıran ancak benzer rahatsızlık ve ikilem içerisinde kalma durumunu yaratmıştır. Aynı dine sahip olmak ya da farklı dinden olmaktan öte rıza temelinde bir ortak yaşam, zaman isteyen ve tepeden bir karar ile şekillendirmesi zor bir durumdur. Bu sebeple mübadiller ve yerel halk arasında herhangi bir bölgede olduğu gibi Nevşehir bölgesinde de sancılı süreçler yaşanmıştır. Bugün dahi bu süreçlerin izleri insanların anlattıklarından ve hatıralardan görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adanır, Fikret. FaroqhiSuraiya (2011). *Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alland, A. Jr. (1975)."Adaptation", *AnnualReview of Anthropology*, 4, AnnualReviews, 59-75.
- Aghatabay Zengin, Cahide (2009). *Mübadelenin Mazlum Misafirleri: Mübadele ve Kamuoyu 1923- 1930*. İstanbul: Bengi Yayınları
- Akgün, Seçil (1986). "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk Yunan Mübadelesi Sorunu". Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri. *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*. Ankara : Genelkurmay Basımevi.
- Anderson, Benedict (2007). *Hayali Cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arı, Kemal (2003). *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aytaş, Süreyya (2007). *Bitmeyen Muhacirlik*. Lozan Mübadilleri Vakfı.
- Barkan, Ömer Lütfi (2008). *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler- Makaleler Cilt I*. İstanbul:İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfü (1951). *Türkiye'de Muhacir İskanı İşleri ve Bir İç Kolonizasyon Planına Olan İhtiyaç*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Bayar, Celal (1951). *Celal Bayar Diyor ki 1920- 1950*. Hzrl. Nazmi Sevgen. İstanbul: Tan Matbaası.
- Belli, Mihri (2012). *Türkiye- Yunanistan Nüfus Mübadelesi: Ekonomik Açıdan Bir Bakış*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Berber, Ferhat (2010). İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve Göçler (1860-1960).*Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi*. Ankara.

- Black, Richard (2001). "Fiftyyears of RefugeeStudies: FromTheorytoPolicy". *International Migration Review* 35 (1). s.57-78.
- Castellan, Georges (1993). *Balkanların Tarihi: 14-20. Yüzyıl*. Milliyet Yayınları.
- Chimni, Bhupinder S. (2009). "TheBirth of a 'Discipline': FromRefugeetoForced Migration Studies", *Journal of RefugeeStudies*22(1). s. 11-29.
- Clark, Bruce (2008). İki Kere Yabancı: Kitleseİ İnsan İhracı Modern Türkiye ve Yunanistan'ı Nasıl Biçimlendirdi. İstanbul: Bilgi Yayınları
- Çapa, Mustafa .*Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskanı*.
- Dinleyen, Mustafa (2012). "Sen Kimlerdensin? Lakabınız Ney?". *Geçmişten Günümüze Nevşehir No:15*. Nevşehir Belediyesi: Kültür ve Tarih Araştırmaları.
- Dohrenwend, P.B. ve Smith, J.R., (1962), "Toward a Theory of Acculturation", *SouthwesternJournal of Anthropology*, 18(1). s.30-39.
- Ekler (1986) "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol". Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri. *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*
- Emiroğlu, K. (2003). Uyarlanma. *Antropoloji Sözlüğü* .der. K. Emiroğlu ve S.Aydın. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Eren, Ahmet Cevat (1966). *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Ergene, Teoman (1951). *İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları*. Karaköy: İ.P. Neşriyat Servisi.

- Geray, Cevat (1961). "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi". S.B.F. Maliye Enstitüsü, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Rapor No: 9. Ankara.
- Güney, Emrullah (2008). "Nevşehir'in Yerleşme Tarihçesi ve Şehirleşme Hareketleri". *Nevşehir*, s.10. Nevşehir Belediyesi: Kültür ve Tarih Araştırmaları.
- Hall, Richard C. (2003). *Balkan Savaşları: 1912- 1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Hazan, JacobCeki (2012). "Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden edilmiş Kişiler". Der. S. Gülfer Ihlamur- Öner. N. Aslı Şirin Öner. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 183- 199.
- İskan Tarihçesi, (1932), İstanbul: Hamit Matbaası.
- İşlek, Mustafa (2010). "Mübadele Sonrası Kapadokya Bölgesine Yerleşen Mübadillerin Göç Uyarlanmaları: Güzelyurt Örneği". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- İpek, Nedim (2002). *XII. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İpek, Nedim (2010). *Mübadele ve Samsun*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İpek, Nedim (2012). *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller*. Samsun: Erol Ofset Matbaacılık.
- İpek, Nedim (2014). *Osmanlı'da İskan ve Göç*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Jelavich, Barbara (2009). *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Jelavich, Barbara (2009). *Balkan Tarihi: 18. Ve 19. Yüzyıllar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Karacan, Ali Naci (2011). *Lozan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karpat, Kemal (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, Kemal (2012). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, Mustafa (2007). "Selanik'te Nevşehir". *Nevşehir* s.8. Nevşehir Belediyesi: Kültür ve Tarih Araştırmaları.
- Keyder, Çağlar (2009). *Toplumsal Tarih Çalışmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Çağlar (2009). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kirişçi, Kemal (1995). "Post Second World WarImmigrationfromthe Balkan Countries to Turkey", *Turkish Review of Balkan Studies*, 1994/95, (2).İstanbul. s.175-180.
- Kürkçüoğlu, Ömer (1978). *Türk- İngiliz İlişkileri 1919- 1926*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Loescher, Gil. Milner, James (2005). *Protracted Refugee Situations: Domestic and International Security Implications*. Oxford: Routledge.
- Lozan Barış Konferansı: Tutanak Belgeler (1969)*.çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 291.
- Malinovski, B (1945). *The Dynamics of Cultural Change*. Newyork: Yale University Press.

- Mazower, Mark (2013). *Selanik Hayaletler Şehri: Hristiyanlar, Müslüman ve Yahudiler 1430- 1950*. İstanbul: Alfa Basımevi. s. 456-472.
- Martin, Susan F. (2010). “Forced Migration, TheRefugeeRegimeandtheResponsibilitytoProtect”. *Global ResponsibilitytoProtect* 2. s. 38-59
- Mısıroğlu, Kadir (1997). *Yunan Mezalimi: Türk’ün Siyah Kitabı*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Murdock, G. Peter (1960). “How CultureChange?”. ed. byNordskog. *SocialChange*. s. 86-94.
- Nabi, Yaşar(2001). *Balkanlar ve Türklük I*. Bağış Yayıncısı.
- Nakracas, Georgios. *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*.
- Orhonlu, Cengiz (1973). *Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları “Tehcir”in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ökçün, A.Gündüz (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir: Haberler- Belgeler- Yorumlar*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Özgür, Nurcan (2012). “Modern Türkiye’nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskanlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler, “Tekne Mültecileri”. Der. S. Gülfer İhlamur- Öner. N. Aslı Şirin Öner. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları. s.199-217.
- Pfafferott, I ve Brown, R. (2006). “AcculturationPreferences of MajorityandMinorityAdolescents in Germany in thecontext of SocietyandFamily”. *International Journal of InterculturalRelations*. 30, 703- 717.
- Redcliff, R. Linton, R. ve Herskovits J. M. (1936). “Memorandum fort he Study of Acculturation”. *AmericanAnthropologist*. 38 (1). s.149-152.

Ryan, D.,Dooley, B. ve Benson, C. (2008). "Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being Among Refugees: Towards a Resource- Based Model", *Journal of Refugee Studies*, 21 (1), 1-18.

Selanik'ten Tuzla'ya Mübadele: Sempozyum Bildirileri (2010).

Sonyel, Salahi (2006). *Gizli Belgelerle Lozan Konferansının Perde Arkası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Soysal, İsmail (2000). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945 I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sürgevil, Sabri (1986). *Tarih Boyunca Türk -Yunan İlişkileri: 20 Temmuz 1974' e Kadar, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*. Ankara: Basımevi.

Şakiroğlu, Mahmut H. (1985). *Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk- Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şen Ünal, Fügen (2012). *Bir Avuç Mazi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Şimşir, Bilal (1986). *Bulgaristan Türkleri 1878-1985*, İstanbul: Bilgi.

Şimşir, Bilal (1986). *Rumeli'den Türk Göçleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Tarihi, Hukuki, Toplumsal Boyutlarıyla Mübadele, İstanbul Barosu (2012). İstanbul: İstanbul Barosu.

Tevfik, İhsan (2014). *İnsan ve Mekan Yüzüyle Mübadele: 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Thurnwald, R. (1932). "The Psychology of Acculturation", *American Anthropologist*. 34 (4). s. 557-569.

- Tosh, John (2005). *Tarihin Peşinde: Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, ve Yeni Doğrultular*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Turton, David (2003). *Conceptualizing Forced Migration*, RSC WorkingPaper, Sayı:12.
- Türkdoğan, Orhan (1962). “Seçilmiş Bazı Yerli ve Göçmen Zümreler Üzerinde Sosyal Değişme Modelleri”. *İktisad Fakültesi Mecmuası Cilt 22 Sayı3-4*. s. 140-163.
- User, I. (1997). Evlilik Göçü. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç* içinde. Ankara: D.İ.E. Matbaası. s.556-564
- Üner, S. (1972). Göç. *Nüfusbilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Yeşilöz, Zafer (2013). Nevşehir Yer Adları. *Geçmişten Geleceğe Nevşehir* No: 16. Nevşehir Belediyesi: Kültür ve Tarih Araştırmaları.

EK-1

Aşağıda yer alan ekler, derinlemesine yapılan mülakatlar üzerinden elde edilen içerik ve söylem analizi sonuçları olup, yapılan görüşmelerin zamanları görüşülen kişilerin isimlerini yanına belirtilmiştir.

Fatma Ertan (Mustafa Paşalı- Nevşehir- Görüşülme tarihi: 20 Nisan 2014)

Fatma Ertan, Niğde'de doğmuştur. At ile bir yerden bir yere giderken başlarına gelen attan düşme hikayesini anlatmaktadır. Nevşehir'e Ürgüp'e getirilmişlerdir. Teyzenin 6 çocuğu vardır; 3 kız 3 oğlan. Kaynanasının göç ettikleri yerleri çok iyi bildiğini söylemektedir.

Coşkun Akbalık (Cemil Köyü-Nevşehir- Görüşülme Tarihi: 4 Mayıs 2014)

1925 doğumlu- Cumhuriyet Mahallesinde doğmuş bir mübadil- Yapılan şenliklerden bahsetmektedir. Dernek, Nevşehir'de Hıdırellez şenlikleri 4 Mayıs'ta yapılmıştır. 1. nesil babasının 12 yaşında geldiğinden bahseden Coşkun Akbalık kendisinin 2. nesil olduğunu belirtmektedir. Evde hep Arnavutça konuşulduğunu 6 yaşına kadar Arnavutça konuştuğunu belirtmiştir. İlkokula başladığında bazı kelimelerim Türkçe karşılıklarını bilmediğini dile getirmektedir. Mahallenin gücü ve dayanışmasından bahsetmektedir. Hiçbir zaman eksilmeyen ve halen sürdürülen gelenekler olduğunu belirtmektedir. Memleketten 30'lu yaşlarında gelen ve memleket özlemi çekenlerin anılarını dinleyerek büyüdüğünden bahsetmiştir.

2. nesil olan Coşkun Akbalık, eski dönemlerin anılarından bahsetmektedir. Bu durumdan çıkarılan sonuç, kültürleri ve geleneklerinin dillerden dillere aktarılan bir sözlü tarih haline geldiğidir. Çünkü Akbalık, halen anlatılan hatıralardaki Arnavutça ifadeleri bilmektedir.

Kerim Kocatepe (Özlüce köyü- Nevşehir- Görüşülme tarihi: 3 Haziran 2014)

Yerleştikleri arazinin hanımının çok zengin bir hanım olduğundan bahsetmiştir. Arazileri ve bağları olan bir evin hanımından bahsetmektedir. Köy 30 hane ancak ailesi hiç birbirlerine uymadığını; gelenek göreneklerine uymadıklarını

belirtmişlerdir. Orada olan Müslümanların adetlerinin kendi adetlerinden farklı olduğundan bahsetmektedir. Kapıyı çalmadan evlerine girdiklerinden ve halen de öyle olduklarından bahsetmektedir. Ancak birbirlerine karışıklarını belirtmiştir. Böyle Müslümanlık olmayacağını belirtmiş bir karşılıklı etkileşim yaşadıklarını belirtmiştir. Artık iç içe olduklarını ve farklılıkların çok rahatsız etmediğini söylemiştir. İlk gelen nesil kadar zorluk çekmediklerini dile getirmiştir. (Bir dönüşüm yaşanmıştır- etkileşim)

Üç ay yolculuk sürdüğünü ve asıl zorlu olanın bu kısım olduğunu belirtmektedir. Öncelikle gemi ile Urla sonra Mersin'e gelmişlerdir. Urla'da kalıyorlar oradan da Mersin'e geliyorlar. Mersin Valisi öksüz bir kız almıştır. Mersin'de çadırlarda bir süre kalmışlardır. 40 gün kadar kalmışlar. Ancak orada ev yokmuş. Biz geldiğimiz yerde ev bıraktık ev isteriz demişler. Çingene olmadıklarını ev istediklerini belirtmişler ve halihazırda vilayetleri olarak belirlenen yere Niğde'ye gelmişlerdir. Daha sonra öküz arabaları ile geldiklerini belirtmektedir. Ancak bu yolculuk sırasında ailesinden 3 ayda 9 tane cenaze çıktığını belirtmiştir. Salgın hastalıktan yolda 15 nüfusken oraya vardıklarında 6 kişi kaldıklarını belirtmektedir. En büyükleri babasının 18 yaşında olduğunu dile getirmiştir. 6 ay babasının da aklının başına gelmediğini belirtmiştir. Yani yaşanan göç travması bazı psikolojik sıkıntılar yaratmıştır. Babasının tuz yükleyip tuz sattığını belirtmiştir. Bu olay 1936- 1940 arasında olmuştur. Bu amca 36 doğumludur. Atatürk'ün ölümü döneminde çok ağladıklarını bazen de keşke bizi getirmeseydi de denize atsaydı demişlerdir.

Aile başına 10 dekar vermişlerdir. Fert başına 10 dekar vermişler. Karışık (1. sınıf tarım arazisi değildir.) taşlık bir arazi vermişlerdir. Öküz olmayan hatta tavuk da olmayan imkanlarla bu arazileri işleyeme çalışmışlardır. Geldikleri yerde yoğurt süt alışkanlıkları vardır. Kozana, Selanik'e bağlı Koçova köyünden gelmişlerdir. Halı dokuyup o halıyı satıp bir inek aldıklarını ve bu ineğin sütü ile yaşadıklarını belirtmektedir. Geldikleri yerdeki yemek alışkanlıklarını- yoğurt süt- burada sağlamak için kendileri imkan yaratmaya çalışmışlardır. Ekin ekebilecek bir şeyleri, tarlayı sürecektir hayvan olmadığını kendisi büyüdüğünde 47 yılına kadar eşekle çift sürdüklerini belirtmiştir.

Selma Kavaf: Yerli ahali ile nezaman ilişkiler normale döndü, evlilikler oldu mu?

“84-85 e kadar kaynaşma olamamıştır. İlk düğün olarak kendisi Saadet Hanımı almıştır. Onun da annesi Kozanalıdır. Bakire kız ile düğün yapmak zordu. Dul olarak daha kolaydı ve bizimkilerden kız olarak istiyorlardı da bizimkiler vermiyordu. Biz zaten onlardan istemiyorduk kız. Adetler uymaz diye istemiyorlardı.”

Şimdi bile uymadığını belirtmektedir. 70’li yıllarda kız kardeşinin kaçtığını belirten biri. Yerlilere verilecek bir kız olmadığını belirtmiştir. Bunun onlara bir hayat dersi olduğunu söylemektedirler. Şimdi gene de bir iletişim olsa da bir mesafe ve kaynaşamama durumu hissedilmektedir.

S.K.: Orada kalmayı düşünüp düşünülmediğine yönelik sorulan soru:

(Selma Kavaf kendi babaannesinin orada Yunan Hükümetinden yana bir sıkıntı yaşamadıklarını ama yerli çeteler olduğunu belirtmiştir. Bulgarlardan Sırlardan Handarlar olduğunu ve onların evleri basması sebebiyle korktuklarını ve göç ettiklerini belirtmiştir.)

Görüşülen kişi onların orada da eşkıya dendiğini belirtmektedir. 20 km’lik yerde Bulgarlar varmış ancak köyün içinde yokmuş. Onlarda aynı şekilde Yunan hükümetinden bir zarar görmediklerini yalnız eşkıyadan zarar gördüklerini belirtmiştir. Bir köyün Rumlara isyan ettiklerini yaylacı Rumlara yayla köyü olan köylere giderken geçtikleri bir köy olduklarından isyan etmişler. Hem Yunan hükümetinin altında olup hem de yaylalarına giden Rumları pusuya düşürdükleri bir hikayeden bahsetmektedir. Köyü camiye toplayıp yakmaya kalkmışlar bunun üzerine. Bu çatışma halinde köyün muhtarı ve 8-10 kişiyi kurşuna dizmişler. Bir bu olayı yaşadıklarını söylemiştir. Farklı köylerden düşman olanlar olduğun dile getirmiştir. Ancak kimsenin kalmadığı tek bir tane köyün dahi kalmadığını belirtmiştir. 135 tane köy olduğunu hepsinin göç ettiğini söylemiştir. Tek bir kişi babaları ölünce Bulgar köyüne çalışmaya gitmiş oradan bir kızla evlenmiş sonra- Bekir isminde birisi evli olarak.

S.K.:Sizin dışınızda Kozana’dan bu bölgeye gelen başka biri var mı?

Kaymaklı'dan Sarıhanlı Köyü, şahinler köyü, en aşağı 20 köy bilirmiş. Kırklareli Üsküp, Tokat Erbaa gibi yerlere de gidenler olmuş. Oradaki 135 köyün tamamı buraya yerleşmemiş. Gelen gemilerin ayrı ayrı yerlere dağılık yerlere gidildiği ve mektupla ulaşıldığı belirtilir. Gidilip gelinmezdi. Ali Hoca vardı Kayseri'de Develi'de olduklarını belirtmektedir. Köyü ikiye bölmüşler. 200 hane buraya gelmiş. Devlet parasıyla getirmiş.

S.K.:Devlet imkana göre parası olanı parası ile getirmiş. Hatta canlı eşyası için de parasını ödemişler.

Kendilerinin canlı hayvan getirmelerine izin verilmemiş ancak yakın köylerde canlı hayvanlarını getirmelerine izin verildiğini belirtmektedir.

Hasa köyündekiler canlı hayvan getirmiştir. Buradan 20 km uzakta. Bu köye düğüne gittiğini belirtmiştir. Onların düğününün daha farklı olduğunu belirtmektedir. O köyde hiç "yerli" olmadığını onların bu sebeple hiç adetlerini bırakmadıklarını dile getirmektedir. Yemeklerin hiç değişmediğinden bahsetmiştir. "yerli halkla karışmama halini bozulmama olarak adlandırmaktadır."

Turnitin Originality Report

SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER AÇISINDAN DOĞURDUĞU SONUÇLAR
İTİBARIYLA LOZAN MÜBADELESİ: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ by Selma Aliye Kavaf

From mübadele (Özel konular)

- Processed on 02-Mar-2015 13:52 EET
- ID: 511421597
- Word Count: 20696

Similarity Index

10%

Similarity by Source

Internet Sources:

10%

Publications:

1%

Student Papers:

2%

sources:

- 1 2% match (Internet from 06-Jan-2015)
<http://www.lozanmubadelesi.org/2009/07/cumhuriyet-doneminin-ilk-gocu-turk.html>
- 2 1% match (Internet from 07-Nov-2014)
http://www.mubadele.org/arastirma_kemalari_t%C3%BCrkticaretibahriyesi.pdf
- 3 1% match (Internet from 15-May-2014)
http://www.lozanmubadilleri.org.tr/arastirma_kemalari4.htm
- 4 1% match (Internet from 14-Dec-2014)
<http://www.lozanmubadelesi.org/2009/01/mubadelede-bir-gocmen-ailesinin.html>
- 5 1% match (Internet from 30-Dec-2014)
<http://www.docstoc.com/docs/45563714/219420>
- 6 < 1% match (Internet from 06-Nov-2013)
<http://kapikaya.150m.com/muba.htm>

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 25/2/2015

Tez Başlığı / Konusu: sosyal ve kültürel değişimler açısından
Değişimlerin Sonuçları İtibasıyla Cozma Mübadelesi: Narschir
Örneği

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

S. T. Karaf
25.02.2015
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Selma Aliye Karaf
Öğrenci No: N 112 27943
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: _____
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Mehmet Öt
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Telefon: 0-312-2976860

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr